

KESKKONNAAMET

Vilsandi rahvusparki kaitsekorralduskava 2012-2016

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti tuleviku heaks

SISUKORD

Sissejuhatus.....	4
1 Vilsandi rahvuspargi iseloomustus	6
1.1 Vilsandi rahvuspargi asend	6
1.2 Vilsandi rahvuspargi geomorfoloogiline ja bioloogiline iseloomustus	6
1.3 Vilsandi rahvuspargi kaitse-eesmärk, kaitsekord ja rahvusvaheline staatus.....	6
1.4 Maakasutus ja maaomand	8
1.5 Huvigrupid	11
1.6 Vilsandi rahvuspargi visioon	14
2 Väärtused ja kaitse-eesmärgid	15
2.1. Elustik	15
2.1.1. Linnustik	15
2.1.2. Imetajad	20
2.1.3. Kahepaiksed ja roomajad	21
2.1.4. Kalad	21
2.1.5. Selgrootud	23
2.1.6. Taimed.....	24
2.1.7. Seened	31
2.1.8. Samblikud.....	32
2.2. Elupaigad	33
2.2.1. Mereelupaigad	33
2.2.2. Rannikelupaigad	35
2.2.3. Kadastikud.....	40
2.2.4. Niidud.....	41
2.2.5. Sood.....	45
2.2.6. Paljandid.....	46
2.2.7. Metsad	46
2.2.8. Järved	51
2.3. Geoloogilised väärtused	56
2.3.1. Paljandid ja kivistised.....	56
2.3.2. Rändrahnud	57
2.3.3. Rannaprotsessid.....	57
2.4. Maastik.....	60
2.4.1. Pärandmaastikud	60
2.4.2. Rannikumaastik ja meremaastik.....	63
2.4.3. Maastikuvaated.....	63
2.5. Kultuuripärand	64
2.5.1. Suuline pärimus.....	64
2.5.2. Ajaloolised koha- ja perenimed.....	64
2.5.3. Ajalooline hoonestus	64
2.5.4. Pärandkultuuriobjektid	66
2.5.5. Traditsioonilised elualad	69
2.6. Kohalik kogukond.....	72
2.6.1. Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv majanduslikult elujõuline püsielanikkond	72
2.6.2. Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv kogukond (püsielanikkond ja suvitajad)	72
2.7. Puhkemajandus ja loodusharidus	73
2.7.1. Eksponeeritavate väärtuste loodusõppe võimaluste mitmekesisus	73

2.7.2	Kaitseala väärtustest teadlik turismiettevõtja.....	73
2.7.3	Matkamiseks sobiv ajalooline teedevõrk	73
2.7.4	Puhkevõimalused merel	74
2.8	Teaduslik väärtus	76
2.8.1	Majutusvõimaluste olemasolu hariduslikel eesmärkidel.....	76
2.8.2	Pikaajalised andmerekad ja ajaloolised andmed looduse kohta.....	76
2.8.3	Ajaloolised metsateaduslikud püsikatsealad	76
2.8.4	Pikaajaliste riiklike seireprogrammide toimumisala	77
2.8.5	Looduskaitse ajalugu	77
3	Väärtuste mõjutegurid ja tegevused	78
4	Üldised põhimõtted Vilsandi rahvuspargis.....	125
4.1	Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldised põhimõtted.....	125
4.2	Metsade majandamise üldised põhimõtted	127
4.3	Jahinduse üldised põhimõtted	128
4.4	Külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtted Vilsandi rahvuspargis.....	129
4.5	Ehitustegevus ja planeeringud	130
5	Kaitsekorralduslike tegevuste eelarve.....	132
6	Kaitsekorralduslike tegevuste tulemuslikkuse hindamine	147
7	Viidatud allikad.....	162
	LISAD.....	164
	Lisa 1. Vilsandi rahvuspargis registreeritud seente liiginimestik	
	Lisa 2. Vilsandi rahvuspargi kalade süstemaatiline nimestik	
	Lisa 3. Vilsandi rahvuspargis vaadeldud päevaliblikad, mille kohta pole publikatsioone	
	Lisa 4. Riiklik seire Vilsandi rahvuspargis	
	Lisa 5. Olemasolevad puhkemajanduslikud objektid Vilsandi rahvuspargis	
	Lisa 6. Vilsandi rahvuspargi haudelinnustik	
	Lisa 7. Kaitse-eeskirja muutmise ettepanekud	
	Lisa 8. Muud ettepanekud	
	Lisa 9. Kaitseala välispiiri tähistus	
	Lisa 10. Kehtiv kaitse-eeskiri	
	Lisa 11. Kaasamiskoosolekute protokollid	

Sissejuhatus

Kaitsekorralduskavade koostamine on kohustuslik kõigile kaitse- ja hoiualadele lähtuvalt looduskaitseeseaduse § 25. Käesolev kaitsekorralduskava on koostatud Vilsandi rahvuspargi kaitse korraldamiseks aastateks 2012-2016. Kaitsekorralduskava valmis Keskkonnaameti tellimisel, töö teostajaks oli SA Eestimaa Looduse Fond. Protsessi juhtisid ning kaitsekorralduskava vormistasid Kaupo Kohv ja Liis Kuresoo. Konsultandina osales protsessis Pille Tomson. Sisend kaitsekorralduskava mereosa kohta saadi Norra finantsmehhanismi ja Eesti Keskkonnainvesteeringute Keskuse rahastatud projektist “Natura 2000 rakendamine Eesti merealadel – alade valik ja kaitsemeetmed” (ESTMAR). Keskkonnaametist oli KKK kordineerijaks ja töö vastuvõtjaks kaitse planeerimise spetsialist Gunnar Raun.

Kaitsekorralduskava koostamise protsessi käigus peeti 13 koosolekut (lisa 11). Kolm esimest olid algatuskoosolekud, kus kaardistati koos kohalike elanike ja Keskkonnaameti töötajatega rahvuspargi väärtused, koosolekud toimusid Kihelkonna ja Lümända vallas ning Vilsandi saarel. Algatuskoosolekutel moodustati kaitsekorralduskava koostamise juhtgrupp, mis käis koos kolm korda ning koosolekute käigus sõnastati rahvuspargi visioon, määratleti varem kaardistatud väärtuste kaitse-eesmärgid, väärtusi mõjutavad tegurid ning meetmed, mis tuleb rakendada väärtuste säilimiseks. Lisaks korraldati neli teemakoosolekut, kus arutati poollooduslike koosluste taastamise ja hooldamise, metsade majandamise, ehitustegevuse ja planeeringute ning jahinduse üldiseid põhimõtteid. Protsessi lõpus toimusid avalikustamise koosolekud Lümända ja Kihelkonna vallas, kusjuures kaitsekorralduskava oli avalikult kättesaadav kaks nädalat enne koosoleku toimumist Lümända ja Kihelkonna vallavalitsustes, Kuressaare Keskkonnaameti kontoris ning digitaalselt ELF-i koduleheküljel.

Koosolekutel osalesid Üllar Soonik, Aili Küttim, Veljo Volke, Aune Gustavson, Kristiina Holmberg, Markus Vetemaa, Gunnar Raun, Marju Erit, Katrin Trumann, Jaanika Vakker, Jaan Vahe, Eevi Tamander, Maria Tamander, John Mathison, Aivar Jõgi, Simmo Kikkas, Anneli Sarapuu, Urmas Lambut, Aive Lonks, Priit Künnapas, Sulev Aksiim, Agne Petersoo, Kadri Paomees, Tiina Ojala, Tõnu Talvi, Aigar Kallas, Tormis Lepik, Juta Jago, Margit Tätte, Marko Kullapere, Kadri Kullapere, Andrus Aumees, Rita Peirumaa, Mihkel Koppel, Ave Paaskivi, Avo Piisk, Aleksander Frosch, Neeme Rand, Kristiina Jürisoo, Karl Teär, Meelis Matkamäe, Viljar Nurk, Raigo Rõõmussar, Sandra Kallas, Tiina Randus, Lauri Aavik, Koit Kull, Koit Randus, Arvo Kullapere, Lagle Heinmaa, Katrin Kons, Krista Kingumets, Mailis Hänin, Tarvo Kullapere, Jaan Köster, Tiina Orav, Elle Roosalus, Krista Kallavus, Tatjana Faust, Martin Leedo, Ahto Täpsi, Marko Trave, Kaja Lotman, Raimu Aardam, Merle Kuris, Kai Klein, Jaan Ärmus, Anneli Udeküll, Tiina Talvi, Aivar Kallas, Priit Tampere, Maris Sepp, Maire Toming, Piret Lang.

Kaitsekorralduskava koosneb kuuest peatükist. Esimeses peatükis on toodud Vilsandi rahvuspargi üldine iseloomustus, teises peatükis on kirjeldatud kaitseväärtused ning sõnastatud nende kaitse-eesmärgid. Kolmandas peatükis on kirjeldatud kaitseväärtusi mõjutavad tegurid ning tegevused, mis on suunatud kaitseväärtuste säilitamisele. Neljandas peatükis on toodud rahvuspargis läbi viidavate tegevuste üldised põhimõtted, mis on sõnastatud poollooduslike koosluste hooldamisele ja taastamisele, metsade majandamisele, jahindusele, külastuse planeerimisele ning ehitustegevusele ja planeeringutele. Viiendas peatükis on planeeritud tegevuste eelarve ning kuuendas tulemuslikkuse hindamise indikaatorid.

Avaldame tänu kõigile koosolekust osalejatele ja nõuandjatele, kes aitasid kaasa kaitsekorralduskava valmimisele. Täname eriti Veljo Volket, kelle abita oleks linnustikku puudutav info jäänud väga lünklikuks; Elle Roosalustet, Mari Reitalu, Tiina Oravat, Andrus

Aumeest, Tarmo Piknerit, Priit Künnapast ja Koit Kulli taimestikku ja poollooduslike koosluste hooldamist puudutavate asendamatute kommentaaride eest; Tõnu Talvit, Anu Sangi ja Andrus Aumeest abi eest rahvusparki putukafauna kirjeldamisel ja uurimisvajaduste määratlemisel; Marko Kohvi geoloogiliste väärtuste inimkeelde tõlkimise eest; Erast Parmastot vihjete eest rahvusparki seenestiku kirjeldamisel; Riinu Rannapit kõrele vajalike kaitsetegevuste detailse määratlemise eest; Maarja Nõmme, kes andis vihjeid samblike uuringuvajaduse kohta; Eerik Leibakut üldiste rahvusparki puudutavate kommentaaride eest; Krista Kallavust, Tiina Ojalat, Rita Peirumaad, Mihkel Koppelit, Jaanika Vakkerit, Margit Tättet, Raimu Aardamit ja Neeme Randa rahvusparki pärandkultuuri ja kohalikkude kogukonda puudutavate taustade ja tegevuste määratlemise eest; Aare Verliini, Jaan Kösterit ja Markus Vetemaad kalastikku puudutava ekspertteadmise panustamise eest; Tiina Talvit, Kadri Kullaperet ja Maarika Toomelit loodusõppe võimaluste üle arutamise eest; Tormis Lepikut ja Aivar Jõge kirglike jahindusalaste diskussioonide eest; Gunnar Rauni, Marju Eritit, Arvo Kullaperet ja Kaja Lotmanit väärtuslike andmete ja tähelepanekute edastamise eest kogu kaitsekorralduskava koostamise protsessi jooksul. Samuti täname Lümända kultuurimaja ja põhikooli ning Kihelkonna rahvamaja töötajaid, kes aitasid koosolekuid korraldada.

Riigimaal toimub külastuse korraldamine RMK poolt ohjatuna Keskkonnaametiga kooskõlastatud RMK Vilsandi rahvusparki kasutuskorralduskava alusel:

<http://www.rm.ee/meist/tegevusvaldkonnad/loodushoid/kasutuskorralduskavad>

1 Vilsandi rahvuspargi iseloomustus

1.1 Vilsandi rahvuspargi asend

Vilsandi rahvuspark hõlmab 23 760 ha suuruse ala, millest maismaa moodustab 7 497 ha ning vee-osa 16 263 ha. Rahvuspark (RP) paikneb Saare maakonnas Lümända ja Kihelkonna vallas Eeriksaare, Karala, Metsaküla, Abaja, Kiirassaare, Kõruse, Loona, Atla, Kulli, Oju, Austla, Rootsiküla, Neeme, Kurevere, Vilsandi ja Kuusnõmme külas ning Kihelkonna alevikus. Vilsandi rahvuspark koosneb kolmest lahustükist: 18 230 ha suurune põhiosa, millest põhjapoole jääb Kõruse-Harilau (5 461 ha) ning lõunasse väike Naistekivimaa lahustükk (66 ha).

1.2 Vilsandi rahvuspargi geomorfoloogiline ja bioloogiline iseloomustus

Lääne-Saaremaa rannajoon on väga tugevalt liigendatud, leidub ohtralt mitmesuguseid rannikumoodustisi – astanguid, rannavalle, endisi ja praeguseid maasääri ning rannikuluiteid. Maapinna kerkimise tõttu leidub Vilsandi RP-s väga erineva vanusega saari, näiteks väikeseid laidusid, mis madala veeseisu puhul ulatuvad üle merepinna ning rahuksid, mis keskmise veeseisu korral on saared, kuid kõrge veeseisu korral ujutatakse üle (Varep 1983). Kaitseala loodus on ajalooliselt olnud kujundatud inimtegevuse poolt, mille tulemusena on tekkinud väga suurel pindalal poollooduslikud kooslused. Vilsandi RP-s on registreeritud 247 linnuliiki, kellest pesitsevaid on 114 liiki. Vilsandi RP on oluliseks talvitusalaks kogu maailmas ohustatud kirjuhahale. Taimedest kasvab kaitsealal 520 soontaimeliiki, alale jäävad suurimad hallhülge lesilad Eestis. Haruldastest kahepaiksetest leidub Vilsandi rahvuspargis juttself-kärnkonna ehk kõret (Keskkonnaregister 2010).

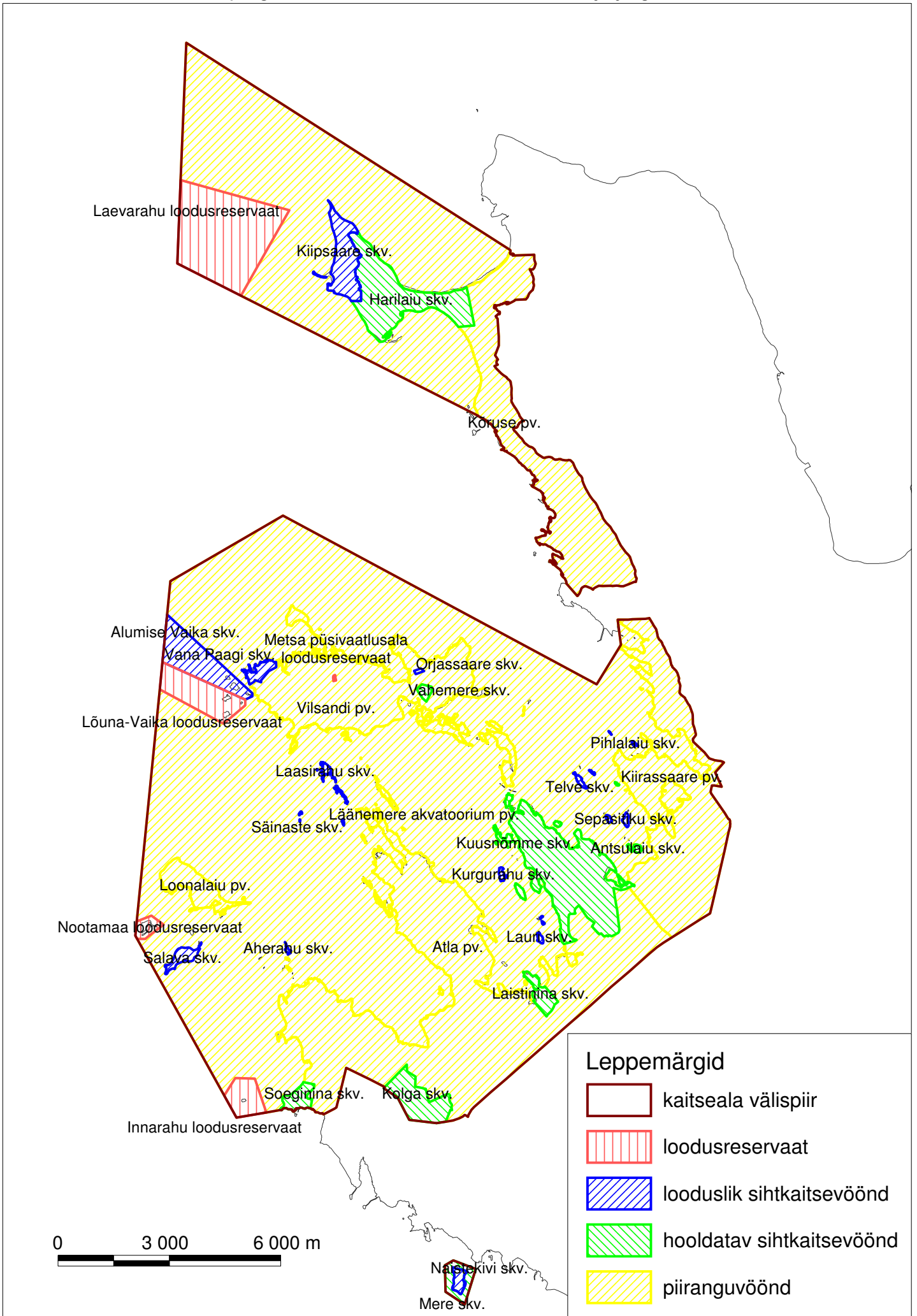
1.3 Vilsandi rahvuspargi kaitse-eesmärk, kaitsekord ja rahvusvaheline staatus

Looduskaitseseaduses (2004) on Vilsandi RP põhieesmärgina sätestatud Lääne-Eesti saarestiku rannikumaastike looduse ja kultuuripärandi kaitse.

Rahvuspargi eellugu algas 1910. aastal, kui moodustati Vaika loodusreservaat linnustiku kaitseks. Vaika linnukaitseala oli esimene looduskaitseala Baltikumis. 1937. aastal võeti seadusega kaitse alla Vaika saared ja Vilsandi saare loodeosa, loodi Vaika Riiklik Looduskaitseala, mis 1971. aastal nimetati Vilsandi Riiklikuks Looduskaitsealaks. Vilsandi looduskaitseala reorganiseeriti rahvuspargiks 1993. aastal.

Hetkel kehtib rahvuspargis 1996. aastal 22. mail Vabariigi Valitsuse määrusega 144. kinnitatud kaitse-eeskiri (lisa 10). Rahvuspargis on viis loodusreservaati, kus tagatakse koosluste säilimine üksnes looduslike protsesside tulemusena. Kaitseala sihtkaitsevööndis on 14 mittemajandatavat ja 8 majandatavat alavööndit, sihtkaitsevööndid on loodud seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamiseks. Kaitseala piiranguvöönd jaguneb omakorda kuueks alavööndiks, mida säilitatakse kultuurimaastikuna ning kus majandustegevus on kaitse-eeskirjas sätestatud raamides lubatud (vt joonis 1).

Joonis 1. Vilsandi rahvusparki kaitsevööndid kehtiva kaitse-eeskirja järgi.

Rahvuspark on arvatud 2004. aastal Vabariigi Valitsuse korraldusega nr. 615-k Natura 2000 võrgustikku kuuluvaks loodus- ja linnualaks, eesmärgiga kaitsta sealseid Linnu- ja Loodusdirektiivi lisades nimetatud üle-euroopalise tähtsusega linnu- ja loomaliike ning elupaiku. Rahvuspargi piires on kolm rahvusvahelise tähtsusega linnuala (IBA-ala) ja lisaks Vilsandi linnualale veel kaks Natura 2000 linnuala – Tagamõisa poolsaare ja Karala-Pilguse linnuala. Vilsandi rahvuspark arvati 17. juunil 1997. aastal Ramsari rahvusvaheliselt oluliste märgalade hulka. Alates 1990. aasta 27. märtsist kuulub rahvuspark Lääne-Eesti Saarestiku Biosfäärikaitseala (BKA) koosseisu.

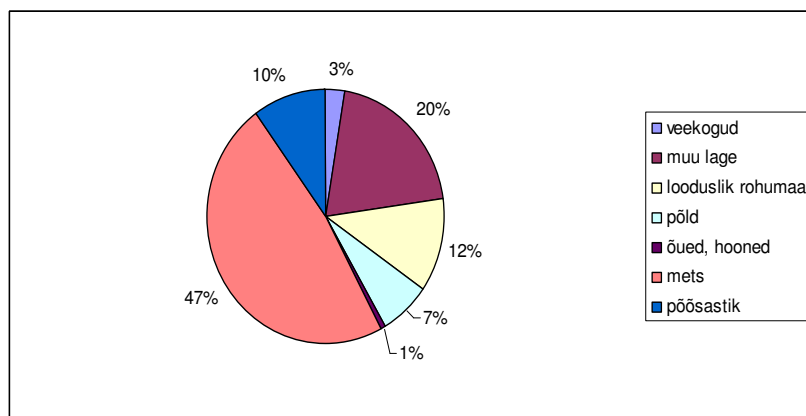
1.4 Maakasutus ja maaomand

Vilsandi rahvuspargi maakasutuse ülevaade on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Kõlvikute pindalad Vilsandi rahvuspargi maismaa osas Eesti Põhikaardi andmetel.

Kõlvik	Pindala (ha)
mets	3573
muu lage	1495
looduslik rohumaa	891
põõsastik	753
põld	533
veekogud	215
õued, hooned	43
sood	16
teed	5

Eesti Põhikaardi andmetel moodustab rahvuspargi maismaa-territooriumist 47% mets, 20% on kaardistatud muu lageda alana, 12% loodusliku rohumaa, 10% põõsastikuna, 7% põlluna, 3% veekogudena ning 1% õuede, hoonete, vundamentide ja varedena. Joonisel 2. on toodud maakasutuse proportsioonid Vilsandi rahvuspargi maismaa territooriumil.

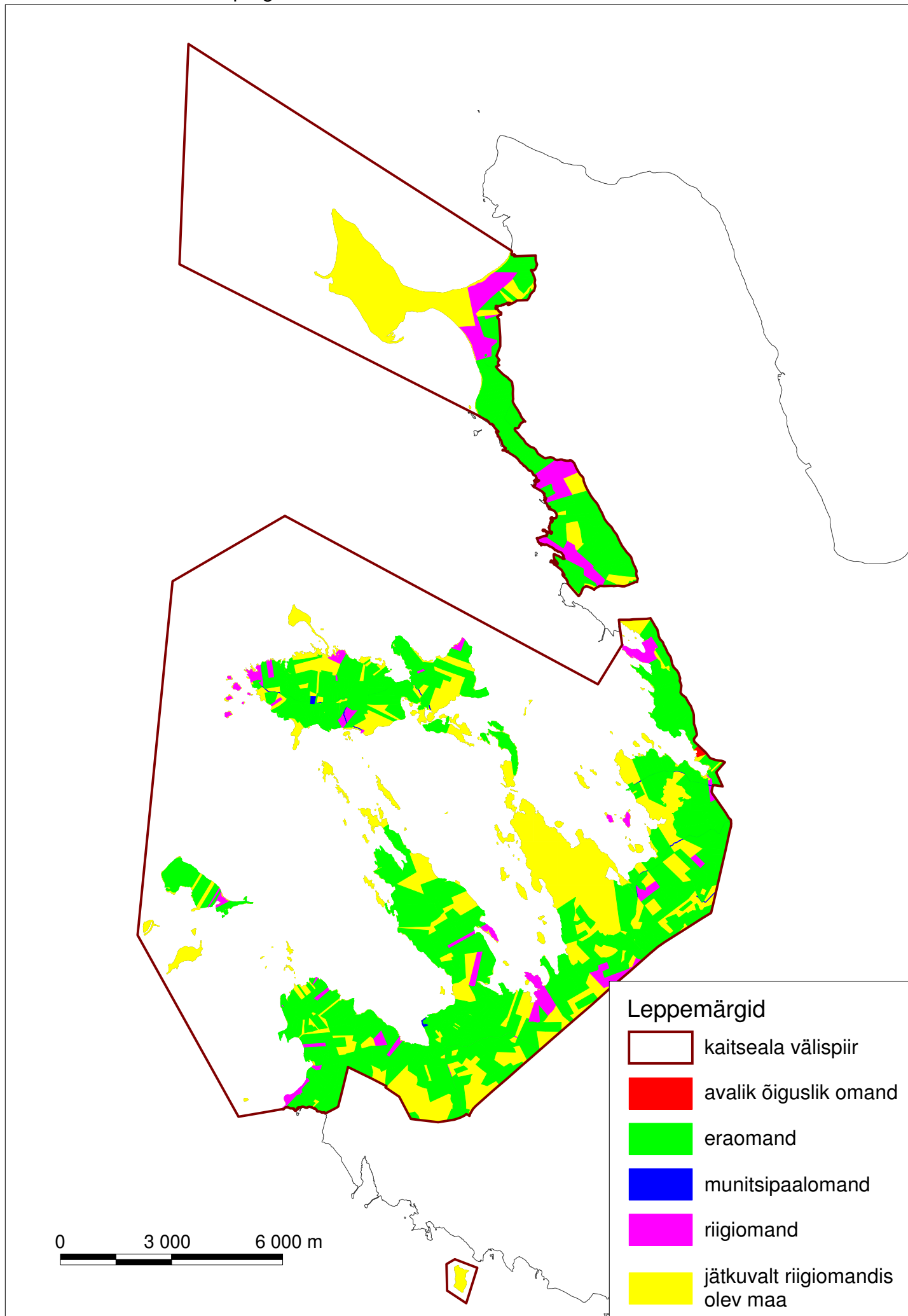
Joonis 2. Vilsandi rahvuspargi kõlvikuline jaotus

Vilsandi rahvuspargi maaomandist annavad ülevaate tabel 2. ja joonis 3. Suurem osa Vilsandi rahvuspargi maismaast on eraomandis, riigile kuulub hetkel rahvuspargi maa-alast eraomandiga võrreldes vaid väike osa. Ulatusliku osa kaitseala pinnast moodustavad õigusvastaselt võõrandatud jätkuvalt riigiomandis olevad maad. Väike osa kaitseala maadest on munitsipaalomandis ning üks maatükk on avalik-õiguslikus omandis.

Tabel 2. Vilsandi rahvuspargi maaomand

Omandivorm	Pindala (ha)
eraomand	4969
JRO	1985
riigimaa	514
munitsipaalmaa	25
avalik-õiguslik omand	4

Joonis 3. Vilsandi rahvusparki maaomand.

1.5 Huvigrupid

Vilsandi rahvusparki huvigruppide ja nende huvidest annab ülevaate tabel 3.

Tabel 3. Vilsandi rahvusparki huvigrupid, nende huvide kirjeldus ja võimalik mõju kaitsekorraldusele

Huvirühm	Huvid	Mõju kaitse korraldamisele, võimalikud konfliktid
Rahvusparkis ja lähikümbruses elavad maaomanikud	Kaitsealal elavatel elanikel koduümbruse kujundamine	Vana hoonestusmustris säilitamine.
	Põllu- ja rohumaaade majandamine	Maastike ja pärandkoosluste hooldamine.
	Metsa majandamine	Võimalik konflikt väärtuslike koosluste säilitamisel soodsas seisundis ja piiranguvööndi metsade majandamisel.
	Kalapiiük	Paadi vettelaskmise kohtade kontrollimatu tekkimine ning võimalik illegaalne kalapiiük.
	Jahipidamine	Metssigade ja väikekiskjate arvukuse ohjamine.
	Infrastruktuuri korrashoid	Rahvusparki teede korrashoidmine ligipääsude loomine loodusväärtusteni. Oht rajada teid ja rajatisi (lautrikohad, elektriliinid) loodusväärtusi kahjustades.
	Puhkemajanduslik kasutamine	Surve prügimajanduse ja külastuse korraldamisele.
Suvemajade omanikud	Majaümbruse kujundamine, teede korrashoid	Ajaloolise hoonestusmustris säilitamine, hooneümbruse korrasoleku tagamine. Võimalik konflikt ebasobivate „ehitiste“ rajamise huvi tõttu.
	Infrastruktuuri rajamine	Rahvusparki teede korrashoidmine ligipääsude loomine loodusväärtusteni. Oht rajada teid ja rajatisi (lautrikohad, elektriliinid) loodusväärtusi kahjustades.
Kalurid ja kalastajad	Kalapiiük	Aitavad kaasa kalavarude hoidmisele ja taastamisele. Surve lautrikohtade ja neile ligipääsu olemasoluks. Võimalik kalavarude üleekspluateerimine.
Põllumajandusega tegelevad ettevõtjad	Karjakasvatuse ja kaitsealade poollooduslike koosluste hooldamine	Pärandmaastikuga seotud väärtuste säilimisele kaasa aitamine. Võimalik konflikt seoses sooviga karjatada või niita väärtuslike metsakoosluste aladel. Lisaks võivad tekitada probleeme ülekarjatamine ning rohekoridoride ja kallasradade sulgemine elektrikarjustega. Kariloomad võivad muutuda looduses liikuvatele inimestele kohati ohtlikuks.
Kihelkonna ja Lümända vallavalitsus	Puhkemajanduse arendamine	Ala puhkemajanduslike väärtuste tõstmisele kaasa aitamine.
	Kohaliku elu edendamine	Kultuuripärandi ja traditsiooniliste elualade hoidmisele kaasa aitamine.
Saare Maavalitsus	Puhkemajanduse arendamine, piirkonna maine tõstmine	Regiooni tähtsaima kaitseala väärtuse tõstmine.
Muinsuskaitseamet	Pärandkultuuri säilitamine	Pärandkultuuriobjektide säilitamisele ja eksponeerimisele kaasa aitamine.
Saaremaa muuseum	Pärandkultuuri säilitamine ja tutvustamine	Pärandkultuuri ja loodushariduslike väärtuste tutvustamisele kaasa aitamine.

Huvirühm	Huvid	Mõju kaitse korraldamisele, võimalikud konfliktid
Kihelkonna põhikool-lasteaed	Loodusõppe korraldamine kaitsealal	Ala loodusõppe väärtuste kasutamisele kaasa aitamine.
Lümanda looduskallakuga põhikool	Loodusõppe korraldamine kaitsealal	Loodusõppe väärtuste kasutamisele ja loodusväärtuste kaardistamisele kaasa aitamine.
RMK Saaremaa metskond Loodushoiuosakond Looduskaitsetalitus	Metsade bioloogilise mitmekesisuse suurendamine	Raiete teostamine metsades, kus see on vajalik kaitse-eesmärkide saavutamiseks.
	Arendada külastuskorraldust ja pakkuda loodusharidust	Ala puhkemajanduslike väärtuste kasutamisele kaasa aitamine.
	Tagada LK tööde läbiviimine riigimaadel ja tähistuste paigaldamine kaitsealale	Kaitsealal LK väärtuste säilimisele ja kaitsealal tähistamisele kaasa aitamine.
Kohalikud külaseltsid (Atla, Tagamõisa).	Külamaastiku korrashoidmine, kohaliku identiteedi tugevdamine	Külamiljöö säilimisele ja pärandkultuuri hoidmisele kaasa aitamine.
Vilsandi kogukond	Tagada saarel heakord ja eluolu sujuv korraldamine	Külastuskorralduse planeerimisele kaasa aitamine ja Vilsandile iseloomuliku asustusstruktuuri säilitamine.
Kohalikud jahiseltsid (Üru, Kihelkonna)	Jahipidamine	Metssigade ja väikekiskjate arvukuse ohjamisele kaasa aitamine.
Päästeamet ja politsei	Teede läbitavus ja veevõtukohtade olemasolu	Kaitseala kogukonna turvalisuse tagamine.
Keskkonnainspektion	Keskkonnavalaste õigusrikkumiste ennetamine ja avastamine	Kaitsekorra tagamine, illegaalsete tegevuste tõttu kaitseväärtuste hävimise vältimine. Kohati on probleeme piisava järelvalve tagamisega.
Keskkonnamet (KA)	Kaitse planeerimine, kaitse-eeskirja ja kaitsekorralduskava koostamine ja rakendamine, kaitse tulemuslikkuse hindamine, looduskaitsetööde tellimine, loodushariduse andmine, rahvusvaheliste kohustuste täitmine ja kontaktide hoidmine, rahvuspargi huvigruppide võrgustiku rajamine ja hoidmine, kogukonna ja huvirühmade teavitamine loodussäästlikest arenguvõimalustest	Kaitsekorra rakendumise tagamine, seire teostamine ning rahvusvaheliste kohustuste täitmine.
Külastajad kaugemalt	Puhkemajanduslik kasutamine	Surve prügimajanduse korraldamisele, kogu infrastruktuuri (ka merelise) korrashoiule. Konflikte võib põhjustada liigne külastuskoormus.
Suuremaid gruppe (30-50 in) teenindavad turismifirmad	Korraldada koolilaste jt. ekskursioone, huvi hea ligipääsu vastu kaitsealal	Periooditi korraldatakse rohkem ekskursioone, mis põhjustab sel ajal tugevamat külastuse mõju, sealhulgas teede seisundile. Konflikte võib põhjustada liigne külastuskoormus.
Seiklusturism (kajakid, maastikua autod, surfarid)	Ala puhkemajanduslik kasutamine	Surve prügimajanduse korraldamisele, prahistamine, kogu infrastruktuuri (ka merelise) korrashoiule, võimalik negatiivne mõju tallamisõrnadele taimekooslustele ja lindude pesitsusaegne häirimine. Konflikte võib põhjustada liigne külastuskoormus.

Huvirühm	Huvid	Mõju kaitse korraldamisele, võimalikud konfliktid
Loodusturismiga tegelevad kohalikud ettevõtjad	Korraldada kaitsealal ekskursioone ja matku	Kaitseala loodus- ja kultuuripärandi tutvustamine. Liigne külastuskoormus võib põhjustada konflikte.
	Huvi ligipääsuks kaitseala väärtustele	Surve lautrikohtade, ujumiskohtade ning teede rajamiseks.
Rannas liikujad	Ligipääs merele, avatud kallasrajad	Mereranna avatud hoidmine. Konflikt loomapidajatega.

1.6 Vilsandi rahvuspargi visioon

Vilsandi rahvuspark on globaalses mastaabis oluline rändlindude peatus- ja toitumisala ning unikaalne kõrge liigirikkusega piirkond. Vilsandi rahvuspark esindab meie kaitsealade võrgustikus ainulaadset Lääne-Eesti saarestiku rannikumaastikku, samuti rannikumere ning linnurikaste väikesaarte elurikkust koos nendega seotud kultuuripärandiga. Rahvuspargis domineerib looduslikus seisundis olev, erinevate rannaprotsesside tulemusena kujunenud hoonestamata rannik ning avatud maastikud, mis on jätkusuutlikult majandatud. Rahvuspargi elanikkond koosneb rohelise mõtteviisiga inimestest, kes kasutavad rahvuspargis olevaid võimalusi loodussõbralikuks majandustegevuseks. Rahvuspargis on kaasaegne keskkonnasäästlik infrastruktuur. Rahvuspargi loodus- ja kultuuripärandiga seonduvaid väärtusi tutvustatakse erinevatele huvigruppidele. Rahvuspargi külastuse korraldus toetub kohalikule kogukonnale ja arvestab selle huvidega. Kaitseala külastuskeskusteks on Loona külastuskeskus ning rajatav Vilsandi loodusmaja, millele lisaks ei ole loodud täiendavaid infrastruktuuriobjekte massiürituste läbiviimiseks.

2 Väärtused ja kaitse-eesmärgid

2.1. Elustik

2.1.1. Linnustik

Rahvusparki piires on kolm rahvusvahelise tähtsusega linnuala (IBA-ala) ja kolm Natura 2000 linnuala – Vilsandi, Tagamõisa ja Karala-Pilguse linnualad. Mitme linnuliigi jaoks on Vilsandi rahvuspark olulisemaid pesitsus-, läbiringe-, peatus- või talvitusalasid kogu biogeograafilise populatsiooni ulatuses. Linnustiku kaitseväärtusi käsitlevas osas kirjeldatakse I ja II kaitsekategooria ja EL Linnudirektiivi I ja II lisa liike, kelle jaoks Vilsandi rahvuspark on oluline pesitsus- ja rändepaik. Neile on lisaks kirjeldatud ka mõnesid teisi kaitsekorralduslikult olulisi liike. Andmed arvukuse kohta esitatakse ka nende liikide kohta, kelle arvukuse muutuste järgi saab hiljem hinnata poollooduslike koosluste taastamise ja hooldamise (alustamise) tulemuslikkust. Rahvusparki kaitse-eeskirjas ei ole linde kaitse-eesmärgina nimeliselt nimetatud.

2.1.1.1. I kategooria liigid

2.1.1.1.1 Merikotkas

(I kaitsekategooria, LiD I lisa) pesitseb Vilsandi rahvusparkis 4-6 paarina. Viimastel aastatel on teada olnud kaks pesapaika. Pesapaikadena eelistab veekogudeäärseid männikuid või kuuse-segametsi, pesapaigad on enamasti põlised (Renno 1993).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Merikotka pesapaigad on teada ja nende kaitse tagatud, asurkond on säilinud stabiilsena (vähemalt 4 paari)

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigi seisund on soodne¹ (pesitseb vähemalt 4 paari ja pesakohad on teada)

2.1.1.1.2 Tutkas

(I kaitsekategooria, LiD I lisa) rahvusparkis ei pesitse (viimane tõenäoline pesitsemine 2002.a Naistekivimaal). Tutkas pesitseb avamaastikel – lammi- ja rannaniitudel ning soodes ning pesa asetseb maapinnal (Renno 1993).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Tutkale sobivad elupaigad on taastatud või säilinud soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Tutkale sobivad elupaigad on säilinud soodsas seisundis

2.1.1.1.3 Kassikakk

(I kaitsekategooria, LiD I lisa) on langeva arvukusega ohustatud liik, kelle sigimisedukus on kogu Eestis madal. Rahvusparki 2-4 haudepaari on oluline osa Eesti asurkonnast. Elupaigana eelistab okasmetsi, võib pesitseda ka puisniitudel. Pesa asub maapinnal (Renno 1993).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Kassikaku elupaik on kaitstud ja liigile sobivas seisukorras, esineb vähemalt 2 pesitsusterritooriumit

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kassikakk ja tema elupaigad on kaitstud, säilinud on liigi ja tema elupaikade soodne seisund (esineb vähemalt 2 pesitsusterritooriumit)

¹ Liigi seisund loetakse soodsaks, kui selle asurkonna arvukus näitab, et liik säilib kaugemas tulevikus oma looduslike elupaikade või kasvukohtade elujõulise koostisosana, kui liigi looduslik levila ei kahane ning liigi asurkondade pikaajaliseks säilimiseks on praegu ja tõenäoliselt ka edaspidi olemas piisavalt suur elupaik.

2.1.1.1.4 Niidurüdi

(I kaitsekategooria, LiD I lisa) on viimasel kümnendil registreeritud 12 erineval laiul. Arvukus on madal ja mitmel puhul võib oletada läbirändavate isendite loendamist pesitsejatena. Elutseb madalmurustel, harvemini keskmise kõrgusega rohukasvuga niisketel või märgadel rannaniitudel, harvem mere lähedal jõe- ja järveluhtadel (Renno 1993).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Niidurüdi haudepaaride arvukus rahvuspargis on välja selgitatud, liigi elupaigad on hooldatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liik ja tema elupaigad on soodsas seisundis, haudepaaride arvukus püsib vähemalt samal tasemel kui kaitsekorraldusperioodil tuvastatud

2.1.1.2 Haudelinnustik laidudel ja rannikul

Vilsandi rahvuspargi merealal asub umbes 150 saart, laidu, rahu ja kari. See on saarterikkaim piirkond Eestis. Vaika saarte haudelinnustiku seire aegrida on Eesti pikim. Esimesed andmed linnuliikide arvukuse kohta on pärit aastast 1907. Vaika riikliku looduskaitseala aegadel (alates 1959) alustati loendusi ka Vilsandi saare ümbruse teistel laidudel ja saartel ja umbes 25 laidu on sellest ajast jäänud peamiseks haudelinnustiku seire alaks. Lisandunud on mitmekesise haudelinnustikuga Naistekivimaa, mis hõlmati rahvuspargi koosseisu 1994. aastal. Kõige täielikumad andmed rahvuspargi laidude haudelinnustiku kohta saadi 2006. aastal, kui loendused toimusid 61 laiul. Vilsandi rahvuspargi saarestik oma terviklikkuses on suur väärtus, sest linnuliigid ei sõltu nii palju ühel või mõnel laiul toimuvatest looduslikest muutustest või erakordsetest sündmustest (kiskja jäämine saarele pesitsusajaks).

Laidudel pesitsejate hulgas esineb 13 linnudirektiivi I lisa liiki (valgepõsk-lagle, naaskelnokk, soorüdi, tutkas, väikekajakas, räusk-, tutt-, jõgi-, rand- ja väiketiir, sooräts, vööt-põõsalind ning punaselg-õgija). 12 laidudel pesitsevat liiki (soopart, merivart, naaskelnokk, soorüdi, mustsaba-vigle, kivirullija, väike- ja tõmmukajakas, räusk- ja tutt-tiir, sooräts ja randkiur) on II, 11 liiki III kaitsekategooria loomaliigid. Mõned nimetatud liikidest esinevad siiski kas ebaregulaarselt ja väikesel arvul või ei ole laidud nende kaitse korraldamisel esmatähtsad elupaigad.

Rahvusvahelist tähtsust omavad laidude haudelindudest eelkõige linnudirektiivi I lisa liigid, kelle jaoks ala kuulub 5 olulisima ala hulka Eestis (Euroopa Liidu tähtsusega linnualade kriteerium C6). 1990-ndatel olid sellisteks liikideks kühmnokk-luik, hallhani, valgepõsk-lagle, piilpart (toonane arvukushinnang oli siiski ekslik (*Volke pers. kommentaar*), merivart, hahk, jääkoskel, tõmmukajakas ja randkiur. Hilisematel andmetel on lisandunud kivirullija ning räusk-, jõgi- ja randtiir.

Kaitse-eesmärkides nimetatud liigid ja kaitsekorralduslikult olulised II ja III kaitsekategooria liigid

Kühmnokkluik (*Cygnus olor*) (LiD II lisa) asus Vilsandi ümbrusse pesitsema 1973. aastal (Suur-Kolmekivirahule) ja sestpeale on liigi arvukus tõusnud. Populatsiooni kasv on 2000. aastate teisel poolel aeglustunud ja praegu pesitseb rahvuspargi laidudel 110-140 paari kühmnokk-luiki. Rannikul ja järvedel pesitseb 20-40 paari kühmnokk-luiki.

Hallhani (*Anser anser*) (LiD II lisa) eelistab pesitsemiseks rootukkadega laide (Kurgurahu, Pihlalaid, Punasekivirahu, Urved). Hallhane arvukus saarestikus küündis veel 2000. aastate alguses üle 100 haudepaari, kuid on käesolevaks ajaks langenud umbes kaks korda. Siiski moodustab hallhane sinne haudekogum kuni 10% liigi haudeasurkonnast Eestis.

Valgepõsk-lagle (*Branta leucopsis*) (III kaitsekat, LiD I lisa) pesitseb Vilsandi saarestikus alates 1985. aastast. Arvukus tõusis 2000. aastate keskpaigani (59 paari 2004. a) ja hakkas siis langema. Praegune asurkond rahvuspargis moodustab kuni 40% liigi koguarvukusest Eestis.

Ristpart (*Tadorna tadorna*) (III kaitsekat) ei ole ohustatud liik ja umbes veerand tema haudeasurkonnast pesitseb laidudel – peamiselt looduslikes pesapaikades. Ülejäänud asurkonnast on valdav osa seotud inimasustusega ja pesitseb hoonetes või nende all.

Soopart (*Anas acuta*) (II kaitsekat) on laidudel juhuslik haudelind.

Piilpart (*Anas crecca*) (LiD II lisa) on rahvuspargis väiksearvulise asurkonnana. Piilparti haudeasurkonna hinnang – 50 paari (Lõhmus *et al.* 2001), mille järgi liigi elupaikade kaitse on võetud Vilsandi linnuala kaitse eesmärgiks, on 5-10-kordselt ülepaistatud (Volke *pers. kommentaar*). Kõigi niidukooslustega seotud ujupartide (eelkõige soo- ja luitsnokk-pardi) arvukus on pikemat ajaskaalat jälgides oluliselt langenud.

Sinikael-part (*Anas platyrhynchos*) (LiD II lisa) on arvukaim ujupartiliik, kes mõõdukale arvukuse langusele vaatamata pesitseb laidudel 60-80 haudepaarina.

Merivart (*Aythya marila*) (II kaitsekat, LiD II lisa) on rahvuspargi vastutusliike, sest Vilsandi saarestik on (olnud) väheseid tema pesitsusalasid Eestis. Liigi levila laienemisega Läänemerel asustati 1950. aastatel ka Lääne-Eesti saarestik. Arvukus kasvas 1960. aastate lõpuni ja 1968 pesitses saarestikus 77 paari merivarte. Järgnes arvukuse langus. 2000. aastatel on viiel erineval saarel leitud aastas kokku kuni seitse haudepaari merivarte. Kahel viimasel aastal merivardipesi leitud ei ole.

Hahk (*Somateria mollissima*) (LiD II lisa). Haha arvukus tõusis 1990. aastateni ja liik oli paljudel saartel kõige arvukam haudelind. Viimasel kümnendil on arvukuse langus olnud drastiline – umbes kümnekordne. Kui 2000. aastal loendati kaitsealal 2327 haudepaari hahku, siis 2009. aastal vaid 223. Arvukuse languse põhjuseid on ilmselt mitu – merikotka ja kiskjate arvukuse oluline tõus, linnukoolera puhangud läbirände- ja talvituslaladel ning rändeaegne linnujaht liigi rändeteel. Rein Nellise hinnangul võib olla haha arvukuse vähenemise taga rahvuspargis ka haha talvituslaladel põhjatraalide kasutamine, mis on oluliselt rikkunud linnu toitumistingumusi.

Tõmmuvaeras (*Melanitta fusca*) (III kaitsekat, LiD II lisa) pesitseb rahvuspargis 5-15 paarina. Senised andmed pole päris usaldusväärsed, kuna hilise pesitsusaja tõttu ei anna ühekordne (enamasti maikuine) loendus head tulemust, sest vaerapaarid alles kogunevad pesitsusalade lähikonda.

Jääkoskel (*Mergus merganser*) (LiD II lisa), kelle jaoks on Alumisel Vaikal veel kasutamiskõlblikke tehis-pesakoopaid.

Rohukoskel (*Mergus serrator*) (LiD II lisa) pesitseb väikesearvuliselt rannaniidu-ilmelisematel saartel.

Liivatüll (*Charadrius hiaticula*) (III kaitsekat). Liigi arvukus on rahvuspargis stabiilne. Eesti arvukushinnangutes märgitakse liivatüllil viimasel kümnendil rohkem kui 50% arvukuse langust.

Naaskelnokk (*Recurvirostra avosetta*) (II kaitsekat, LiD I lisa) on arvukuselt tugevalt fluktuatuuriv liik, kelle arvukus on viimasel kümnendil siiski kasvanud. Läbi aegade kõrgeim arvukus registreeriti 2009. aastal, mil Pätsurahul asus suur koloonia (45 paari).

Kivirullija (*Arenaria interpres*) (II kaitsekat) jaoks on Vilsandi rahvuspark olulisemaid pesitsusalasid Eestis – siin pesitseb 7-15% asurkonnast. Liigile elupaigaks sobivaid merelisemaid laide on arvukalt – 2008. aastal leiti teda pesitsemas üheksal ja 2009. a kaheksal laiul.

Mustsaba-vigle (*Limosa limosa*) (II kaitsekat, LiD II lisa) ei ole kunagi olnud arvukas ja temale sobivaid elupaiku on vähe. Regulaarselt pesitseb liik Naistekivimaal (1-3 paari).

Väikekajakas (*Larus minutus*) (II kaitsekat, LiD I lisa) on väikesearvuline (5-20 paari) haudelind, kes vahetab sageli pesitsussaari ja kelle arvukus kõigub. Eesti koondhinnangu järgi on liik teinud läbi suure arvukuse languse, rahvuspargis ei ole tema arvukus olnud kunagi kõrge ja arvukuse muutuse suunda ei saa määrata.

Nõmmekiur (*Anthus campestris*) (II kaitsekategooria, LiD I lisa). Pesitseb Harilaiul. Arvukus on väike.

Nõmmelõoke (*Lullula arborea*) (III kaitsekat, LiD I lisa) pesitseb mõne haudepaarina rannikul.

Randtiir (*Sterna paradisaea*) ja **jõgitiir** (*Sterna hirundo*) – (III kaitsekat, LiD I lisa) arvukus stabiilne ja elupaigad soodsas seisundis.

Räusktiir (*Sterna caspia*) – (II kaitsekat, LiD I lisa) arvukus väike ja langeb.

Tutt-tiir (*Sterna sandvicensis*) – (II kaitsekat, LiD I lisa) ebaregulaarne pesitseja.

Väiketiir (*Sterna albifrons*) – (III kaitsekat, LiD I lisa), arvukus fluktuuerub, väike tõusutrend.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Põhilised pesitsusalad on säilinud pesitsemiseks sobivana, liikide arvukus on teada ja kohalikud mõjutegurid ei mõjuta liikide arvukust

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Põhilised pesitsusalad on säilinud ja on soodsas seisundis, liikide arvukus on stabiilne või kasvab

Tabel 4. kaitsekorralduslikult oluliste haudelinnuliikide arvukus ja kaitse-eesmärgid

Liik	Nimetatud Linnuala kaitse-eesmärgina	Teadaolev arvukus (haudepaaride arv) ¹	Kaitse-eesmärk (haudepaaride arv) ²
Merikotkas	+	4-6*	4
Tutkas		0-1*	1
Kassikakk		2-4*	2
Niidurüdi		2-4*	2-4
Külmnokkluik	+	110-150*	110-150
Hallhani	+	50-70*	50-70
Valgepõsk-lagle	+	20-40*	20-40
Ristpart		30-40*	30-40
Soopart		0-1*	1
Piilpart	+	5-10*	5-10
Sinikael-part	+	100-130*	100-130
Merivart	+	0-7*	1-7
Hahk	+	150-230*	150-230
Tõmmuvaeras		5-15*	5-15
Jääkoskel	+	20-40*	20-40
Rohukoskel	+	10-20*	10-20
Liivatüll	+	80-120*	80-120
Naaskelnokk	+	5-50*	5-50
Kivirullija		10-15*	10-15
Mustsaba-vigle		1-3*	1-3
Väikekajakas		15-30*	15-30
Nõmmekiur	+	1-2*	1-2
Nõmmelõoke		15-30*	15-30
Randtiir		200-400*	200-400
Jõgitiir		200-400*	200-400
Räusktiir		1-5*	1-5
Tutt-tiir		0-10*	1-10
Väiketiir		10-30*	10-30

¹ – tärniga on tähistatud hinnangulised arvukused

² – kaitse-eesmärk on seatud 5 aasta perspektiivis, 30 aasta perspektiivis peaks arvukus olema samaväärne või suurem

2.1.1.3 Rändel peatuvad ja talvituvad linnud

Vilsandi rahvuspark on paljude veelindude jaoks oluline rändepeatus- ja talvitusala, mida kasutab rändel regulaarselt üle 20 000 veelinnu. Vilsandi linnualal moodustavad mittepesitsusaegseid kogumeid 24 veelinnuliiki. Kolme liigi arvukus moodustas vähemalt 1% rändetee populatsioonist – valgepõsk-lagle (>1%), kirjuhahk (16%) ja sõtkas (1%). Rahvusliku tähtsusega kogumeid moodustasid kühmnokk-luik, hallhani ja hahk. Tagamõisa poolsaare linnuala koondandmestiku põhjal saab väita, et nende andmete lisamisel muutuvad küll Vilsandi rahvuspargi alal peatuvate veelindude arvukused (keskmiselt 2/3 Tagamõisa poolsaare linnuala veealast kuulub rahvuspargi koosseisu), kuid ei lisandu ühtegi uut võtmeliiki, kelle arvukus andmete summeerimisel ületaks 1% biogeograafilise populatsiooni arvukusest. Alltoodud kokkuvõtte ja üldistused põhinevad Vilsandi linnuala andmestikul.

Kühmnokk-luik (*Cygnus olor*) (LiD II lisa) peatub rahvuspargis arvukalt nii sulgimise, rände ja talvitumise ajal. Vilsandi saarestik on liigile eriti oluline. Külmadel talvedel loendatakse siin kuni 1500 isendit (1990-2002 andmed).

Hallhani (*Anser anser*) (LiD II lisa) Hallhane sügiskogumite suurus on alal oluliselt vähenenud. Rannaniitude hooldamise taasalustamine ja tavapõllumajanduse mõningane tõus loovad eeldusi hallhane rändeage arvukuse taastumiseks. Viimane sõltub palju ka haudeasurkondade seisundist (sigimisedukusest).

Valgepõsk-lagle (*Branta leucopsis*) (III kaitsekat, LiD I lisa), on kevadel arvukam kui sügisel. Lagle rändeage arvukus on vähenenud, kuid poollooduslike koosluste taastamine ja hooldamise taasalustamine loob eeldusi liigi rändeage arvukuse taastumiseks.

Hahk (*Somateria mollissima*) (LiD II lisa), hahad kasutavad rahvuspargi veeala nii sulgimise kui sügisrände ajal peatumise alana. Väga olulised on praegustest rahvuspargi piiridest lääne ja edela pool asuvad madalikud. Liigi mittepesitsusaegne arvukus on kuni 2000 isendit. Arvukuse dünaamika on teadmata, kuid tõenäoliselt on kogumite suurus oluliselt vähenenud ja järgib kogu haudeasurkonna tugevat arvukuse langust.

Kirjuhahk (*Polysticta stelleri*) (II kaitsekat, LiD I lisa). Kirjuhaha talvine ja kevadine arvukus on võrreldes 1990. aastate keskpaigaga langenud, kuid on viimastel aastatel stabiliseerunud umbes 2000 isendi juures. Vilsandi saarestik ja Tagamõisa poolsaare linnuala on olulisimad kirjuhaha talvitus- ja kevadise peatumise alad kogu Läänemeres. Nii Vilsandi saarestiku kui Tagamõisa poolsaare linnualade osakaal on viimastel andmetel 15-16% rändetee populatsioonist. Vilsandi ümbruses asub osa olulisi peatumisalasid väljaspool praegusi rahvuspargi piire.

Merivart (*Aythya marila*) (II kaitsekat, LiD II lisa), 1990. aastate andmetel peatus rahvuspargis kuni 3000 merivarti. Uuematel andmetel nii suuri kogumeid enam ei esine. Võimalik, et 2000. aastate keskel läbi viidud uuringus oli loenduste arv liiga väike ja loenduste ajastatus ei olnud liigi maksimaalse arvukuse fikseerimiseks parim.

Sõtkas (*Bucephala clangula*) (LiD II lisa) Vilsandi saarestikus talvitub kuni 11 500 sõtkast ja see on suurim selle liigi kontsentratsioon Eesti rannikuil.

Lisaks eelmainitule selgus aastatel 2005-2008 toimunud uuringutes, et Vilsandi rahvuspargist lääne ja kagu pool asuvad madalikud ja nendega piirnevad veealad on mitme liigi olulised koondumisalad:

Väikekajakas (*Larus minutus*). Suve teisel poolel koondub madalikel 2000–3000 isendit.

Aul (*Clangula hyemalis*). Kuni 10 000 auli peatub Vilsandi rahvuspargiga piirnevatel madalikel.

Hahk (*Somateria mollissima*). Olulised sulgimisalad asuvad väljaspool Vilsandi rahvusparki

Kirjuhahk (*Polysticta stelleri*). Kevadperioodil kasutavad kirjuhahad sageli mereala Vilsandi saarest läänes ja kagus, sh väljaspool RP piire.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Rahvuspargi ja selle ümbruse rändlindude toitumis- ja puhkepaigad on kaitstud ja nende seisund on lindudele sobilik, kaitsekorralduslikult oluliste rändlindude arvukus on teada

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ala seisund toitumis- ja puhkepaigana on soodne, rändel peatuvate lindude arvukus püsib stabiilsena või suureneb

Tabel 5. kaitsekorralduslikult oluliste rändel peatuvate linnuliikide arvukus ja kaitse-eesmärgid

Liik	Nimetatud Linnuala kaitse-eesmärgina	Teadaolev arvukus (isendite arv) ¹	Kaitse-eesmärk (isendite arv) ²
Kühmnokk-luik	+	1500-3000*	1500-3000
Hallhani	+	500-1500*	500-1500
Valgepõsk-lagle	+	5000-10000*	5000-10000
Hahk	+	2000-4000*	2000-4000
Kirjuhahk	+	1000-2000*	1000-1500
Merivart	+	3000-4000*	3000-4000
Sõtkas		7000-15000*	7000-15000

¹ – tärniga on tähistatud hinnangulised arvukused

² – kaitse-eesmärk on seatud 5 aasta perspektiivis, 30 aasta perspektiivis peaks arvukus olema samaväärne või suurem

2.1.2 Imetajad

Looduskaitsest aspektist on rahvuspargi olulisemaks imetajaliigiks hallhüljes. Rahvuspargi maismaaosa imetajatekooslus ei erine ülejäänud Saaremaast. Suuremaid imetajaid nagu punahirv, metssiga, põder jt. elutseb ka suurematel saartel. Väiksematel, mere poolt rohkem mõjutatud laidudel, suuri imetajaid püsivalt ei ole, kuid nt nii Loonalaiul ja Salavamaal elutsevad vähemalt ajutiselt nii põder kui metssiga. Väikekiskjate (kährikkoer ja rebane) esinemise kohta väiksematel laidudel info puudub. Suurematel saartel väikekiskjad kindlasti elavad. Rahvuspargi kaitse-eeskirjas ei ole imetajaid kaitse-eesmärgina nimeliselt nimetatud.

2.1.2.1 Hallhüljes

Rahvuspargis on peamisteks hallhüljeste (III kat; LoD II; LoA - jah) poegimisaladeks ja lesilateks Laevarahu ja Innarahu, mis on olnud pidevalt ka hüljeste riikliku seire alad. Lisaks eelmainitutele on hallhülgeid vaadeldud Harilaiu läänerannal, kus 2009. aasta lennuloenduste ajal loendati hülgeid 57-122 isendit. Innarahu kohta on olemas eraldi 2008. ja 2009. aasta vaatlusandmed, mis on vastavalt 13 ja 3 isendit. Innarahu hülgeid on loendatud ka varem, kuid andmed on esitatud koos Laevarahu hüljeste loendusandmetega. Laevarahu lesila kohta on 10 aasta pikkune vaatlusandmestik, mille järgi oli seal hallhüljeste arvukus 1999 aastal 350-400 isendit ja 2009 aastal 417 isendit. Suurim arvukus oli 2006 aastal, kui see küündis üle 700 isendi (Jüssi 2009). Seega on Laevarahu hülgepopulatsioon suhteliselt stabiilne, mida ei saa aga kindlalt öelda Innarahu kohta.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Hallhüljeste asurkond on stabiilne (vähemalt 350 isendit) ja ülevaade poegimisedukuse kohta on olemas

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Hallhülge asurkonna seisund on soodne (hallhülge arvukus on vähemalt 350 isendit ja on ülevaade poegimisedukusest erinevates lesilates)

2.1.2.2 Nahkhiired

Vilsandi rahvuspargi rannikuosa on nahkhiire (LoA - ei) eksperdi Lauri Lutsari hinnangul oluline nahkhiirte rändetee. Lisaks on suur tõenäosus, et alal esinevad vanemad metsad ja mõisapargid ning alleed on mitmete liikide suvekolooniade asukohaks. Piirkonna võimalikku väärtust nahkhiirte elupaigana suurendavad ka rannikulõugaste ja järvede esinemine piirkonnas. Hetkel ei ole Keskkonnaregistrisse kantud andmeid nahkhiirte esinemise kohta.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): On olemas ülevaade nahkhiirte pesitsuskolooniade asukohtade paiknemisest alal

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Nahkhiirte populatsioonide seisund alal on soodne

2.1.3 Kahepaiksed ja roomajad

Rahvuspargi kaitse-eeskirjas ei ole kahepaikseid ja roomajaid kaitse-eesmärgina nimeliselt nimetatud.

2.1.3.1 Kõre

Harilaiul on säilinud üks väiksearvuline ja äärmiselt ohustatud kõre (I kat;LoD IV; LoA - ei) asurkond. Vilsandi saarel on mitmeid endisi elupaiku, kus viimastel aastatel pole liigi esinemist täheldatud. Kõrele soodsate kudemistingimuste loomiseks on 2010. aastal Harilaiu kaelal tekitatud sihtidele kaks kudemisveekogu ning varasemal ajal on loodud kaks kõretiiki Laialepa lahe lõunaossa. Kõre ekspert Riinu Rannap on koostanud detailse Kõre elupaikade taastamise plaani Harilaiu jaoks.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Olemasolev populatsioon on säilinud ja selle elupaik on soodsas seisundis (vähemalt 5 kõrele sobilikku kudemisveekogu)

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kõre tänaste asurkondade arvukus rahvuspargis on stabiilne või suurenenud

2.1.3.2 Teised kahepaiksed ja roomajad

Rahvuspargis esineb kindlasti rabakonna ja teisi III kaitsekategooria roomajaid ja kahepaikseid, Vilsandi saarel näiteks arusisalikku ja tähnikvesilikku. Rabakonna leidub Keskkonnaregistri andmetel Harilaiul ning apteegikaani riikliku seire 2009. aasta aruande märkuste tulbast selgub, et rabakonna on leitud Kuusnõmme poolsaarel (Talvi 2009) ning Andrus Aumehe andmeil on Vilsandi saarel liik arvukas. Lisaks esineb tema vaatluste põhjal rahvuspargis kindlasti rästik, nastik ning Saaremaa osas vaskuss, kuid nende kohta puuduvad kanded Keskkonnaregistris.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Info kaitsealuste liikide kohta on koondatud ja Keskkonnaregistrisse kantud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigid on kaitsealal esindatud

2.1.4 Kalad

Rahvuspargi kaitse-eeskirjas ei ole kalasid kaitse-eesmärgina nimeliselt nimetatud. Kalaliike puudutav info pärineb TÜ Eesti Mereinstituudi projekti ESTMAR käigus koondatud ja Keskkonnaametile esitatud andmetest.

Vilsandi rahvuspargi territooriumil on esindatud mitmed erinevad merelised biotoobid, mistõttu kalastik on mitmekesine. Vilsandi rahvuspargi akvatoorium ei ole hetkel ühelegi looduskaitseolulisele kalaliigile kriitilise tähtsusega elupaigaks. Arvukalt esineb LoD II lisa liiki võldast ja V lisa liiki merisiiga. Üldise trendina on täheldatud, et viimase paarikümne aasta jooksul on Vilsandi rahvuspargi aladel röövkalade arvukus vähenenud ja lepiskalade arvukus kasvanud. Käesolevas peatükis käsitletakse looduskaitseolulisemaid kalaliike, kalapüügi seisukohast olulisi liike puudutav info on koondatud kalanduse peatükis.

2.1.4.1 Võldas ja jõesilm

Võldas - Vilsandi rahvuspargi madalas rannavees on võldas (LoA – ei) arvukas. Võldas on III kategooria kaitsealune liik ning kantud ka Loodusdirektiivi (LoD) II lissasse.

Jõesilm - Vilsandi RP vetes on jõesilm arvatavasti vähearvukas, kuid kuna jõesilmu püüdmiseks meres pole olemas ühtegi efektiivset meetodit, ei ole täpse info saamine võimalik. Mingil määral jääb selle liigi isendeid räime-kilu traalidesse, harva nakkevõrkudesse. Vilsandi rahvuspargile on kõige lähemad jõesilmu poolt sigimiseks kasutatavad jõed Pidula ja Punapea jõgi Saaremaal ning Õngu ja Vanajõgi Hiiumaal. Jõesilm on kantud Loodusdirektiivi II ja V lissasse (LoA – jah).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Keskkonnaametil on ülevaade võldase seisundist ja jõesilmu esinemisest rahvuspargis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a) Keskkonnaametil on ülevaade võldase seisundist ja jõesilmu esinemisest rahvuspargis ja asurkonna seisund ei ole tänasega võrreldes halvenenud

2.1.4.2 Merisiig ja lõhi

Merisiig on Eestis täna suhteliselt arvukas, aga tema arvukus baseerub suures osas kunstlikul taastootmisel ning looduslikult koeb merisiig peamiselt Soome jõgedes. Vilsandi rahvuspargis esineb ka haruldasem merisiia vorm, kelle koelmutest üksikud on jäänud Eesti rannavettesse. Vilsandi rahvuspargi vetes leidub tänaseni mõlemat siivormi, jõeskudev siig on aga märksa arvukam kui mereskudev siig. Merisiia mereskudeva vormi olulisim koelmuala on Kuusnõmme laht, mis on Eesti mastaabis üks paremini säilinud merisiia mereskudeva vormi koelmuid. Merisiig on kantud Loodusdirektiivi viiendasse lissasse (LoA – ei).

Lõhi - Vilsandi ümbrus on lõhi täiskasvanud isendile (mere-eluviisile üle läinud) tüüpiline elupaik, aga tal puuduvad Vilsandi rahvuspargis kudemiseks sobivad jõed. Lõhi on kantud Loodusdirektiivi II ja V lissasse (LoA – ei).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Merisiia kudealad on kaitstud ja Keskkonnaametil on ülevaade liikide seisundist

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Keskkonnaametil on ülevaade liikide seisundist ja asurkonna seisund ei ole tänasega võrreldes halvenenud

Kõikide Loodusdirektiivi lisadesse kantud kalaliikide arvukuse hinnangud on toodud tabelis 6. Lisaks eelmainitud liikidele on TÜ Eesti Mereinstituudi projekti ESTMAR eksperdid välja toonud 7 kalaliiki, mis väärivad rahvuspargis tähelepanu. Neist meripühvel, merihärg, nolgus, pisimudil, võikala ja suurtobias on kantud Eesti Punase Nimistu puudulike andmestikuga liikide kategooriasse ning Berni konventsiooni III lisa on nimetatud nolgus, väike- ja pisimudil.

Tabel 6. Merisiia, võldase, jõesilmu ja lõhi arvukus Vilsandi rahvusparki aladel. Arvukust on hinnatud vastavalt skaalale: 1 – väga haruldane; 2 – haruldane; 3 – tavaline; 4 – arvukas

Liik	Arvukus Vilsandi rahvusparki aladel
Merisiig (<i>Coregonus lavaretus</i>)	4
Võldas (<i>Cottus gobio</i>)	4
Jõesilm (<i>Lampetra fluviatilis</i>)	3
Lõhi (<i>Salmo salar</i>)	3

2.1.5 Selgrootud

Rahvusparki kaitse-eeskirjas ei ole selgrootuid kaitse-eesmärgina nimeliselt nimetatud.

2.1.5.1 Putukad

Rahvusparki territooriumil on teadaolevalt toimunud mitmeid putukauuringuid. Viimane põhjalik mardikaliste seltsi puudutav kokkuvõte endise Kihelkonna kihelkonna aladelt Loode-Saaremaalt pärineb 1936. aastast, mis on välja antud trükisena „Andmeid Kuusnõmme Bioloogiajaama ümbruse mardikalistest“ H. Habermanni poolt. Nimetatud vihikus on toodud ära täielik mardikaliste liiginimekiri uuritud alalt. Perioodil 1995-1998 viidi Vilsandi saarel läbi valguspüünistega suurliblikate püük Põhjamaade Ministrite Nõukogu projekti „Nature Monitoring in the Eastern Baltics“ raames. Vilsandilt ööliblikate liiginimekiri ja isendite arv on toodud Eesti Lepidopteroloogide Seltsi väljaande LEPINFO 12. numbris (Viidalepp jt. 2001). Atlast läände jääval kadakasel loopealsel on Anu Sang teinud liblikate transektloendust aastatel 2007-2009 ja loendustel on registreeritud 35 liiki liblikaid, liikide loend koos igal aastal loendatud isenditega, on toodud lisas 3. Lisaks on Anu Sang täheldanud kuningkiili (*Anax imperator*) esinemist ja elujõulise kärstaja (*Psophus stridulus*) populatsiooni olemasolu alal. Anu Sang ise hindab, et Atlas on võimalik, et Eesti suurim nõmme-tähnkvõrkliblika (*Melitaea cinxia*) populatsioon. Anu Sangi poolt nimetatud kolm putukaliiki on Eesti Punases Nimistus kategoriseeritud puuduliku andmestikuga liikide alla (E-elurikkus, hinnang Luig ja Martin 2008).

Andrus Aumehe tähelepanekute järgi on Vilsandi saarel olnud viimased 15 aastat väikelumiku (*Limenitis camilla*) püsiv asurkond. Lisaks elutseb seal ka kase-siilaktiiva populatsioon (*Thecla betulae*). Aumees on Vilsandi saarel vaadelnud kahte III kaitsekategooriasse kuuluvat päevaliblikaliiki – teelehe mosaiikliblikat (*Euphydryas aurinia*) javareskaera-aasasilmikut (*Coenonympha hero*). Aumehe vaatlusandmed on toodud lisas 3.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Info kaitsealal leiduvate looduskaitsealalt väärtuslike putukaliikide kohta on Keskkonnaametil olemas

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Looduskaitsealalt väärtuslike putukaliikide asurkonnad on soodsas seisundis

2.1.5.2 Apteegikaan

Apteegikaani elupaigad asuvad Kuusnõmme poolsaare piirkonnas kahes rannikujärves. Mõlemad väga esinduslikud ja looduskaitsealalt kõrge väärtusega primaarsed elupaigad. Paiknevad endiste poollooduslike koosluste (karjamaade) levikualal. Mõlemat elupaika asustab hinnanguliselt minimaalselt 50-150 isendit. Vilsandi rahvusparki alale jääb ka üks Apteegikaani seirepunkt (Talvi 2009). Apteegikaan on Eestis II kategooria kaitsealune liik ning kuulub Loodusdirektiivi V lissasse (LoA – ei).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Apteegikaani elupaigad on soodsas seisundis (sobivaid veekogusid vähemalt kaks ja igas vähemalt 50-150 isendit)

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Apteegikaan ja tema elupaigad on soodsas seisundis (liigile sobilike veekogude arv on vähemalt kaks või suurenenud üle nelja ning neist igas vähemalt 50 isendit)

2.1.6 Taimed

Rahvuspargi kaitse-eeskirjas ei ole taimi kaitse-eesmärgina nimeliselt nimetatud.

Vilsandi rahvuspark kuulub Laasimeri (1965) järgi Lääne-Eesti ja saarte niitude ja puisniitude rajooni 12-ndasse mikrorajooni, mis hõlmab rannikuga paralleelse ribana kulgevat ala Küdema lahest kuni Tehumardini. Valitsevateks taimekoosluste rühmadeks on loopealsed ja loometsad. Vilsandi rahvuspargis on palju areaali piiril kasvavaid taimeliike. Ligi kolmkümmend aastat tagasi koostatud ülevaates on toodud järgmised andmed: 40 liiki kasvab areaali põhjapiiril, 39 kirdepiiril, 17 idapiiril, 6 kagupiiril, 3 loodepiiril, 2 läänepiiril ja 1 lõunapiiril (Rebassoo 1983). Osaliselt ülalmainitud iseärasusest on tingitud suur haruldaste taimeliikide arv kaitsealal.

Vilsandi rahvuspargist on leitud 520 liiki soontaimi. Neist üks on I kaitsekategooria liik, 46 on II kaitsekategooria liigid ja 36 leitud taimeliikidest kuuluvad III kaitsekategooriasse. Vilsandi rahvuspargi erinevates osades on taimestikku väga põhjalikult uuritud. Vilsandi saare erinevate koosluste taimestiku kohta on Sirje Sillamaa kirjutanud 1977. aastal diplomitöö „Vilsandi taimkate“. Harilaiu taimestiku muutuste kohta on Ülle Altnurme kirjutanud magistratöö, mis keskendub Harilaiu flora muutuste uurimisele perioodil 1933-2001. Töö on jätkuks E. Pastaku 1935. aastal koostatud uurimusele. Vilsandi floorat on põhjalikult uurinud Haide-Ene Rebassoo, kes on koostanud 1975. aastal ülevaate toonase Vilsandi looduskaitseala floorast. Rebassoo koondas detailseid floristilised andmeid praeguse Vilsandi rahvuspargi territooriumi laidude kohta, mis on osaliselt avaldatud 1983. aastal kogumikus „Vilsandi looduskaitseala Eesti NSV läänerrannikul“ (Kullapere 1983).

2.1.6.1 Silmjärvikas

Silmjärvikas on I kategooria kaitsealune taimeliik, ta on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008). Kasvab siin oma areaali idapiiril. Silmjärvikas kasvab ainult Saaremaa lääneosas. Kasvab ajutistes madalates riimveeloidudes (silmaades) (Kukk 1999). Viimati 2008. aastal tehtud seisundiseire järgselt oli Laistinina sihtkaitsevööndi populatsiooni suurus pindalaliselt 0,98 ha. Isendeid ei olnud võimalik loendada. Ohtruse skaalal (üksikud, vähe, hajusalt, ohtralt ja väga ohtralt) oli hinnanguks antud ohtralt. Üldhinnang seisundile oli, et tegemist on optimaalsetes tingimustes elujõulise ja laieneva populatsiooniga.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Silmjärvika elupaigad on soodsas seisundis (vähemalt 1 ha suurusel pindalal elujõuline populatsioon ohtruse hinnanguga ohtralt)

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Silmjärvika elupaigad on soodsas seisundis (liik säilib vähemalt praegusel või suuremal pindalal elujõulise populatsioonina ohtruse hinnanguga ohtralt)

2.1.6.2 Arukäpp

Eestis on liik oma leviala kirdepiiril. (Kull, Tuulik 2002). Kaitsealal jäävad peamised leiukohad Atla ja Karala ümbrusesse, arukäppa on leitud ka Vilsandi saarelt ning tähtis taime elupaik asub nn. Kolga metsas. Rahvuspark ja selle lähiümbrus on arukäpa oluliseks kasvupaigaks kogu Eestis. Taim kuulub Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008) ning ta on II kaitsekategooria liik.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Olulisemad lokaalpopulatsioonid on soodsas seisundis ja kasvukohad on hooldatud vähemalt 6 ha-l

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Arukäpa olulisemad lokaalpopulatsioonid on soodsas seisundis ja kasvukohad on hooldatud vähemalt 2016. a seisuga võrdsel pindalal

2.1.6.3 Saaremaa sõrmkäpp

Aastal 2000 leiti Saaremaa lääneosas mitu orhideede populatsiooni, mis osutusid uueks senimääramata liigiks. Tegu on haruldase ja väga vähe uuritud endeemiga, mis on sarnaselt Balti sõrmkäpaga hübriidset päritolu. Liigi kasvualasid on Tarmo Pikner kaardistanud Kuusnõmme ja Eeriksaare poolsaarte vahelisel alal (Pikner 2008). Kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Info Saaremaa sõrmkäpa leviku kohta kaitsealal on kantud keskkonnaregistrisse, Saaremaa sõrmkäpp on võetud kaitse alla. Liik on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Saaremaa sõrmkäpp on soodsas seisundis vähemalt 2016. a seisuga võrdsel pindalal

2.1.6.4 Soolakutaimed

Allpool käsitletud taimede peamiseks kasvukohaks kaitsealal on Kuusnõmme poolsaare rannaniidu soolakulaigud. Kõik väljatoodud liigid kuuluvad II kaitsekategooriasse. Olulise soolakuliste taimede kasvualana on kohalik loodusvaatleja Andrus Aumees välja toonud Abajaloigu põhjakallast Vilsandi saarel.

Mustjas sepsikas (*Schoenus nigricans*) – taim kasvab siin oma leviala kirdepiiril (Kukk 1999). Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Randsoodahein (*Suaeda maritima*) – taim on oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Kuulub Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Randkesakann (*Sagina maritima*) – kasvab Eestis areaali idapiiril (Kukk 1999). Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008)

Randtarn (*Carex extensa*) – taim on oma leviala kirdepiiril (Kukk 1999). Randtarn on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide nimekirja (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Lääne-sõlmhein (*Spergularia media*) – kasvab siin oma areaali idapiiril (Kukk 1999). Taim on kantud Eesti punase nimestiku äärmiselt ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Meripuju (*Artemisia maritima*) – Eestis leidub meripuju harva, enamasti Lääne-Saaremaal (Kukk 1999). Kaitseala Saaremaa rannikul väga arvukas. Võrreldes teiste taimedega siinses väärtusterühmas, on meripuju levik pisut laiem ning ta võib asustada ka teistsuguseid elupaiku peale soolakute. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Liigid ja nende elupaigad on soodsas seisundis, info liikide leviku kohta on täpsustunud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soolakuliikide kasvukohad on soodsas seisundis vähemalt 2016. a seisuga võrdsel pindalal

2.1.6.5 Luitetaimed

Vilsandi rahvuspargis on luitetaimede kasvukohaks eeskätt Harilaid ja selle lähiümbrus. Kõik loetletud liigid kuuluvad II kaitsekategooriasse.

Rand-orashein (*Elymus farctus*) – kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999).

Randorashein on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Rand-ogaputk (*Eryngium maritimum*) – Eestis on haruldane, kasvab oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kukk 2008).

Madal kadakkaer (*Cerastium glutinosum*) – kasvab Eestis leviala kirdepiiril (Kukk 1999). Madal kadakkaer kuulub Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008). Madal kadakkaer ei ole siiski rangelt võttes luidete liik, kasvab kuivadel liivikutel ja kuivadel niitudel.

Hanepaju (*Salix repens*) – Eestis kasvab oma areaali idapiiril (Kukk 1999). Hanepaju on liigina vähe uuritud. Kuulub Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus hinnang Reier 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Liigid ja nende elupaigad on soodsas seisundis vähemalt 2012. a seisuga võrdsel pindalal (rand-orashein 0,5 ha, rand-ogaputk 2 ha, madal kadakkaer 1 kasvukoht, hanepaju 2 kasvukohta)

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Luiteliikide kasvukohad on soodsas seisundis vähemalt 2012. a seisuga võrdsel pindalal (rand-orashein 0,5 ha, rand-ogaputk 2 ha, madal kadakkaer 1 kasvukoht, hanepaju 2 kasvukohta)

2.1.6.6 Kaljutaimed

Siin käsitletud taimede kasvupaigad on eeskätt paeplaatidel, kiviaedadel ja kaljusel mererannal. Kõik kirjeldatud taimed kuuluvad II kaitsekategooriasse, välja arvatud müürkevadik, mis kuulub III kaitsekategooriasse. Müür-raunjala ja taani merisalatil oluliseks kasvupaigaks on Vilsandi saare tuletorni-alune kaljurand. Tõenäoline on kaljutaimede esinemine ka kiviaedadel, kuid konkreetne teave selle kohta praegu rahvuspargis puudub.

Müür-raunjalg (*Asplenium ruta-muraria*) – taim on oma leviala idapiiri lähedal (Kukk 1999).

Müür-raunjalg asustab paepragusid ja müüre (Leht 2010). Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide nimekirja (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008). Kasvab Vilsandi saare lääneosa kaljurannal (keskkonnaregistrist puudub).

Läikiv kurereha (*Geranium lucidum*) – läikiv kurereha kasvab oma areaali kirdepiiril ning on siin seetõttu haruldane (Kukk 1999). Taim vanad leiukohad asuvad Vilsandi ja Vaika saartel, lähiminevikus on taim leitud Elda poolsaare kiviaialt, kus kasvukoht võis hävida kiviaia taastamise käigus. Andrus Aumehe sõnul leidub läikivat kurereha alumisel Vaikal. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Taani merisalat (*Cochlearia danica*) – taim on Eestis väga haruldane, kasvab oma leviala kagupiiril (Kukk 1999). Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Reier 2008). Kaitsealal on taim levinud Vaika saartel ja Vilsandi läänerannikul. Hetkel on liigi arvukus kaitsealal stabiilne.

Müürkevadik (*Draba muralis*) – taim kasvab kaljudel, mererannas ja jäätmaadel. Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnangi Reier 2008). Rahvuspargis leidub müürkevadikku hõredalt peamiselt Tagamõisa poolsaarel ja Väike-Vilsandil.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Kaljutaimed ja nende peamised kasvukohad on kaardistatud (ka taimestunud kiviaiad) ja nende seisund on soodne. Kiviaedadega mitteseotud kasvukohad on soodsas seisundis vähemalt 2012. a keskkonnaregistri seisuga võrdsel pindalal (läikiv kurereha 2 kasvukohta, taani merisalat 0,6 ha, müürkevadik 11 kasvukohta)

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kaljutaimed on kaitsealal soodsas seisundis vähemalt 2016. a seisuga võrdsel pindalal

2.1.6.7 Niidutaimed

Niidutaimede rühma on koondatud need II kaitsekategooria taimed, mille kasvupaigad on avatud ning mis vajavad säilimiseks niitmist või karjatamist. Mitmed siia rühma koondatud taimed kasvavad kaitsealal vanadel heinapõldudel, mida täna niidetakse – näiteks püramiidjas koerakäpp, tõmmu käpp, nurmlauk. Lisaks II kaitsekategooria taimeliikidele on siia gruppi lisatud III kaitsekategooria liik madal unilook, mis on Vilsandi ja Tagamõisa loodusala kaitse-eesmärk.

Püramiidjas koerakäpp (*Anacamptis pyramidalis*) – kuulub Eestis haruldasemate orhideede hulka, kuna kasvab siin oma leviala põhjapiiril (Kull, Tuulik 2002). Kasvab lookadastikes.

Kaitsealal on asustanud mitu vana põldu Eeriksaare ja Elda poolsaarel. Püramiidjas koerakäpp on kantud Eesti Punase Nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Tõmmu käpp (*Orchis ustulata*) – levib Eestis oma areaali põhjapiiril ning teda leidub harva (Kukk 1999). Tõmmu käpp on rahvuspargis üldiselt vähese arvuline ja teda on leitud üksikute isenditena Atla ja Karala ümbrusest ning Tiina Orva andmetel Elda poolsaarel üksikute isenditena. Taim on kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, Kull 2008).

Jumalakäpp (*Orchis mascula*) – meie aladel levib jumalakäpp oma areaali kirdepiiril (Kull, Tuulik 2002; Leht 2010). Rahvuspargis on tal mitmeid leiukohti. Jumalakäpp on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Harilik muguljuur (*Herminium monorchis*) – kasvab Eestis oma leviala põhjapiiril (Kukk 1999). Kaitsealal on taim arvukas, leiukohad rannikulähedastel looniitudel. Taim on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hindaja Kull 2008).

Lamav ristik (*Trifolium campestre*) – kasvab Eestis oma areaali idapiiril (Kukk 1999). Põhilised leiukohad Vilsandi saarel, kus ta on väga arvukas. Lisaks leidub taime Harilaiul ning Karala ümbruses ning Atla loopealsetel. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, Leht 2008).

Kärbesõis (*Ophrys isictifera*) – kasvab siin oma areaali põhjapiiril (Kukk 1999). Taim on rahvuspargis arvukas, ta on levinud põhiliselt Saaremaa rannikul ja kasvukohtadeks on looniitudud ja hõredad loometsad, samuti liigirikkad madalsood. Andrus Aumehe andmeil kasvab taim Abajaloigu põhjakaldal, seda kasvukohta Keskkonnaregistrisse kantud ei ole. Kärbesõis on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Madal unilook (*Sisymbrium supinum*). – kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Kasvab paiguti Lääne- ja Põhja-Eesti lubjarikastel aladel. Suur osa leiukohti on inimtekkelisel maastikul (karjäärid, teeservad) ning pole seetõttu kuigi püsivad. Taim on leitud Atla ümbruses ja Kuusnõmme poolsaare otsas. Madal unilook on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008), ning ta on III kaitsekategooria liik (LoD II; LoA – jah).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Niidutaimede esinduslikumad kasvukohad on hooldatud, liigid on soodsas seisundis vähemalt 2012. a seisuga võrdsel pindalal (püramiidjas koerakäpp 0,9 ha, tõmmu käpp 9 ha, jumalakäpp 0,5 ha, harilik muguljuur 33 ha, lamav ristik 4 ha, kärbesõis 34 ha, madal unilook 1 ha)

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Niidutaimede olulisemad kasvukohad on soodsas seisundis e. hooldatud, liigid on soodsas seisundis vähemalt 2012. a seisuga võrdsel pindalal (püramiidjas koerakäpp 0,9 ha, tõmmu käpp 9 ha, jumalakäpp 0,5 ha, harilik muguljuur 33 ha, lamav ristik 4 ha, kärbesõis 34 ha, madal unilook 1 ha)

2.1.6.8 Metsataimed häiludes ja puisniitudel

Käesolevasse liikidegruppi on koondatud rahvuspargis kasvavad II kaitsekategooria taimed, mille kasvupaigad asuvad metsade häiludel, lagendikel ja muudel häiringualadel, ning kaks III kaitsekategooriasse kuuluvat soomukaliiki.

Valge tolmpa (*Cephalanthera longifolia*) – Eestis kasvab oma leviala kirdepiiril (Kukk 1999). Rahvuspargis on ta väga arvukas, mitmed siinsed kasvupaigad on seetõttu jäänud EELIS-esse kandmata, kuna ta levib hajali üle kogu ala. Peamised leiukohad asuvad Atla ning Kuusnõmme poolsaarel ning Sarapiku ja Killatu järvede piirkonnas. On kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse. Arvukus väheneb (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Punane tolmpa (*Cephalanthera rubra*) – kasvab oma leviala kirdepiiril (Kukk 1999). Suurim leiukoht asub Papissaare poolsaarel. Punane tolmpa on kantud Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse. Arvukus näitab vähenemise trendi (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Must seahernes (*Lathyrus niger*) – kasvab siin oma areaali kirdepiiri lähedal (Kukk 1999). Kaitsealal on ta levinud peamiselt Elda poolsaarel. Taim on kantud Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) – kasvab hajusalt rahvuspargi Saaremaa osas. Suurimad leiukohad Kuusnõmme ja Elda poolsaarel. Kaunis kuldking on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse ning ta on ühtlasi ka Loodusdirektiivi II lisa (LoA – jah) liik (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Vahelmine lõokannus (*Corydalis intermedia*) – kasvab siin oma areaali idapiiril (Kukk 1999). Taim leidub kaitsealal Elda poolsaarel. Vahelmine lõokannus on kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Mägi-naistepuna (*Hypericum montanum*) – leidub ainult Saaremaal. Ta kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Rahvuspargis on mõned ilmselt hävinud leiukohad Kuusnõmme poolsaarel. Soeginina leiukoha määrang vajab Mari Reitalu hinnangul üle-kontrollimist. Mägi-naistepuna on Eesti punase nimestiku järgi ohualdis liik (E-elurikkus, hinnang Reier 2008).

Laukapuu (*Prunus spinosa*) – kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Rahvuspargis leidub teda eeskätt Kiirassaares, teede ääres. Laukapuu on kantud Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, Hinnang Leht 2008).

Suur soomukas (*Orobancha elatior*) – taim asustab loometsi, -põõsastikke, niite ja teeservi. Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide hulka (E-elurikkus, hinnang Ü, Kukk, 2008). Kasvab rahvuspargis Kuusnõmme ja Elda poolsaarel.

Põdrajuure-soomukas (*Orobancha elatior*) – Taim kasvab hõredates metsades, põõsastikes ja niitudel, samuti tee ääres. Eesti punases nimestikus on ta kantud ohualtite liikide nimekirja (E-elurikkus, hinnang Ü. Kukk 2008). Rahvuspargis kasvab Elda poolsaarel.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Info liikide leviku kohta on koondatud ning olulisemate lokaalpopulatsioonide säilimiseks on rakendatud vajadusel hooldusvõtteid. Populatsioonid on soodsas seisundis vähemalt 2012. a seisuga võrdsel pindalal (valge tolmpa 30 ha, punane tolmpa 0,2 ha, must seahernes 13 ha, kaunis kuldking 10 ha, vahelmine lõokannus 2 leiukohta, mägi-naistepuna 13 ha, laukapuu 4 leiukohta, suur soomukas 2,5 ha, põdrajuure-soomukas 0,7 ha)

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigid ja nende põhilised kasvukohad on soodsas seisundis vähemalt 2012. a seisuga võrdsel pindalal (valge tolmpa 30 ha, punane tolmpa 0,2 ha, must seahernes 13 ha, kaunis kuldking 10 ha, vaheline lõokannus 2 leiukohta, mägi-naistepuna 13 ha, laukapuu 4 leiukohta, suur soomukas 2,5 ha, põdrajuure-soomukas 0,7 ha)

2.1.6.9 Metsataimed, mis ei talu häirimist

Allpool on loetletud need rahvuspargis leiduvad II kaitsekategooria taimed, mis kasvavad metsas ning ei talu metsamajandustegevust.

Väike käöpõll (*Listera cordata*) – väike käöpõll on katkestatult tsirkumpolaarse levikuga (Kukk 1999). Rahvuspargis leidub ohtralt tema kasvualasid Harilaiul ja Sarapiku järve ümbruses. Orhidee on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Kõdu-koralljuur (*Corallorhiza trifida*) – tsirkumpolaarse levikuga taim (Kukk 1999).

Rahvuspargis leidub teda vähearvukalt Harilaiul ja Sarapiku järve ümbruses. Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Mets-aruhein (*Festuca altissima*) – kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999).

Rahvuspargis on registreeritud leiukoht Elda poolsaarel. Taimeliik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Varjuluste (*Bromus benekenii*) – Eestis kasvab oma areaali põhjapiiril (Kukk 1999). Rahvuspargi alale jääb üks leiukoht Killatu järve lähistel. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse. (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Harilik luuderohi (*Hedera helix*) – kasvab siin oma areaali kirdepiiril. Kaitsealal kasvab luuderohi arvukalt Elda poolsaarel. Kuulub Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kukk 2008).

Harilik jugapuu (*Taxus baccata*) – jugapuu kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999).

Kaitsealal kasvab ta Kuusnõmmel ja on ilmselt sinna istutatud. Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Tuhkpihlakas (*Sorbus rupicola*) – kasvab oma areaali idapiiril (Kukk 1999). Kaitsealal kasvab ta Kuusnõmmel istutatuna. Tuhkpihlakas on kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Salutulikas (*Ranunculus nemorosus*) – Eestis levinud oma areaali põhjapiiril (Kukk 1999).

Keskkonnaregistrisse ei ole rahvuspargi alal kantud hetkeseisuga mitte ühtegi kasvukohta, kuid Mari Reitalu on seda liiki leidnud Elda ja Eeriksaare poolsaartelt. Salutulikas on kantud Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Leht 2008).

Ainulehine soovalk (*Malaxis monophyllos*) – tsirkumpolaarse levikuga taim (Kukk 1999).

Kaitsealal kasvab sarnases kasvukohas koos kõdu-koralljuure ja väikese käöpõllega Harilaiul ja Sarapiku järve piirkonnas. Kuulub Eesti punase nimestiku ohualtide liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Info liikide leviku kohta on täpsustunud, liigid on teadaolevatel aladel soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigid ja nende põhilised elupaigad on soodsas seisundis vähemalt 2016. a seisuga võrdsel pindalal

2.1.6.10 Sootaimed

Sootaimede rühmas on toodud need II kaitsekategooria liigid, kelle kasvupaigaks on erinevad soolupaigad. Lisaks II kaitsekategooria taimeliikidele on siia gruppi lisatud III kaitsekategooria

liik balti sõrmkäpp, kelle Vilsandi rahvuspargi territooriumile jäävad kasvukohad on väga esinduslikud.

Täpiline sõrmkäpp (*Dactylorhiza cruenta*) – Eestis leidub seda taime harva, palju on olnud valemääranguid, mistõttu arvukust on ülehinnatud (Kukk 1999; Kull, Tuulik 2002). Levinud hajusalt rahvuspargi Saaremaa osas. On kantud Eesti punase nimestiku puuduliku andmestikuga liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Russowi sõrmkäpp (*Dactylorhiza russowii*) – kaitsealal leidub teda üksikute isenditena Eeriksaarel. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008).

Alpi võipätakas (*Pinguicula alpina*) – alpi võipätakas kasvab Eestis oma areaali lõunapiiril (Kukk 1999). Kaitsealal leidub teda Kuusnõmmel. Liik on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Reier 2008).

Saaremaa robirohi (*Rhianthus rumelicus* subsp. *osiliensis*) – liik on väga haruldane endeem, keda leidub vaid Saaremaa lääneosas (Leht 2010). Kaitsealal on Saaremaa robirohu oluliseks kasvukohaks Kuusnõmme poolsaar. Aastal 1998 välja antud Eesti Punases Raamatus on Saaremaa robirohi paigutatud haruldaste liikide alla ning liik on loetletud Loodusdirektiivi II lisas (LoA – jah).

Soohiilakas (*Liparis loeselii*) – kasvab Eestis oma areaali põhjapiiril (Kukk 1999). Rahvuspargis hajusalt sobivates kasvukohtades. Kuulub Eesti punase nimestiku ohualtude liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kull 2008) ning ta on kantud Loodusdirektiivi II lisasse (LoA – jah).

Balti sõrmkäpp (*Dactylorhiza baltica*) – Vilsandi rahvuspargis jääb oluline Balti sõrmkäpa leiukoht Kiirassaare lahe rannikule ja Papissaare poolsaare piirkonda. Lisaks on Keskkonnaregistrisse veel kantud leiukohti Elda poolsaarel ja Kuusnõmme ja Eeriksaare poolsaarte vahel. Andrus Aumehe märkmete põhjal on Balti sõrmkäpp väga arvukas Abajaloigu põhjakaldal.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Liigid ja nende põhilised elupaigad on soodsas seisundis vähemalt 2012. a seisuga võrdsel pindalal (täpiline sõrmkäpp 0,3 ha, russowi sõrmkäpp 0,6 ha, alpi võipätakas 8 ha, saaremaa robirohi 23 ha, soohiilakas 8 ha)

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigid ja nende põhilised elupaigad on soodsas seisundis vähemalt 2012. a seisuga võrdsel pindalal (täpiline sõrmkäpp 0,3 ha, russowi sõrmkäpp 0,6 ha, alpi võipätakas 8 ha, saaremaa robirohi 23 ha, soohiilakas 8 ha)

2.1.6.11 Kaldaveetaimed

Siinses väärtusterühmas on kirjeldatud rahvuspargis kasvavad II kaitsekategooria liigid, mille elupaigaks on eeskätt mageveekogude kaldad.

Liht-randpung (*Samolus valerandi*) – taim on oma levila põhjapiiril (Kukk 1999). Rahvuspargis leidub teda Oju küla lähistel ja Papissaare poolsaarel. Ta on Eesti punase nimestiku ohustatud liik (E-elurikkus, hinnang Roosaluuste 2008).

Oja-haneputk (*Berula erecta*) – kasvab oma areaali põhjapiiril (Kukk 1999). Kaitsealal leiukohad Oju ja Kurevere lähistel. Elle Roosaluuste andmeil kasvab ka Kiljatu ojas. Ta on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kukk 2008).

Loim-vesipaunikas (*Hydrocotyle vulgaris*) – kasvab Eestis oma areaali kirdepiiril (Kukk 1999). Kasvukohad Harilaiul ja Sarapiku järve piirkonnas. Mitmed taime esinduslikud kasvukohad asuvad täna väljaspool rahvuspargi piire. On kantud Eesti punase nimestiku ohustatud liikide kategooriasse (E-elurikkus, hinnang Kukk 2008)

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Liigid ja nende põhilised elupaigad on soodsas seisundis vähemalt 2012. a seisuga võrdsel pindalal (liht-randpung 1 ha, oja-hanepuuk 0,6 ha, loim-vesipaunikas 2 ha)

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liigid ja nende põhilised elupaigad on soodsas seisundis vähemalt 2012. a seisuga võrdsel pindalal (liht-randpung 1 ha, oja-hanepuuk 0,6 ha, loim-vesipaunikas 2 ha)

2.1.6.12 Sammaltaimed

Leiti Kannuke on 1981. aastal koostanud sammaltaimede nimekirja Vilsandi saare kohta, mis tugineb eri uurijate varasematel uurimisretkedel kogutud andmestikele alates 1931. aastast ja lõpetades 1978. aastaga. Teadaolevalt uuemaid terviklikke ülevaateid pole Vilsandi saare ega rahvuspargi kohta koostatud. Sammaltaimedest on Keskkonnaregistris Vilsandi saarel registreeritud kaks kurdõhiku leiukohta.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Keskkonnaametil on ülevaade alal leitud looduskaitseoluliste samblaliikide kohta

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Looduskaitseolulised väärtuslikud samblaliigid on soodsas seisundis

2.1.6.12.1 Kurdõhik

Keskkonnaregistri andmekihtidest võib leida kaks selle II kaitsekategooria samblaliigi leiukohta Vilsandi saarel. Kurdõhiku kasvukohaks on metsataimkond, ta kasvab varjulistel paepaljanditel ja kividel (Ingerpuu ja Vellak 1998). Kantud Eesti punase nimestiku ohualtude liikide nimekirja (E-elurikkus, hinnang Vellak 2008).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Keskkonnaametil on ülevaade liigi seisundist rahvuspargis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kurdõhik ja tema elupaik on soodsas seisundis

2.1.7 Seened

Rahvuspargi kaitse-eeskirjas ei ole seeni kaitse-eesmärgina nimeliselt nimetatud.

Rahvuspargis esinevate seente kohta on andmed suhteliselt lünklikud, kuna teadaolevalt ei ole piirkonda mükoloogilisest aspektist süsteemselt uuritud. Vilsandi rahvuspargis registreeritud seente täielik nimekiri on toodud lisas 1. Kaitsealal on hetkel Keskkonnaregistrisse kantud vaid üks kaitsealune liik – bloxami punalehik.

2.1.7.1 Bloxami punalehik

Vilsandi saarel on üks selle liigi leiukoht. Seen on kantud Eesti punase nimestiku ohulähedaste liikide kategooriasse ning ta on II kategooria kaitsealune liik.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Keskkonnaametil on olemas ülevaade liigi seisundist

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Liik ja selle põhiline elupaik on soodsas seisundis

2.1.7.2 Haruldased seeneliigid

Kaitsealalt on leitud teisigi tähelepanuväärivaid liike. Näiteks Vilsandilt on leitud (1959) täpulist jalgnõobikut (*Poronia punctata*), mis on nüüdseks hävinud (Parmasto 2010). Eesti seente levikuatlase 3. torikseente levikut käsitlevas vihikus (Parmasto 2004) on märgitud, et Papissaare lähedal on Eesti ainus sambla-ebapooriku (*Lindtneria leucobryophila*) kasvukoht ja Vilsandi

saarelt on leitud Eestis väga haruldane lehisekõbjuk (*Trichaptum laricinum*), mille Eesti 9 leiust on 6 Vilsandilt. Harilaiul on registreeritud ainus kahkja sistotreemi (*Sistotrema albopallescens*) leiukoht Eestis. Vilsandi saarel on registreeritud haruldase (3 leiukohta Eestis) oksakorgiku (*Antrodia ramentacea*) kasvukoht. Registreeritud on veel põlismetsade indikaatorliigi männikorgiku (*Diplomitoporus flavescens*) esinemine ja väga harva esineva Renny tümaku (*Oligoporus rennyi*) kasvukoht.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Keskkonnaametil on ülevaade alal leitud looduskaitsealiselt oluliste seeneliikide ja nende kaitsevajaduste kohta

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Väärtuslike seeneliikide kasvukohad on teada ning vajadusel on rakendatud kaitsemeetmeid

2.1.8 Samblikud

Rahvuspargi kaitse-eeskirjas ei ole samblike kaitse-eesmärgina nimeliselt nimetatud. Samblike kohta pole Vilsandi rahvuspargis andmeid koondatud. Vaatlusandmed paiknevad laialipillutatult ülikoolide teaduskogudes. Looduskaitsealiselt on rahvuspargis huvipakkuvamad samblikukooslused seotud eeldatavalt loopealsetega.

Oodatavad tulemused (5 a.): Keskkonnaametil on ülevaade kasvavatest looduskaitsealiselt olulistest samblikuliikidest

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Looduskaitsealiselt väärtuslikud samblikuliigid on soodsas seisundis

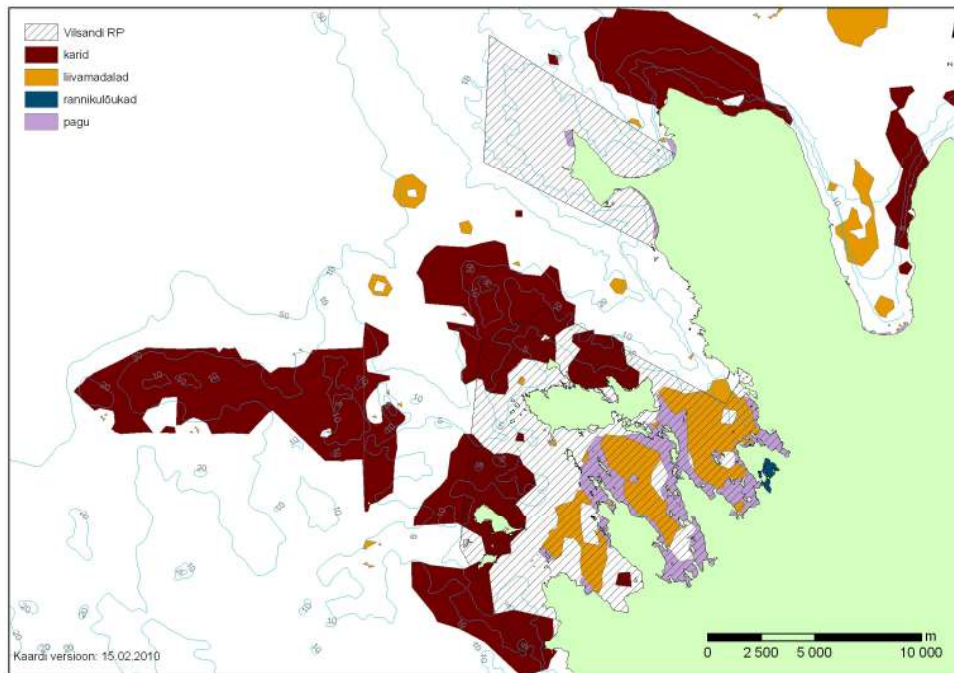
2.2 Elupaigad

2.2.1 Mereelupaigad

Käesolev Vilsandi rahvuspargi piirkonna mere-elupaikade ülevaade põhineb ETSMAR projekti tulemustel. Vilsandi rahvuspargi territooriumil ning selle läheduses leiduvad mere-elupaikadest: karid, liivamadalad, pagurannad, laiad madalad lahed ning lõukad. Enim levinud on karid, mida leidub laialdaselt ka väljaspool rahvuspargi piire (Joonis 4).

Tabel 7. Vilsandi rahvuspargis esinevate mere-elupaigatüüpide pindalad TÜ Eesti Mereinstituudi projekti ESTMAR raames koondatud andmetel.

Elupaik	Elupaigatüübi kood	Pindala (ha)
Liivamadalad	1110	2391
Laugmadalikud	1140	1917
Rannikulõukad	1150*	61
Laiad lahed	1160	1206
Karid	1170	3103

Joonis 4. Vilsandi rahvuspargis ja selle lähikümbruses leiduvate mere-elupaigatüüpide levik TÜ Eesti Mereinstituudi projekti ESTMAR koondatud andmetel.

2.2.1.1 Karid (1170)

Vilsandi rahvuspargi piirkonna karidel on settetüübina levinud peamiselt paekivi, sh bioherm. Karid pakuvad kaitse-, kude- ja toitumispaiku erinevatele kalaliikidele ning on olulised veelindude toitumisalad. Karid on atraktiivsed sukeldumispaigad. Vilsandi piirkonna karid on ühed esinduslikemad Eestis – tänu mitmetele madalatele ning paekivi domineerimisele settes moodustavad karid antud piirkonnas suhteliselt ühtlase ning laia levikuga elupaigalise võrgustiku. Piirkonna veerežiim võimaldab vetikate leviku sügavusteni >20m, mis on Eestis harv nähtus. Vilsandi rahvuspargi karidel on domineeriv niitjas vetikas, põisadru *Fucus vesiculosus* leidub vaid rannalähedastes piirkondades. Hetkel Vilsandi rahvuspargi piirest väljajäävatel madalatel – Suurkuiv, Mustpank, Soolapank – leidub mitmeaastastest vetikatest vaid agarikku *Furcellaria*

lumbricalis. Nimetatud madalikel domineerivad kogu sügavusvahemiku ulatuses karbid *Mytilus trossulus*. Vilsandi rahvuspargi territooriumile jäävate karide pindala on ca 31 km² (u 8 % RP pindalast). (Vt. joonis 4)

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Piirkonda jäävad elupaigad on rahvuspargi koosseisus.

Elupaiga esinemine vähemalt 3103 ha suurusel alal esinduslikkusega A

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaiga esinemine vähemalt 3103 ha suurusel alal esinduslikkusega A

2.2.1.2 Veealused liivamadalad (1110)

Vilsandi rahvuspargi liivamadalad laiuvad peamiselt lainetusele varjatud lahtedes – Kihelkonna, Kiirassaare, Kuusnõmme ning Atla lahes. Iseloomulik on kõrgemate taimede (merihein, penikeel, heinmuda) ning määndvetikate domineerimine. Lainetusele avatud piirkondades on iseloomuliku elustikuga liivamadalad levinud laiguti ning vähesel määral, domineerivaks liigiks on balti lamekarp *Macoma balthica*. Liivamadalate pindala Vilsandi RPs on 23,9 km² (u 15% kogu alast).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaiga esinemine vähemalt 2391 ha suurusel alal esinduslikkusega A

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaiga esinemine vähemalt 2391 ha suurusel alal esinduslikkusega A

2.2.1.3 Liivased ja mudased pagurannad (1140)

Vilsandi rahvuspargi pagurandade sete on peamiselt liiv ning mudane liiv. Taimestik domineerivad määndvetikad ning penikeelelised. Tegemist on olulise lindude peatus- ning toitumiskohaga. Elupaik on levinud peamiselt varjatud lahtedes – Abaja, Kiirassaare ning Kuusnõmme lahes. Pagurandade pindala Vilsandi RPs on 19,17 km² (u 12 % kogu alast).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaiga esinemine vähemalt 1917 ha suurusel alal esinduslikkusega A

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaiga esinemine vähemalt 1917 ha suurusel alal esinduslikkusega A

2.2.1.4 Laiad madalad lahed (1160)

TÜ Eesti Mereinstituudi ESTMAR projekti eksperdid on Vilsandi rahvuspargis eristanud käesoleva elupaigatüübina Kuusnõmme lahe, kaitsealal on sellist elupaigatüüpi kokku ca 12 km². Vilsandi rahvuspargi lahtedes kattub see elupaigatüüp mereveega üleujutatud liivamadalatega (1110) ning ilmselt on raske tõmmata selget piiri käesoleva elupaigatüübi ning liivaste ja mudaste pagurandade (1140) vahel. Atla, Kiirassaare ja Abaja lahed on samuti madalad, kuid neid ei saaks ESTMARi projekti ekspertide hinnangul nimetatud elupaigatüübina määratleda, kuna need lahed ei ole lainetuse eest piisavalt hästi kaitstud. Seega tuleb vähendada Natura standardandmebaasis olevat elupaiga katvuse protsenti, sest selle järgi peaks laiasid madalaid lahtesid leiduma Vilsandi looduslal koguni 12453,9 ha.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaiga esinemine vähemalt 1206 ha suurusel alal esinduslikkusega B. Natura standardandmebaasis on elupaiga leviku ulatust täpsustatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaiga esinemine vähemalt 1206 ha suurusel alal esinduslikkusega B

2.2.2 Rannikuelupaigad

2.2.2.1 Rannaelupaigad

Rannikuelupaikade levikust annab ülevaate joonis 5 ja rannaniitude levikust joonis 6b.

Rannikuelupaikade looduskaitselist seisundit kajastab tabel 8.

2.2.2.1.1 Esmased rannavallid (1210)

Elupaigatüüp on iseloomulik Vilsandi saare läänerannikule, Vesiloo rannikule tervikuna, Elda poolsaare lääneosale ja Harilaiu looderannikule. Paljudes piirkondades on esmased rannavallid kaardistatud koos püsitaimestuga kivirandadega (1220), kus nende kahe elupaigatüübi vahelist piiri on raske määratleda. Esmaseid rannavalle on kaardistatud Vilsandi RP aladel kokku 88,5 hektaril, millest 66,9 ha on kaardistatud koos püsitaimestuga kivirandadega. Üldine looduskaitselise seisundi hinnang kõigile selle elupaigatüübina kaardistatud aladele on kogu rahvuspargi ulatuses soodne.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on 88,5 ha esinduslikkusega A

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on elupaigatüübi mitmekesisus ja soodne seisund² vähemalt 88,5 ha esinduslikkusega A

2.2.2.1.2 Püsitaimestuga kivirannad (1220)

Eraldiseisvana esmastest rannavallidest on neid kaardistatud Kuusnõmme poolsaare põhjarannikul, Kihelkonna ja Abaja lahe idarannikul ning 0,75 ha suurune pisike ala Papissaare Püstinukil. Üldine looduskaitselise seisundi hinnang kõikidele aladele on rahuldav. Püsitaimestuga kivirandadena on kaardistatud kogu rahvuspargi ulatuses 54,7 ha ja 66,9 ha on kaardistatud koos esmaste rannavallidega.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 54,7 ha esinduslikkusega B

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on elupaigatüübi mitmekesisus ja soodne seisund vähemalt 54,7 ha esinduslikkusega B

2.2.2.1.3 Püsitaimestuga liivarannad (1640)

Püsitaimestuga liivarannad on suktsessioonis jätkuks esmastele rannavallidele (1210). Vilsandi rahvuspargis on need alad esindatud Tagamõisa poolsaarel Harilaiu Kiipsaare nukist läänerannikul ja idarannikul ning Harilaiust lõunas Tagamõisa poolsaare läänerannikul. Nende alade üldine looduskaitseline seisund on hinnatud rahuldavaks. Kokku leidub seda elupaigatüüpi 24 hektaril. Koos esmaste rannavallidega (1210) on püsitaimestuga liivarandasid inventeeritud veel 23,8 ha ja koos püsitaimestuga kivirandadega (1220) 2,2 ha, kuid nende kahe elupaigatüübi vahelist piiri on raske määratleda.

Kaitse-eesmärgid

² Loodusliku elupaiga seisund loetakse soodsaks, kui selle looduslik levila ja alad, mida elupaik oma levila piires hõlmab, on muutumatu suurusega või laienemas ja selle pikaajaliseks püsimiseks vajalik eriomane struktuur ja funktsioonid toimivad ning tõenäoliselt toimivad ka prognoosimisulatusse jäävas tulevikus ja elupaigale tüüpiliste liikide seisund on soodus.

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 24 ha.

Esinduslikkus C on paranenud B-ks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on elupaigatüübi mitmekesisus ja soodne seisund vähemalt 24 ha esinduslikkusega B

2.2.2.1.4 Soolakulised muda- ja liivarannad (1310)

Vilsandi rahvuspargis on kaardistatud kaks sellist elupaika – Eeriksaare mandripoolses osas ning Noogimaal. Üldine looduskaitse seisundi hinnang Noogimaa alale oli soodne ning Eeriksaare omale rahuldav. Kokku on mõlemal alal sellisena kaardistatud alasid 12 hektarit. Enamasti on käsitletud soolakuliste muda- ja liivamadalate elupaigatüüpi (1310) koos rannaniitudega (*1630), kus nende kahe elupaigatüübi vahelist piiri on raske määratleda. Sellisena on kaardistatud Eeriksaare Pitkanina rannaniit kokku 54,5 hektaril, kus selle looduskaitse seisundi üldhinnang on rahuldav. Natura standardandmebaasi alusel tuleb tagada vähemalt 18,2 ha C esinduslikkusega elupaiga kaitse.

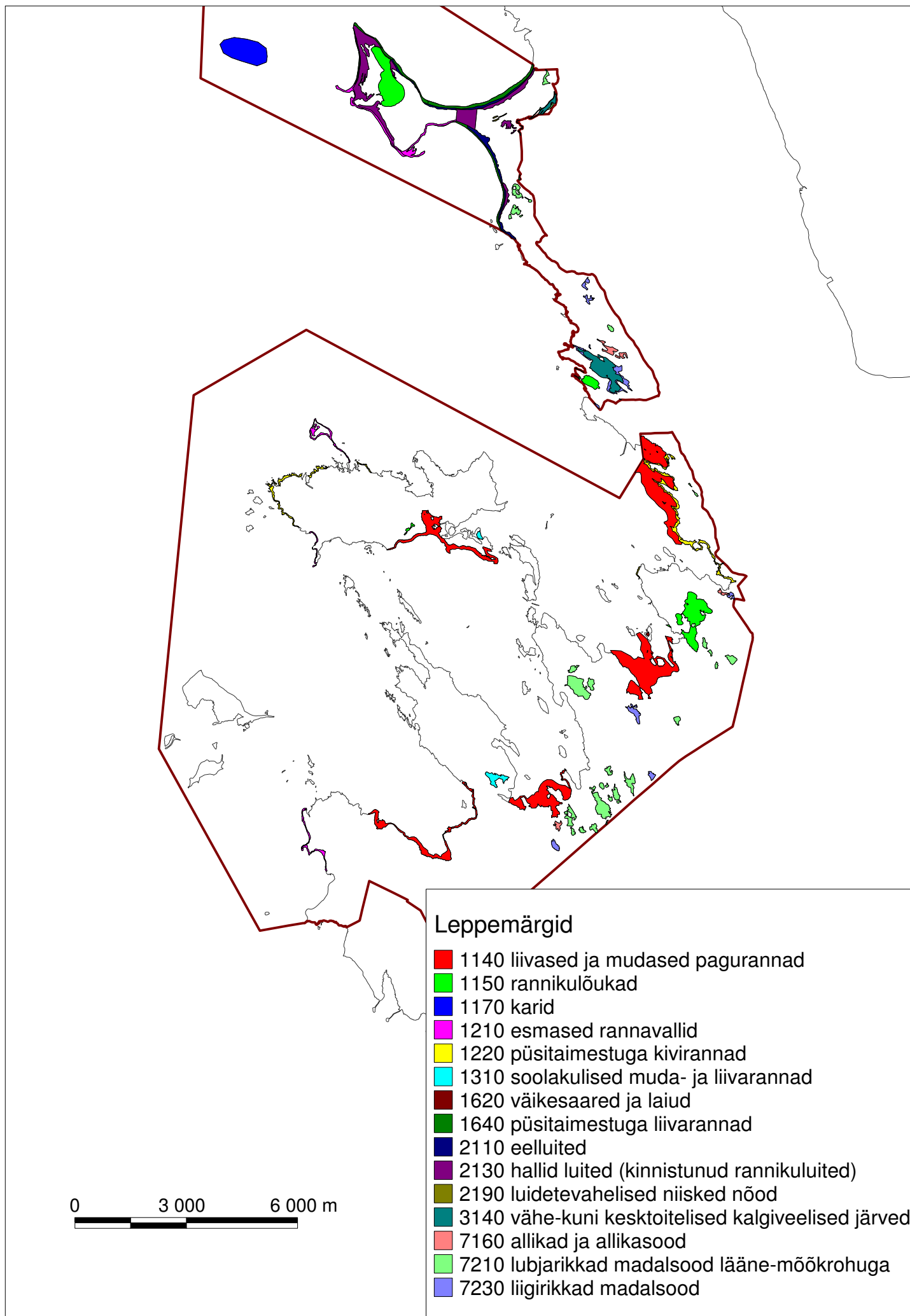
Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 18,2 ha.

Esinduslikkus C on paranenud B-ks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on elupaigatüübi mitmekesisus ja soodne seisund vähemalt 18,2 ha esinduslikkusega B

Joonis 5. Vilsandi rahvusparki mere-, ranniku- ja sooelupaigid

2.2.2.1.5 Merele avatud pankrannad (1230)

Vilsandi rahvuspargi kehtiva kaitse-eeskirjaga sätestatud piirides seda elupaigatüüpi kaardistatud ei ole, siiski võib alalt aga leida mitu meredele avatud pankranda, mis on seni inventeerimata. Elda poolsaarel avanevad merele Elda ja Soegnina pank. Esimese suurim kõrgus küündib 1,8 meetrini, teise panga maksimaalne kõrgus on 3,6 meetrit. Eelmistest madalam pank on mere otsese mõju piirkonnas ka Vilsandi põhja- ja looderannikul. Aluspõhjalisi paljandeid leidub veel Vilsandi rahvuspargi laidudel – Salavamaal, Nootamaal ja Loonalaiul. Kahel viimasel laiul on paljandite ulatus väga ebastabiilne, kuna sealsed klibust rannavallid on äärmiselt liikuvad. Pankrandade leviku kohta on koostatud kaks ammendavat ülevaadet Oive Tinni juhtimisel (2002; 2004)

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaigatüübi levik on kaardistatud ja elupaik on soodsas seisundis

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaik on soodsas seisundis kaardistatud alade ulatuses

2.2.2.2 Luiteelupaigad

2.2.2.2.1 Eelluided (2110) ja liikuvad rannikuluided (2120)

Vilsandi rahvuspargis on neid elupaigatüüpe kaardistatud koos ning seetõttu käsitletakse neid samuti koos. Need elupaigatüübid on iseloomulikud Harilaiule, kus neid on kaardistatud kokku 36,7 hektaril. Sealsete eelluidete ja liikuvate rannikuluidete üldine looduskaitsealine seisund ja esinduslikkus on hinnatud väga heaks kogu ulatuses.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaigad esinevad vähemalt 36,7 ha suurusel alal esinduslikkusega A ja Harilaiul on elupaikade pindala suurenenud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on elupaikade soodne seisund vähemalt 36,7 ha suurusel alal esinduslikkusega A

2.2.2.2.2 Hallid luided (*2130)

Seda elupaigatüüpi on kaardistatud Harilaiul ja selle lähiümbruses, kusjuures üldine looduskaitsealine seisund on hinnatud kogu ulatuses väga heaks. Hallide luidete elupaigatüübina on kaardistatud kokku 116,9 hektari suurune ala.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaik esineb 116,9 ha suurusel alal esinduslikkusega A

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaik esineb vähemalt 116,9 ha suurusel alal esinduslikkusega A

2.2.2.3 Metsastunud luided ja niisked luitenõod

2.2.2.3.1 Metsastunud luided (2180)

Vilsandi rahvuspargi territooriumil paiknevad seda elupaika esindavad alad OÜ Metsaruum 2009. aasta inventeerimisandmete kohaselt Tagamõisa poolsaarel Harilaiu läheduses, Sarapiku järve ääres. Metsastunud luidete elupaigatüüpi on Vilsandi rahvuspargi territooriumil OÜ Metsaruum poolt kaardistatud 11 hektari suurusel alal. Metsastunud luidete üldine looduskaitsealine seisund on hinnatud enamuse alade puhul rahuldavaks. Varasemate inventeerimisandmete kohaselt on metsastunud luidete paiknemist rahvuspargi Harilaiu piirkonnas ülehinnatud ja tegemist on lihtsalt metsastatud alaga, mida tuleb käsitleda 0-elupaigana. Seega tuleb vähendada Natura standardandmebaasis olevat elupaiga katvuse protsenti.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaika on säilinud 11 ha. Esinduslikkus C on paranenud B-ks. Natura standardandmebaasis on elupaiga leviku ulatust täpsustatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaika on säilinud vähemalt 11 ha esinduslikkusega B

2.2.2.3.2 Niisked luitenõod (2190)

Rahvuspargis leidub kolm ala, mis on kaardistatud selle elupaigatüübina, need asuvad Tagamõisa poolsaarel Ninametsas. Nende alade üldist looduskaitselist seisundit ei ole hinnatud. Kokku on alasid kaardistatud 1,2 hektari suurusel pinnal.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaika on säilinud 1,2 ha. Keskkonnaametis on olemas info elupaikade seisundi kohta

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 1,2 ha

2.2.2.4 Rannikulõukad (*1150)

Vilsandi rahvuspargis on rannikulõugastena kaardistatud TÜ Eesti Mereinstituudi ESTMAR projekti ekspertide poolt Kiirassaare lahe poolt merega ühenduses olevad Lüllelaht, Sauelaht ja Kärdu lõugas (kokku 61 hektaril). ESTMARi projektis kasutati rannikulõugaste määramiseks BALANCE projektis väljatöötatud kriteeriume – lõukad pidid olema jätkuvas ühenduses merega ning nende läbimõõt pidi olema vähemalt km. Olemasolevate inventeerimisandmete kohaselt seisuga 2010 on lisaks neile lõugastele veel kaardistatud elupaigatüübina *1150 Laialepa laht Harilaiul ning Meedrenina laht ja Annurahu lõugas Tagamõisa poolsaarel, mille looduskaitselise seisundi üldhinnang on väga hea. Lisaks on inventeeritud üks lõugas Vilsandi saarel, Abajaloigust läänes, mille üldine looduskaitseline seisund on hinnatud rahuldavaks. Kahe andmekihi elupaigatüüpi määrangud ei ole tehtud samadest kriteeriumitest lähtuvalt. J. Paali (2004) poolt koostatud Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamatus ei ole rannikulõugaste määramisel merega jätkuva ühenduse tingimust ega ole ka määratletud lõugaste minimaalset läbimõõtu. Käsiraamatus on toodud Tagamõisa poolsaare rannikulõukad elupaigatüübi näitena. Seega võib eeldada, et Vilsandi rahvuspargi territooriumil on rannikulõukaid palju enam kui neid täna on kaardistatud ning enamuse lõugaste paiknemise, looduskaitselise seisundi või neid mõjutavate tegurite kohta andmed puuduvad. Lähtuvalt J. Paali tõlgendusest on rannikulõukaid inventeeritud 137 ha.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaik esineb 137 ha suurusel alal esinduslikkusega A. Elupaik on kaitsealal terviklikult kaardistatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaik esineb vähemalt 137 ha suurusel alal esinduslikkusega A

2.2.2.5 Väikesaared ning laiud (1620)

Selle elupaigatüübi määramisel mängivad olulist rolli saarel leiduvad zooloogilised väärtused – laidudel pesitsevad ja peatuvad linnud ja seal asuvad hüljeste lesilad. Siia elupaigatüüpi loetakse need laiud ja saared, mille pindala ei ületa kümnet hektarit (Paal 2004). Hetkel on Vilsandi rahvuspargis olemasolevate inventuuriandmete kohaselt 2010 aasta seisuga inventeerijate poolt kaardistatud 0,6 hektarit väikesaarte ja laidude elupaigatüüpi, mida on ilmselgelt liiga vähe. Ainuke ala elupaigatüübi koodiga 1620 on kaardistatud Kiirassaare lahes Suur-Sitiku lai keskosas. Kaitsealuseid linnuliike on leitud pesitsemas paljudel Vilsandi rahvuspargi territooriumile jäävatelt laidudelt. Linnurikkad saared on Kiirassaare lahes Suur- ja Pisku-Sitik, Suur ja Väike Antsulaid, Telvemaa, Kuivarahu ja Mustarahu, Abaja lahes Pihlalaid ja Laiarahu,

Kihelkonna lahes Pätsirahu, Kuusnõmme lahes Laurisaar, Urved, Võrkrahu, Kurgurahu, Ojurahu ja Joosepikuiv, Atla lahes Laasirahu, Väike Kolmekivirahu, Suur Kolmekivirahu, Punasekivirahu, Ussirahu, Sokulaid, Urverahu, Aherahu, Piskumadal ja Koerakuiv, Loonalaiu ümbruses on linnurikkad Nootamaa ja Salavamaa. Vilsandist läände jäävad Vaika saared oma rikkaliku linnustikuga ning nende vahele jäävad linduderohked Karirahu, Mustpank ja Kullipank. Ohtralt linde pesitseb ka Vilsandi rahvuspargi lahustükil Naistekivimaal. Hüljeste lesilatena on Vilsandi rahvuspargis reservaadiks määratud kaks laidu – Innarahu ja Laevarahu. Hetkel on olemasolevate inventeerimisandmete kohaselt 2010 aasta seisuga osa nimetatud laidudest inventeeritud rannaniidu (1630) või loopealse (6280) elupaigatüübina. Lisaks võiks zooloogiliste väärtuste poolest esinduslikud laidud määratleda ka elupaigatüübina 1620 ehk väikesaarte ja laidudena.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Väikesaarte ja laidude elupaigatüüp on alal terviklikult kaardistatud ja valitud laidud on hooldatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on elupaiga mitmekesisus ja soodne seisund

2.2.2.6 Rannaniidud (*1630)

Suur osa Vilsandi rahvuspargi rannaniitudest on merevee vahetu mõju all. Rannaniidud ääristavad poolsaarte rannikuid ning laidude ja saarte servi. Inventeeritud on rannaniite 573,5 ha, millest 54,5 ha on inventeeritud koos soolakuliste muda- ja liivarandadega (1310). Poollooduslike koosluste hooldamiskavas on märgitud rannaniitudena 754 hektarit alasid (lisatud on ka potentsiaalsed alad, kus osaliselt inventuur puudub), kusjuures I prioriteedi taastamise ja hooldamise aladena on nähtud 705 hektarit, teise prioriteedi hooldamise alasid on kokku 24 hektaril ning III prioriteeti ei ole määratud. Ligi 25 hektarit rannaniite paiknevad praegu mitterajandatavates sihtkaitsevööndites (peamiselt laidudel) ning nende majandamine ei ole hetkel võimalik (vt. tabel 9).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Rannaniidud on hooldatud ja vajadusel taastatud 705 hektaril, soovitatavalt 729 hektaril

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis rannaniitude pindala on vähemalt 729 hektarit

Tabel 8. Rannikelupaikade üldise looduskaitse seisundi hinnangud

Elupaigatüübi kood	Looduskaitse seisund				Kokku (ha)
	A	B	C	hindamata	
*1150	135,5		1,6		137,1
1220		54,7			54,7
1210, 1210 ja 1220	88,5				88,5
1310,1310 ja *1630	64,5			2,0	66,5
1620	0,6				0,6
1640	24				24
2110 ja 2120	36,7				36,7
*2130	116,9				116,9
2180			11		11
2190				1,2	1,2

2.2.3 Kadastikud

Kadastikud (elupaigatüüp 5130) on suktessioonilise elupaigana suhteliselt raskesti määratletavad. Metsaregistris olevate takseerandmete alusel hõlmavad kadastikud rahvuspargis 500,3 hektarit.

2009. aastal Vilsandi rahvuspargi Saaremaa osa LD metsaelupaikasid inventeerinud OÜ Metsaruum määras kadastike elupaiga esinemise pindalaks 325,2 ha. Kuid kuna kadastikud on Lääne- Saaremaal kujunenud eelkõige poollooduslike rohumaade kinnikasvamisel, siis on see sageli väga palju eksperdist sõltuv, kas ta määratleb elupaiga näiteks kui taastatava loopealse või kui välja kujunenud kadastiku. Kumbki määrang ei pruugi olla sisuliselt vale. Antud juhul on kadastike elupaiga leviku kirjeldamisel võetud aluseks kogu rahvusparki kattev Vilsandi rahvuspargi poollooduslike koosluste hooldamise kava. Selle järgi on rahvuspargis taastamisperspektiiviga kadastikke kokku 271 hektaril, kusjuures esimese prioriteedina on taastamist nähtud 63 hektaril. Teise ja kolmandasse taastamisprioriteeti jäävaid kadastikke on vastavalt 32 ja 176 hektaril.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Kadastikud on elupaigana taastatud ja hooldatud 63 hektaril, soovitatavalt 95 hektaril

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kaitsealal on säilinud soodsas seisundis kadastikke 271 hektarit

2.2.4 Niidud

Rahvuspargis on laiemalt levinud kaks poollooduslike rohumaade elupaika: rannikuniidud ja alvarid. Kuna rannikuniidud kuuluvad Loodusdirektiivi elupaigatüüpide klassifikatsiooni alusel rannikelupaikade hulka, siis käsitletakse viimaste seisundit ptk 2.2.2 juures. Tabelis 9. ja joonisel 6a. on märgitud lisaks Loodusdirektiivi niitude tüüpidele lisaks ka rannaniidud, kadastikud, puisniidud ja -karjamaad.

2.2.4.1 Loopealsed e. alvarid (*6280)

Vilsandi poollooduslike koosluste hooldamise kavas on loopealseid märgitud ca 860 hektaril (lisatud on ka potentsiaalsed alad, kus osaliselt inventuur puudub. Inventeeritud on loopealseid 758,8 ha). Alad, mille taastamine ja hooldamine kuulub esimesse prioriteeti, hõlmavad 514 hektarilise pindala, millest taastamist vajavateks märgitud 178 hektarit. Teise prioriteediklassi on määratud 313 hektarit loopealseid, kusjuures tegemist on peamiselt taastamist vajavate aladega. Lisaks on kolmandasse prioriteediklassi määratud 30,6 hektari jagu loopealseid, mis vajaksid eelkõige hooldamist.

Atla ja Elda loopealsete majandamise kohta on detailsed soovitused andnud oma magistritöö käigus Eva-Liis Tuvi (2002)

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Alvarid on hooldatud ja vajadusel taastatud vähemalt 514 hektaril, soovitatavalt 827 hektaril

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis alvarite pindalal on 857 hektarit

2.2.4.2 Puisniidud ja -karjamaad

Puisniitude ja -karjamaadena (*6530, 9070) on Vilsandi rahvuspargi poollooduslike koosluste hooldamiskavas kaardistatud kokku alasid 138 hektaril. Tegemist on tänaseks suhteliselt kinnikasvanud kooslustega, mistõttu suurem osa puisniite ja -karjamaid (86 hektaril) on märgitud taastamist vajavateks esimese prioriteedi aladeks. Esimese prioriteedi hooldamise vajadusega on märgitud 12 hektarit puisniite ja -karjamaid. Samal ajal on ka OÜ Metsaruum inventuuri käigus suure osa puisniitude aladest määratud vanade laialehiste metsade elupaigatüüpi (9020). Varasemate inventuuri andmete alusel oli rahvuspargis inventeeritud puisniite 202,5 ha ja puiskarjamaid 25,9 ha. See on sageli väga palju eksperdist sõltuv, kas ta määratleb elupaiga näiteks puisniiduks või vanaks laialehiseks metsaks. Kumbki määrang ei pruugi olla sisuliselt vale.

Antud juhul on puisniitude ja -karjamaade leviku kirjeldamisel võetud aluseks kogu rahvusparki kattev Vilsandi rahvusparki poollooduslike koosluste hooldamise kava.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaigad on hooldatud ja taastatud 98 hektaril

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis elupaikade pindala on 138 hektarit

2.2.4.3 Kuivad niidud lubjarikkal mullal, sinihelmikakooslused ja teised poollooduslikud elupaigad

Vilsandi rahvusparki poollooduslike koosluste hooldamiskavas on kaardistatud kuivi niite lubjarikkal mullal (6210) kokku ligi 138 hektaril (lisatud on ka potentsiaalsed alad, kus osaliselt inventuur puudub. Inventeeritud on kuivi niite lubjarikkal mullal 124,8 ha). Suuremad massiivid jäävad Elda poolsaarele ja Loonalaiule. Peamiselt on ette nähtud nende hooldamist esimese prioriteedina. Sinihelmikakooslusi (6410) on kaardistatud kokku 47 hektaril (lisatud on ka potentsiaalsed alad, kus osaliselt inventuur puudub. Inventeeritud on sinihelmikakooslusi 31,9 ha), mille taastamine ja hooldamine on hoolduskava koostajate hinnangul väga keeruline. Marginaalsel määral on poollooduslike koosluste hoolduskavasse kantud ka liigirikkaid niite lubjavaesel mullal (*6270) ning fragment lamminiidust (6450), vastavalt 19,9 (lisatud on ka potentsiaalsed alad, kus osaliselt inventuur puudub. Liigirikkaid niitusid lubjavaesel mullal on inventeeritud 10 ha) ja 3,7 hektaril.

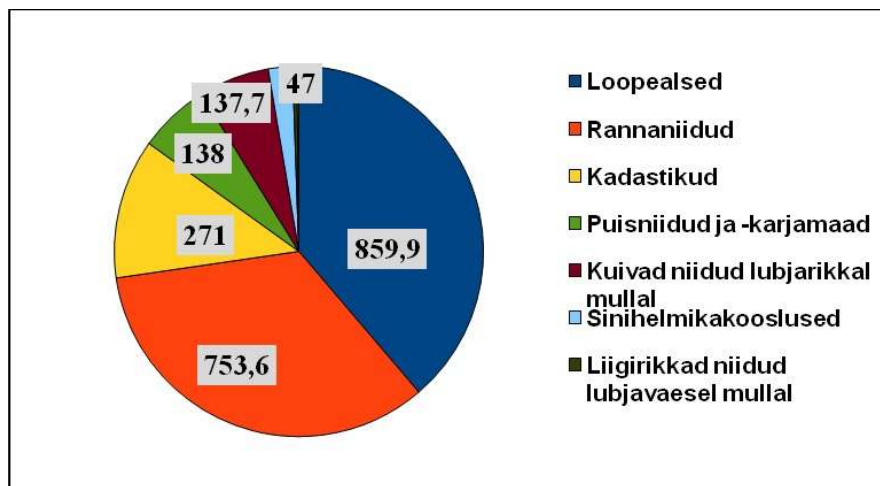
Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaigad on taastatud ja hooldatud vähemalt 169 hektaril, soovitavalt 176 hektaril

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Elupaikade soodne seisund säilinud 185 hektaril

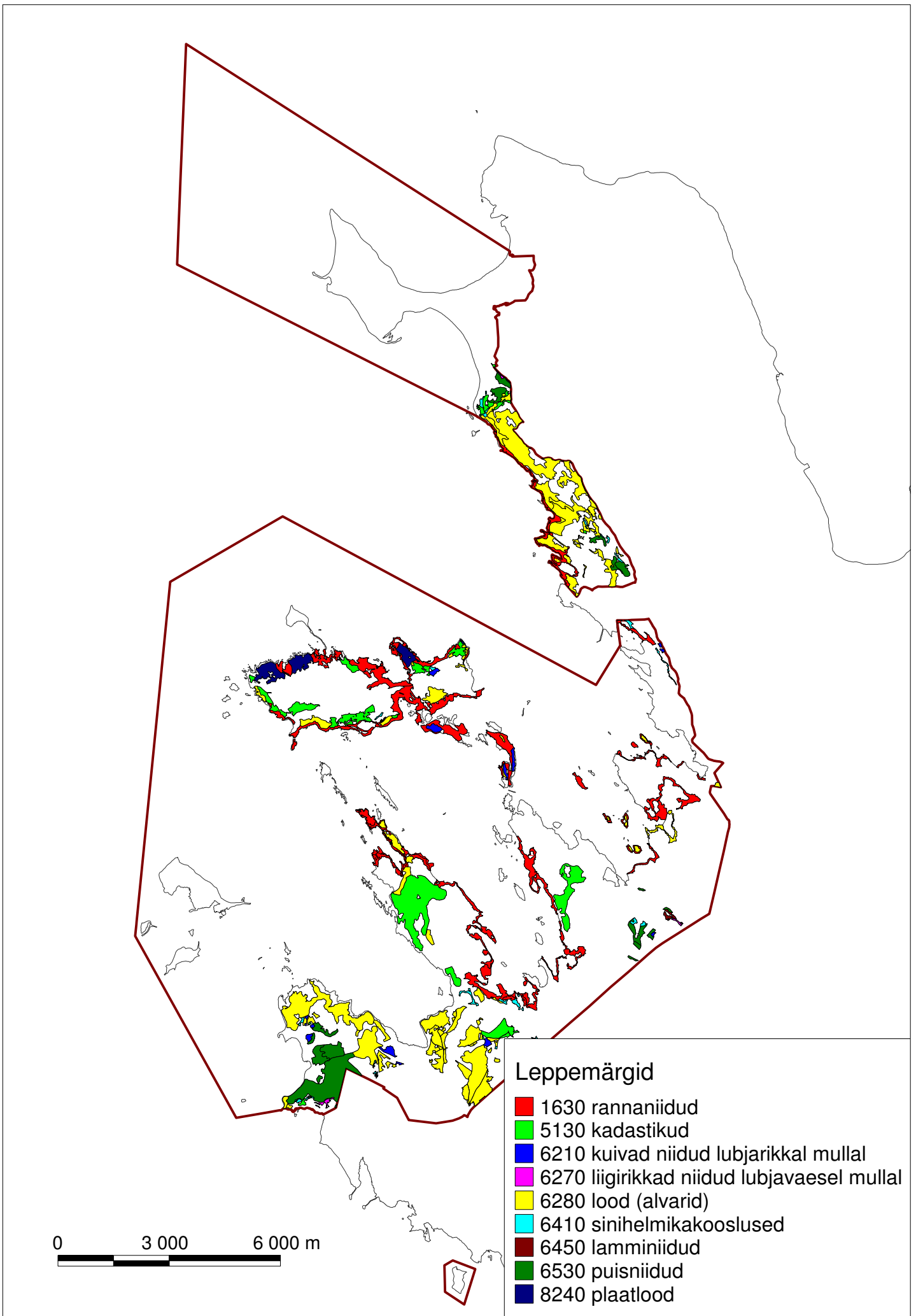
Tabel 9. Poollooduslike rohumaade pindalad, taastamise ja hooldamise prioriteedid ning 2010 aastal hooldatud poollooduslike koosluste pindala, millele on taotletud PRIA toetust. Tähed „T“ ja „H“ tähistavad vastavalt taastamist ja hooldamist ning mitte hooldatavatena on märgitud alad, mille majandamist ei võimalda kehtiv kaitsekord.

Loodusdirektiivi elupaigatüüp	I prioriteet (ha)		II prioriteet (ha)		III prioriteet (ha)		Mitte-hooldatav SKV (ha)	Kokku (ha)	PRIA toetustealune pindala (ha)
	T	H	T	H	T	H			
Loopealsed (6280)	178	336,4	230	83	1,6	29	2,3	860,3	192,2
Rannaniidud (1630)	47	658		24			24,6	753,6	420,8
Kadastikud (5130)	63		32		176			271	45,6
Puisniidud- ja karjamaad (6530,9070)	86	12	27		13			138	17,1
Kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210)	34	93		3		6,6	1,1	137,7	37,2
Sinihelmikakooslused (6410)	18	6	7	7	7	2		47	0
Liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270)	3,1	0,2		2			14,6	19,9	0
Lamminiidud (6450)	3,7							3,7	0

Joonis 6a. Poollooduslike rohumaade pindalad poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise kava järgi (ha)

Joonis 6b. Vilsandi rahvuspargi poollooduslikud elupaigad.

2.2.5 Sood

Soode elupaikadest esinevad: mineraaliderikkad allikad ja allikasood (7160), lääne mõõkrohu ja raudtarna koosluste liikidega lubjarikkad madalsood (7210), aluselised ja nõrgalt happelised liigirikkad madalsood (7230). Aastal 2010 inventeeris Mari Reitalu Eestimaa Looduse Fondi projekti „Eesti soode looduskaitseline hindamine“ raames Vilsandi rahvusparki märgalasid, mille tulemusi on kasutatud. Kõige enam on ta välja toonud floristiliselt väärtuslikuna allikasoid (7160). Väga kõrgelt on hinnatud varasema inventeerimise käigus ka Laisti sood, mis kuulub samuti allikasoo elupaigatüübi alla. Soo on mitmete kaitsealuste liikide kasvupaik. Floristiliselt väärtuslikuna on toodud välja veel niisked luitenõod (2190), mis paiknevad kõik Sarapiku järvest põhjas, Ninametsas. Sealsed sood on tähtsad loim-vesipaunika kasvupaigad. Mõlema kooslusetüübi (allikasood ja luidetevahelised niisked nõod) säilimise tagab nende loodusliku arengu jätkumine.

2.2.5.1 Allikad ja allikasood (7160)

Rahvusparkis leidub allikasood Papissaare-Kihelkonna munakivitee alguses, Laistinina ja Kurevere piirkonnas ning Vesikuoja suudmest lõunas. Inventeeritud on elupaika 32,3 ha (Mari Reitalu, 2010). Kõik kolm viimast ala on väga hea looduskaitselise seisundiga. Papissaare-Kihelkonna munakivitee ääres oleva soo seisundit on hinnatud esinduslikkusega C.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 32,3 ha esinduslikkusega B

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 32,3 ha esinduslikkusega B

2.2.5.2 Lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga (*7210)

Lubjarikkaid madalsoid lääne-mõõkrohuga on registreeritud 45 hektaril (Mari Reitalu, 2010) ja soode looduskaitseline seisund on vähemalt hea. Suuremad massiivid jäävad Kuusnõmme poolsaarele ja sealt edelasse. Kuna antud elupaigatüüp hõlmab rohketoitelisi soostuvaid niite, siis tuleb siin majandamise vajadust hinnata igast konkreetsest soost või niidust lähtuvalt. Mõõkrohusoode leviku pindala oli varasemalt ülehinnatud kuna mitmed veekogud oli kaardistatud täies ulatuses soodena (näiteks Suursilm ja Kirisilm Kuusnõmme poolsaarel). Seega tuleb vähendada Natura standardandmebaasis olevat elupaiga katvuse protsenti.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 45 ha esinduslikkusega A. Natura standardandmebaasis on elupaiga leviku ulatust täpsustatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 45 ha esinduslikkusega A

2.2.5.3 Liigirikkad madalsood (7230)

Aluselised ja nõrgalt happelised liigirikkad madalsood esinevad 2010. aasta (Mari Reitalu) inventeerimisandmete alusel 35,3 hektaril, jäädes peamiselt Naale lahe ja Kuusnõmme piirkonda. Enamiku elupaikade puhul on tegemist soostunud niitudega, mille puhul tuleb kaaluda majandamise vajadust. Olemasolevate inventeerimisandmete alusel 2010 aasta seisuga on elupaiga seisund 29 hektaril väga hea või hea.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 35,3 ha esinduslikkusega A

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 35,3 ha esinduslikkusega A

2.2.6 Paljandid

2.2.6.1 Plaatlood e paesillutised (*8240)

Plaatlood e. paesillutised esinevad Vilsandi rahvuspargis Vilsandi saare põhjaosas. Olemasolevate inventeerimisandmete kohaselt 2010 aasta seisuga on plaatloode esinemisala pindala 61,5 hektarit, ulatudes kohti kaugemale kui 5 km rannikust. Plaatloo kui elupaigatüüpi selline ulatus Vilsandil on tekitanud küsitavusi, kuna plaatjas paas avaneb vaid kitsa u kuni 25 m laiuse ribana vahetult Vilsandi põhjarannikul. Rannikust kaugemale jäävad alad klassifitseeruvad pigem loopealseteks. Samas ei too erinev klassifitseerimine endaga kaasa erinevat lähenemist nende alade majandamisele, kuna mõlemad on tüüpiliselt kujunenud karjatamise tulemusena.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Elupaiga levik Vilsandi saarel on täpsustatud, vajadusel on teostatud majandamis- ja taastamistegevusi

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Plaatlood on säilinud soodsas seisundis

2.2.7 Metsad

2.2.7.1 Vilsandi rahvuspargile iseloomulikud metsakooslused

Vastavalt põhikaardile on metsade pindala Vilsandi RPs 3572,5 ha e. 47% RP pindalast. Metsanduslikult on kirjeldatud (takseeritud) aga 3901,6 ha metsasid. Erinevus tuleneb kadastike erinevast klassifitseerimisest, e. kadastikud on põhikaardil märgitud põõsastikuna. Metsadest on levinumad loometsad (2555,5 ha) (tabel 10), mille hulgas domineerivad eelkõige kastikuloo kasvukohatüüpi metsad. Soovikumetsasid leidub kaitsealal 546 hektaril, suurimad massiivid jäävad Elda ja Tagamõisa poolsaarele. Laanemetsi esineb 357 hektaril peamiselt rahvuspargi lõunapoolsel osal. Palumetsi esineb 230 hektaril peamiselt Tagamõisa poolsaarel. Nõmmemetsade pindala on 210 ha ja need jäävad Harilaiule ja selle lähiumbrusse. Teiste tüübirühmade metsi esineb juba marginaalsel pindalal.

Metsades on kõige levinum peapuuliik mänd (2806,5 ha) (tabel 11), mille järel võtavad suurema pindala enda alla juba kadastikud 500 hektaril. Ülejäänud liikidest esineb vaid kaasikuid rohkem kui 100 hektaril. Kõigi teiste puuliikide enamusega puistuid esineb vähem: haavikuid 78,1 ha, kuusikuid 56,7 ha, tammikuid 58 ha. Kõige enam esineb kolmanda boniteedi männikuid (989,5 ha) ning 582 ha männikuid on 5 ja 5A boniteediga. Ka kaasikutest on kolmandik metsadest 4 ja 5 boniteediga. Rahvuspargis tervikuna on ligi pooled metsadest (1947,2 ha) 1-3 boniteediga.

Tabel 10. Metsa tüübirühmade esindatus RP-s.

Kasvukohatüübirühm	Pindala (ha)
Loometsad	2555,32
Soovikumetsad	546,01
Laanemetsad	356,93
Palumetsad	230,12
Nõmmemetsad	209,9
Kõdusoometsad	1,4
Rohusoomets	1,14
Salumetsad	0,72

Eraldi iseloomuliku metsakooslusena tuleb käsitleda Vilsandi saarel asuvat vanade mändidega metsamassiivi. Tegemist on tsaariaegse verstakaardi järgi põlise metsamaaga, mida on pidevalt majandatud püsimetsana ja puiskarjamaana. Majandamisele on olnud iseloomulik lageraiete vältimine ja pidev surnud puidu ning üksikpuude väljaraie. Seetõttu on metsakooslus kujunenud parkmetsailmeliseks, millele on iseloomulik kõrge keskmine vanus ja paljude vanade üksikpuude esinemine. Traditsioonilise majandamise lakkamise tõttu on mets muutunud tihedamaks ja raskesti läbitavamaks. Mets on kohalike elanike jaoks ka oluline küttepuidu saamise koht.

Leidub ka männi kultuurpuustuid, mis rajati peale 1969. aasta tormi tormikahjustuste asemele (nt endine Kuusnõmme mõisa parkmets).

Tabel 11. Erineva peapuuliigiga puistute pindala ja keskmine vanus

Peapuuliik	Keskmine vanus	Pindala (ha)
männikud	51,6	2806,5
kadakas	25,8	500,3
kask	47,6	292,5
haab	47,1	78,1
kuusk	62,8	56,7
sanglepp	43,7	16,8
paakspuu	21,9	9,6
pärn	55,4	17,9
remmelgas	60,0	1,1
saar	45,4	41,3
sarapuu	28,8	1,2
tamm	64,3	58,0
türnpuu	15,7	3,4
vaher	48,8	14,7
teised liigid		3,3
KOKKU	48,1	3901,6

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Iseloomulikud metsakooslused on muutunud looduslähedasemateks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Iseloomulikud metsakooslused on säilinud

2.2.7.2 Kõrge looduskaitse väärtusega metsad

Loodusdirektiivi metsaelupaikasid (va kadastikud, mida rahvuspargis käsitletakse eelkõige taastatavate loopealsetena), esineb rahvuspargi Saaremaa osas kokku 302,9 hektaril (joonis 7), millest kõige suuremal pindalal esinevad läänetaiga (*9010) elupaigatüüpi kuuluvad metsad. Kuna Vilsandi saare metsade kohta puuduvad hetkel usaldusväärsed inventeerimisandmed, siis on vastavad andmed Loodusdirektiivi metsaelupaikade kohta toodud rahvuspargi Saaremaa osa kohta, mis inventeeriti 2009. aastal OÜ Metsaruum poolt. Vilsandi saarel esineb keskkonnaregistri andmetel 25 hektaril vääriselupaigatunnustele vastavaid metsasid. Alljärgnevalt on kirjeldatud eraldi läänetaigat ja eraldi teistesse LD elupaigatüüpidesse kuuluvaid metsasid ning vääriselupaiga tunnustega metsasid Vilsandi saarel. Kõikidele neile metsadele on iseloomulik, et nende looduskaitse väärtuse hoidmiseks tuleb loobuda nende edasisest majandamisest.

2.2.7.2.1 Vana loodusmets e. läänetaiga (*9010)

Läänetaiga elupaigatüüpi on kaitsealal registreeritud 230,2 hektaril. Sellest 141 ha on hinnatud seisundi poolest väga heaks või heaks ning 89,2 hektari seisundit keskmiseks. Elupaiga jaotumine on ebahühtlane ja selgeid massiive ei moodustu. Veidi suurem elupaigatüübi kontsentratsioon on Kuusnõmme poolsaare lõunaosas ja selle ümbruses. Enamus vastavatest metsadest on kastikuloo männikud. Suur osa hea ja väga hea seisundiga metsaelupaikadest asuvad Kuusnõmme poolsaarel. Veidi suurem heas seisundis elupaigamassiiv jääb Austlast põhja, külgnedes RP välispiiriga. Ülejäänud elupaigatüübi laigukesed paiknevad pillutatult üle kogu rahvuspargi.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 230,2 ha.

Suuremate elupaigamassiivide looduslik areng on tagatud kaitse-eeskirjaga

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 230,2 ha.

Esinduslikkus B on paranenud A-ks.

2.2.7.2.2 Teised LD elupaigatüübi metsad

Teisi LD metsaelupaigatüüpe leidub RPs kokku 72,7 hektaril (tabel 12). Rohunditerikkaid kuusikuid inventeeriti 2009. aastal OÜ Metsaruumi poolt ainult 0,9 ha esinduslikkusega B (LoA – ei). Oosidel ja moreenikuhjatistel kasvavaid okasmetsi (9060) rahvuspargis ei kasva. Mari Reitalu hinnangul esineb elupaigatüüp 9060 moreense tekkega pinnavormidel. Tagamõisa loodusala rahvuspargi osas on aga pinnavormideks kunagised aluspõhjalisest klibust moodustunud rannavallid, mis on õhukestele loometsade muldadele tüüpiliseks lähtekivimiks. Elda poolsaarel on rannavallil registreeritud 3,6 hektaril ja Riiumäe küljel 0,6 ha rusukallete ja jäärakute metsade elupaigatüüp (*9180), millest enamus on väga heas seisundis (LoA – ei).

2.2.7.2.2.1 *Vanad laialehised metsad (*9020)*

Rahvuspargi metsadest moodustavad 38,5 ha Fennoskandia hemiboreaalsed looduslikud vanad laialehised epifüütiderikkad metsad (9020), mida on registreeritud väikeste kildudena üle kogu RP. Enamasti on tegemist endiste puisniitudega, mille puhul on lisanduvaks väärtuseks võimalus jälgida laialehiste puudega puisniidu kinnikasvamist kui suksessioonilist protsessi.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 38,5 ha.

Suuremate elupaigamassiivide looduslik areng on tagatud kaitse-eeskirjaga

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 38,5 ha.

Esinduslikkus B on paranenud A-ks.

2.2.7.2.2.2 *Soostuvad ja soo-lehtmetsad*

Soostuvate ja soo-lehtmetsade elupaigatüüpi (*9080) leidub kaitsealal kokku 18,1 hektaril ning see paikneb valdavalt Kõrusest edelas ja Harilaiust idas.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 18,1 ha.

Suuremate elupaigamassiivide looduslik areng on tagatud kaitse-eeskirjaga

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 18,1 ha.

Esinduslikkus B on paranenud A-ks.

Tabel 12. Loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpide esinemine Vilsandi rahvusparki Saaremaa osas.

Elupaigatüüp	Elupaigatüübi seisund			Kokku
	A	B	C	
2180			11	11
*9010	45,6	95,4	89,2	230,2
*9020	12,1	10,1	16,3	38,5
9050		0,9		0,9
*9080	5,8	4,9	7,4	18,1
*9180	3,6	0,6		4,2
Kokku	57,2	106	113,5	302,9

2.2.7.2.3 Vääriselupaiga tunnustele vastavad metsaosad Vilsandi saarel

Vilsandi saarel on registreeritud kokku 13 vääriselupaika pindalaga 25 hektarit. Vääriselupaikade koodid on vahemikus: 125067- 125079. Enamus vääriselupaikadest asuvad eramaadel, vaid 2 vääriselupaika asuvad jätkuvalt riigiomandis oleval õigusvastaselt võõrandatud maal.

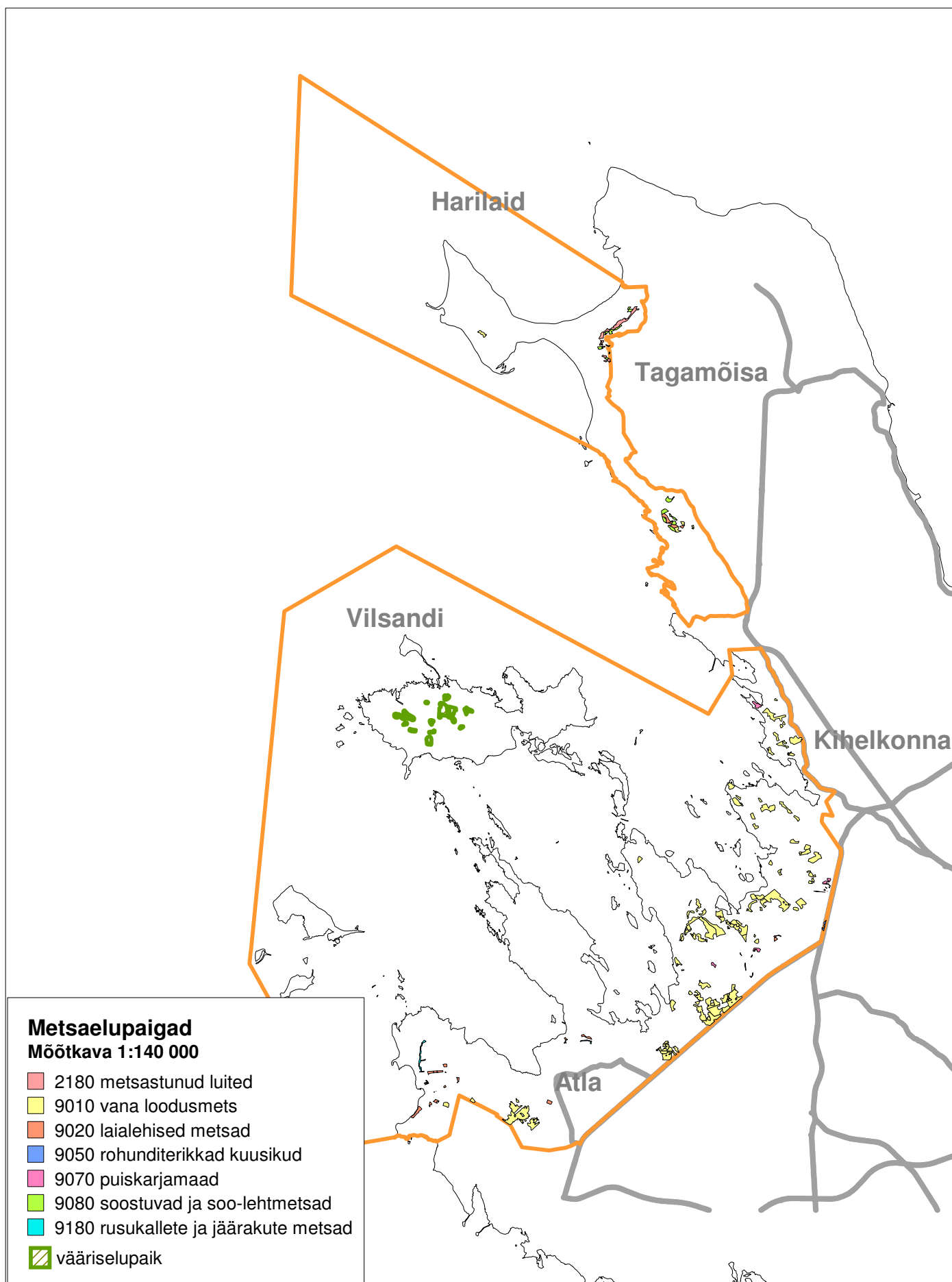
Vääriselupaigad on inventeeritud 2002. aastal. Tegemist on loometsadega, millele on iseloomulik kõrge vanus ja vanade elus ning surnud puude esinemine koosluses. Kõikide vääriselupaikade puhul on soovitatud hoiduda majandamisest.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Vääriselupaiga tunnustele vastavate metsade kaitse on tagatud kaitse-eeskirjaga

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on vääriselupaiga tunnustele vastavate metsade soodne seisund

Joonis 7. Vilsandi rahvusparki metsaelupaigad.

2.2.8 Järved

Vilsandi rahvuspargi järvede seisundit ei ole põhjalikult uuritud. Kuusnõmme poolsaarele jääva Suursilma järve on A. Mäemets 1977. aastal koostatud raamatus „Eesti NSV järved ja nende kaitse“ soovitanud täielikult kaitse alla võtta. Detailselt on kirjeldatud Suursilma 1968. aastal välja antud raamatus „Eesti järved“. Põhikaardil on kaardistatud järvede ja muude veekogudena Vilsandi rahvuspargis kokku 215 hektarit.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Keskkonnaametil on olemas ülevaade järvede seisundist ja levikust

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Järvede seisund ei ole halvenenud

2.2.8.1 Vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved

Loodusdirektiivi bentiliste mändvetikakooslustega vähe- kuni kesktoiteliste kalgiveeliste järvede elupaigatüübina (3140) on Vilsandi rahvuspargis kaardistatud kaks järve – Ligeauk ja Naale laht Tagamõisa poolsaarel. Looduskaitseline seisund on mõlema järve puhul hinnatud väga heaks. Kokku on elupaigatüüpi kaardistatud ligi 50 hektaril.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 49,9 ha esinduslikkusega A

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 49,9 ha esinduslikkusega A

Rahvuspargi kolmas lahustükk (Naistekivimaa) jääb Karala-Pilguse loodusalale. Natura elupaikade inventuuri alal tehtud ei ole, kuid kindlasti saab Naistekivimaa saart käsitleda Natura elupaigatüübina väikesaared ning laiud (1620). Lisaks leidub alal järgmisi Natura elupaiksid: esmased rannavallid (1210), püsitaimestuga kivrannad (1220), kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210) ja lood (6280*). Nimetatud elupaikadest on Karala-Pilguse loodusala kaitse-eesmärgiks esmased rannavallid (1210), kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210) ja lood (6280*). Kehtiva kaitsekorra alusel ei ole Naistekivimaal võimalik poollooduslikke kooslusi hooldada, sest linnustiku kaitse-eesmärgil on ala jäetud looduslikule arengule.

Tabel 13. Elupaigatüübid rahvuspargis

Elupaigatüüp³	Inventeeritud pindala RP(ha)	Katvuse hinnang (ha)⁴ Tagamõisa loodusala RP osas	Katvus⁴ % Tagamõisa loodusala	Katvus Tagamõisa loodusala (ha)⁴	Esinduslikkus Tagamõisa loodusala⁵	Katvus (ha)⁴ Vilsandi loodusala	Katvus⁴ % Vilsandi loodusala	Esinduslikkus Vilsandi loodusala⁵
Veealused liivamadalad (1110)	2391	-	-	-	-	1349	7.4	A
Liivased ja mudased pagurannad (1140)	1917	-	-	-	-	382.9	2.1	A
Rannikulõukad (1150*)	137	80	0.6	81	A	54.7	0.3	C
Laiad madalad lahed (1160)	1206	-	-	-	-	12453.9	68.3	B
Karid (1170)	3103	67.4	0.5	67.4	A	-	-	-
Esmased rannavallid (1210)	88.5	25.4	0.3	40.4	A	18.2	0.1	A
Püsitaimestuga kivirannad (1220)	54.7	17	0.2	27	A	54.7	0.3	B
Merele avatud pankrannad (1230)	-	-	0.03	4	A	-	-	-
Soolakulised muda- ja liivarannad (1310)	66.5	-	-	-	-	18.2	0.1	C
Väikesaared ja laiud (1620)	0.6	-	-	-	-	0.7	0.004	A
Rannaniidud (1630*)	573.5	39.9	0.4	53.9	A	401.1	2.2	B

³ Tärniga on märgitud esmatähtsad elupaigad.

⁴ Vastavalt loodusala standardsele andmevormile.

⁵ Loodusliku elupaigatüübi esinduslikkuse aste antud alal. A: väga esinduslik, B: esinduslik, C: keskmine, kuid veel arvestatav esinduslikkus.

Elupaigatüüp³	Inventeeritud pindala RP(ha)	Katvuse hinnang (ha)⁴ Tagamõisa loodusala RP osas	Katvus⁴ % Tagamõisa loodusala	Katvus Tagamõisa loodusala (ha)⁴	Esinduslikkus Tagamõisa loodusala⁵	Katvus (ha)⁴ Vilsandi loodusala	Katvus⁴ % Vilsandi loodusala	Esinduslikkus Vilsandi loodusala⁵
Püsitaimestuga liivarannad (1640)	24	38.4	0.3	40.4	C	-	-	-
Eelluited (2110)	18.4	12.5	0.1	13.5	A	-	-	-
Valged luited ehk liikuvad rannikuluided (2120)	18.4	12.5	0.1	13.5	A	-	-	-
Hallid luited ehk kinnistunud rannikuluided (2130*)	116.9	115.3	0.9	121.3	A	-	-	-
Metsastunud luited (2180)	11	475.3	3.8	512.3	A	-	-	-
Luidetevahelised niisked nõod (2190)	1.2	0.5	0.004	0.5	A	-	-	-
Vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140)	49.9	53.7	1.8	242.7	A	-	-	-
Kadastikud (5130)	325.2	33.9	0.6	80.9	A	273.5	1.5	B
Lubjarikkal mullal kuivad niidud (6210)	124.8	-	0.1	13.5	A	-	-	-
Lubjavaesel mullal liigirikkad niidud (6270*)	10	1.2	0.02	2.7	C	-	-	-
Lood (6280*)	758.8	271.5	5.5	741.5	A	419.4	2.3	C

Elupaigatüüp³	Inventeeritud pindala RP(ha)	Katvuse hinnang (ha)⁴ Tagamõisa loodusala RP osas	Katvus⁴ % Tagamõisa loodusala	Katvus Tagamõisa loodusala (ha)⁴	Esinduslikkus Tagamõisa loodusala⁵	Katvus (ha)⁴ Vilsandi loodusala	Katvus⁴ % Vilsandi loodusala	Esinduslikkus Vilsandi loodusala⁵
Aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510)	-	-	0.004	0.5	C	-	-	-
Sinihelmikakooslused (6410)	31.9	-	-	-	-	-	-	-
Lamminiidud (6450)	3.7	-	-	-	-	-	-	-
Puisniidud (6530*)	202.5	30.3	1.3	175.3	B	72.9	0.4	B
Siirde- ja õõtsiksood (7140)	-	-	0.03	4	A	-	-	-
Allikad ja allikasood (7160)	32.3	-	-	-	-	3.6	0.02	B
Lääne-mõõkrohuga lubjarikkad madalsood (7210*)	45	15.7	1.6	215.7	A	91	0.5	A
Liigirikkad madalsood (7230)	35.3	14.4	0.7	94.4	A	18.2	0.1	A
Plaatlood (8240*)	61.5	-	-	-	-	54.7	0.3	A
Vanad loodusemetsad (9010*)	230.2	162.9	6.4	862.9	B	218.8	1.2	B
Vanad laialehised metsad (9020*)	38.5	18.1	2.3	310.1	A	54.7	0.3	B

Elupaigatüüp³	Inventeeritud pindala RP(ha)	Katvuse hinnang (ha)⁴ Tagamõisa loodusala RP osas	Katvus⁴ % Tagamõisa loodusala	Katvus Tagamõisa loodusala (ha)⁴	Esinduslikkus Tagamõisa loodusala⁵	Katvus (ha)⁴ Vilsandi loodusala	Katvus⁴ % Vilsandi loodusala	Esinduslikkus Vilsandi loodusala⁵
Rohunditerikkad kuusikud (9050)	0.9	-	-	-	-	-	-	B
Oosidel ja moreenikuhjatistel kasvavad okasmetsad (9060)	-	6.9	3.3	444.9	B	-	-	-
Puiskarjamaad (9070)	25.9	2.7	0.02	2.7	B	-	-	-
Soostuvad ja soolehtmetsad (9080*)	18.1	4.5	0.3	40.5	A	-	-	-

Natura standardandmebaasis on vaja suurendada Vilsandi looduslalal veealuste liivamadalate (1110), liivaste ja mudaste pagurandade (1140) ning väikesaarte ja laidude (1620) katvuse protsenti.

Natura standardandmebaasis on vaja lisada Vilsandi loodusala kaitse-eesmärgiks karid (1170), merele avatud pankrannad (1230), kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210), allikad ja allikasood (7160) ning puiskarjamaad (9070).

Natura standardandmebaasis on vaja vähendada Vilsandi looduslalal laiade madalate lahtede (1160), lääne-mõõkrohuga lubjarikaste madalsoode (7210*), plaatloodude (8240*), vanade loodumetsade (9010*) ja vanade laialehiste metsade (9020*) katvuse protsenti.

Natura standardandmebaasis on vaja vähendada Tagamõisa looduslalal metsastunud luidete (2180), vanade loodumetsade (9010*) ning oosidel ja moreenkuhjatistel okasmetsade (9060) katvuse protsenti.

2.3 Geoloogilised väärtused

Vilsandi rahvuspark on geoloogide poolt hinnatud kui Siluri ajastul kujunenud kivimite ja selles talletunud fossiilide rikkalik leiupaik. Vilsandi rahvusparki paljandeid on põhjalikult uuritud Tartu Ülikooli geoloogide poolt Oive Tinni juhtimisel, mille tulemused on koondatud 2002. aastal ilmunud aruandes "Vilsandi rahvusparki Siluri pankade geoloogiline uuring" ja 2004. aastal ilmunud "Vilsandi rahvusparki väikesaarte aluspõhjalised paljandid". Tänapäevaseid rannaprotsesse on eelkõige Harilaiul uurinud Kaarel Orviku, Reimo Rivis ja Hannes Tõnisson Tallinna Ülikoolist. Lisaks on Vilsandi saarel toimunud ka TÜ geoloogide komplekspraktikad, mille materjalid on kätte saadavad TÜ Geoloogia instituudist. Rahvusparkis asuvad Jaagarahu ja Rootsiküla lademete fossiiliderohked avamusalad Elda, Soeginina ja Vilsandi pangal, mida koos Vilsandil ja Vaikadel paiknevate mereveeliste karstivormide-karridega peetakse oluliseks osaks Saaremaale planeeritavast Siluri geoloogilist ajastut tutvustavast nn. geopargist. Geomorfoloogidele on suurt huvi pakkunud Harilaiul toimuvad aktiivsed rannaprotsessid.

Eesti olulisemad geoloogilised objektid koos kaitserižiimi soovitusetega on kantud "Eesti ürglooduse raamatusse", mis on Eesti geoloogiliste eluta loodusemälestiste andmepank. Alljärgnevalt on kirjeldatud Eesti ürglooduse raamatus ja eelpoolmainitud uuringute alusel tuvastatud geoloogilised väärtused.

2.3.1 Paljandid ja kivistised

Paljandite paiknemisest annab ülevaate joonis 8.

Soeginina pank. Astangu pikkus ligikaudu 1,1 km, kõrgus ulatub kuni 4 meetrini. Paljanduvad Rootsiküla lademe Soeginina ja Vesiku kihtide dolomiidid ja dolomiidistunud lubjakivid, pank on Soeginina kihtide tüüpjaljand. Kivististest on teada alumistes kompleksides küllalt rohkesti esinevad meriskorpionite e. eurüpteriidide, suurte peajalgsete ning karpvähiliste fossiile. Läbilõike keskmises osas on palju kerajaid vetikamoodustisi e onkoliite ning ülemises osas kihilise ehitusega stromatoliite. Tegemist on osaliselt aktiivselt murrutatava pangaga, kuid mõnedes panga osades pole looduslik „uuenemine” enam maakerke tõttu tõenäoline. Eelkõige haruldaste eurüpteriidide tõttu võib pank pakkuda huvi amatöörpaleontoloogidele.

Elda pank. Astangu pikkus ligikaudu 500 m, kõrgus ulatub 2,5 meetrini. Paljandub Rootsiküla lademe Kuusnõmme kihi lubidolomiit. Ulatusliku dolomiidistumise tõttu on kihid üsna fossiilidevaesed, märkimisväärne on 0,7 m paksune koralliderikas kiht paljandi keskosas.

Mõningatel tasemetel on ka teada onkoliite ja stromatoliite. Tegemist on aktiivselt murrutatava ja raskesti ligipääsetava pangaga, seetõttu pole inimesepoolsed püsivad kahjustused tõenäolised.

Jaagarahu paemurd. Vanade paemurruaukude grupp, kus kaevandati Jaagarahu lademe Vilsandi kihi puhtaid rifflubjakive. Paljandi pikkus on u 300 m, kõrgus kuni 2,5 meetrit ja see on valitud Jaagarahu lademe stratotüübiks. Kivististest leidub kargkoralle, karpvähilisi, stromatoliite ning trilobiite. Vana paemurd on kasutusel ujumis- ja kalastuskohana, kuid astangut moodustava kivimi massiivsuse ja halva ligipääsu tõttu on paljandi kahjustamine inimese poolt vähetõenäoline.

Vesiku oja paljand. Paljandub Rootsiküla lademe Vesiku kihtide keskmine osa. Paljandis vahelduvad afaniitse lubjakivi ja Eurypterus-dolomiidi kihid konglomeraadikihtidega. Paljandi kõige ülemises lubjakivikihis on eriti rikkalikult gastropoodide kodusid ning kalade soomuseid ja fragmente.

Karrid Vilsandi ja Vaika vahel. Vilsandi saare lääneosas maapinnale ulatuvad lubjakivi pangased on auklikud ja lohulised. Karstiväljade suurus 0,1 ha. Vaika saarte alvaritel esinevad 1-2 cm laiused ja 2 m sügavused augukesed vahekaugusega 2-5 cm. Esineb ka vagusid ja lõhesid. Lõhekarride puhul on iseloomulik eraldatud pangaste esinemine, mille läbimõõt on 0,2-1,0 m ja kõrgus vagudepõhjast 0,5 m.

Lisaks ülaltoodud paljanditele on aluspõhja paljandeid veel mitmetel väikesaartel, kuid need on mõõtmelst suhteliselt väikesed ning setete liikumise tõttu pidevalt muutuva avatusega.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Paljandid on eksponeeritud ja välditud on paljandite ja kivististe inimtekkeline kahjustamine

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Paljandid on säilinud looduslikus seisundis

2.3.2 Rändrahnud

Rändrahnudest on märkimisväärsed Teeäärne, Abaja-Loigu, Orjassaare, Idaranna, Mustakivi rändrahnud Vilsandi saarel ja Kõruse suurkivi, Kõruse rannakadastiku kivi Tagamõisa poolsaarel (joonis 9). Kohaliku elaniku Andrus Aumehe sõnul leidub Vilsandi saarel lisaks nimetatud loendile veel teisi märkimisväärsed rändrahne ning rannikumeres on suuri rahne kümme-kond. Suurim rändrahn Vilsandi saarel asub Aumehe sõnutsi metsa püsivaatlusalal loodusreservaadis.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Rändrahnud on eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Rändrahnud on säilinud

2.3.3 Rannaprotsessid

Tänapäevaseid rannaprotsesse on eelkõige Harilaiul uurinud Kaarel Orviku, Hannes Tõnisson ja Reimo Ravis Tallinna Ülikoolist. Harilaiu juures toimuvatele protsessidele pöörati tähelepanu juba eelmise sajandi esimesel poolel, kuid Karl Orviku kirjeldas Harilaiust idasse jäävatel Metsaküla tuiskliivaluidete kujunemist ning arengut (Orviku 1933). Tänapäeval on rannatekkeprotsesside uurimine kõige rohkem seotud just Harilaiuga, kus nii Kiipsaare neeme kui Kelba maasääre arengut on väga detailselt uurinud Reimo Ravis (2005) ja Hannes Tõnisson (2008) Tallinna Ülikoolist. Ala loetakse rannikuprotsesside mudelalaks. Harilaiu puhul on kõige huvitavamaks Kiipsaare neeme ja Kelba maasääre vahel saagenenud tormide tõttu toimuv väga intensiivne setete ümberpaigutamine ja rannajoone muutumine. Rannatekkeprotsessid on jälgitavad ka mujal rahvuspargi rannikutel. Näiteks mitmete laidude rannajoon on väga kiiresti muutuv nii tormilainetuse tõttu tekkivate ja kaduvate rannavallide kui maakoore tõusu tõttu. Maakerke tõttu muutuvad järjest enamad endised madalad merelahed rannikujärvedeks ja tekkivad uued laiud ja poolsaared. Näiteks ennustavad geoloogid maakerke tõttu Loonalaiu, Salavamaa, Uus-Nootamaa ja

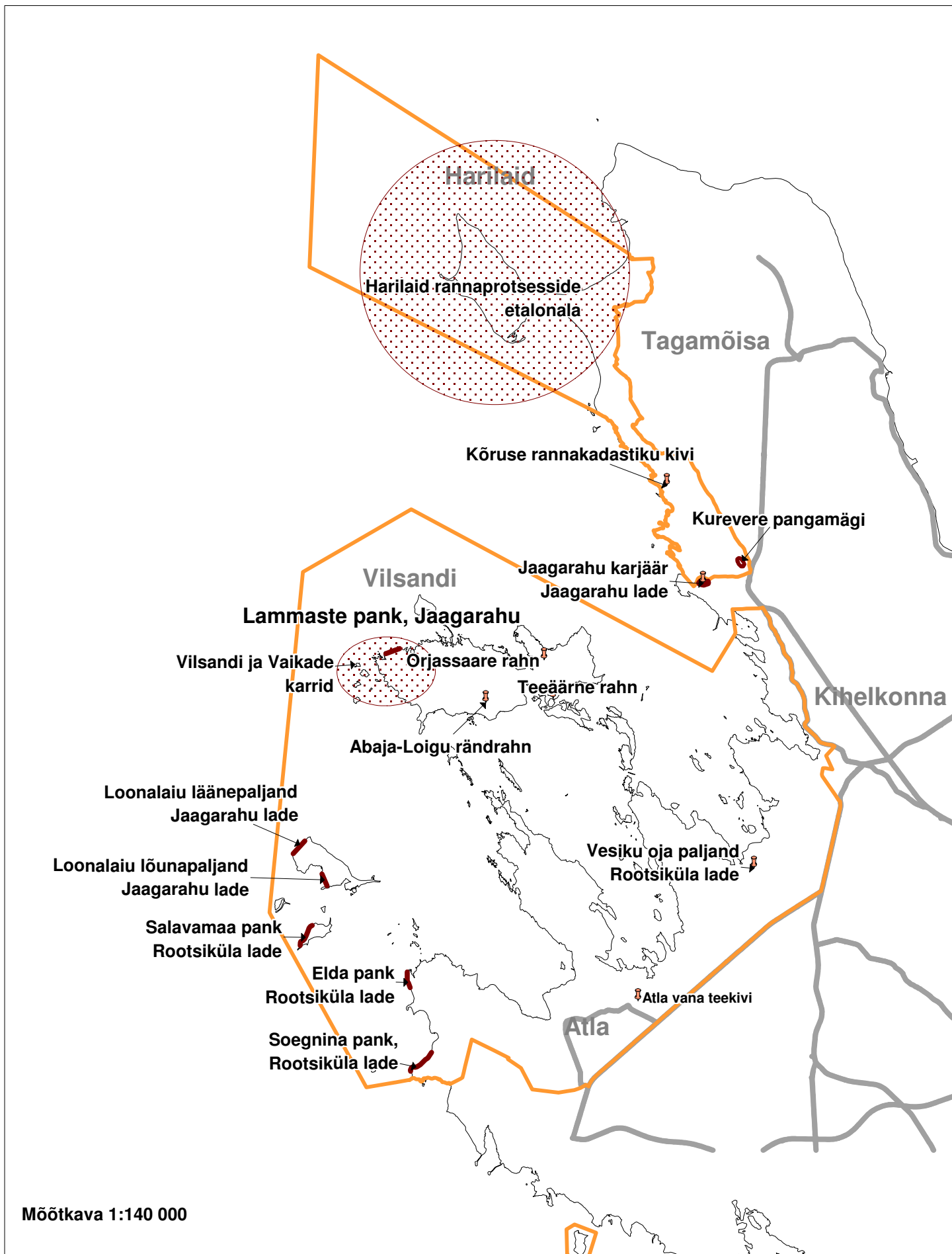
Nootamaa ühinemist üheks saareks (Tinn jt 2004) jne. Tegemist on kindlasti ühe Eesti kõige kiiremini muutuva rannikumaastikuga, kus on hästi jälgitav maakerke ja lainetuse kulutus- ja kuhjeprotsesside läbipõimumise tulemusel tekkivad uued rannikumaastikud. Kliimamuutuste tõttu võib eeldada rannikuprotsesside intensiivistumist.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Rannaprotsessid on külastajatele eksponeeritud ja tagatud nende looduslik jätkumine

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Looduslikud rannaprotsessid toimivad

Joonis 8. Vilsandi rahvusparki geoloogilised väärtused.

2.4 Maastik

2.4.1 Pärandmaastikud

Vilsandi rahvuspargi alal elavate inimeste üheks põhiliseks elualaks on läbi aegade olnud põlluharimine ja karjakasvatus, mis on mänginud siinsete maastike ilme kujundamisel väga olulist rolli. Ajalooliselt on merest maakerke tulemusel vabanenud maismaa võetud inimeste poolt kohe kasutusele karjamaadena ja hiljem niitude ja viljakamatel aladel põldudena. Põllumajanduslik tegevus Saaremaal, sealhulgas Vilsandi rahvuspargi territooriumil, on viimase sajandi jooksul drastiliselt vähenenud – eelmise Eesti Vabariigi lõpu põllumajandusmaast oli aastaks 2001 kasutuses vaid viiendik. Peale kollektiviseerimist jäid kasutusest välja paljud väheviljakad poollooduslikud rohumaad ja puisniidud, kus varem karjatati väikesearvulisi karju ning mis polnud sobivad suurtootmiseks. Põllumajandusmaa vähenemine Saaremaal on toimunudki kõige enam poollooduslike koosluste arvelt. Kuna Saaremaal on mullad väheviljakad ja raskesti haritavad, on maad kasutatud enam karjakasvatuseks kui põlluharimiseks (Ilus jt. 2007).

Vilsandi rahvuspargi pärandkultuurmaastiku üheks komponendiks on põline asustumuster. Vilsandi rahvuspargi piiresse ei jää palju suuri vanu külasid, pigem on alal tegemist laialipillutatud hajaasustusega. Suuremate tuumik-külade keskustest jäävad Vilsandi rahvuspargi alale ainult Atla ning Vilsandi saare Suurküla (vt joonis 9). Ka nendes külades on asustus väga väike, näiteks ühes rahvuspargi suurimas külas, Atlas, elas 2010 aastal 1. jaanuari seisuga 12 inimest. Rahvuspargis olevate külade ümber ja sees paiknevad tihedad kiviaedade read. Kiviaiad rajati selleks, et takistada loomade liikumist, puhastada pinnast kividest, ladustada kive või märgistada piire talude vahel. Kiviaedu rajati palju külade äärde, et kariloomi taluhoovide eemal hoida ning sadakond aastat tagasi hakati rajama kiviaedu maanteede äärde, et loomad liiklust ei takistaks. (Lukas, Rennu 2010). Neemede vahele rajati kivist käiguteid. Tänapäevani on rahvuspargis säilinud kaks kivist käiguteed – Sauelahes ja Hülgerahuh abajas. Põlise asustustriga on seotud vanad teed, mis ei ole hetkeseisuga eraldiseisvana kaardistatud. Vanu ajaloolisi teid oleks võimalik avada kergliikluseks.

Külade keskusteks tänapäevases rahvuspargis olid kunagi mõisad (vt joonis 9). Saaremaa mõisad on mandrimõisatega võrreldes väikesed ja meenutavad pigem mandrialade taluhooneid (Särg 2007). Rahvuspargi alale jäävad järgmised mõisad: Loona (*Kadvel*) mõis, mis on teadaolevalt Lääne Saaremaa vanim mõis, selle ehitusajaks peetakse aastaid 1488-1490, mõis on korduvalt omanikke vahetanud (Kullapere 2006). Võõrandamisjärgselt seisis mõisa peahoone pikalt kasutamata, kuid 1990date lõpus see renoveeriti ning peahoones asub nüüd külalistemaja (Särg 2007). Loona mõisa kõrvalhoonetes paiknevad Keskkonnaameti Vilsandi rahvuspargi keskus ja RMK teabepunkt. Kuusnõmme (*Kusnõm*) mõis rajati 15 sajandil. Sarnaselt Loona mõisale vahetusid tihti ka selle omanikud (Särg 2007). Mõned aastad peale võõrandamist andis riik mõisa Tartu Ülikoolile ning mõisa peahoonesse rajati bioloogiajaam. Aastast 1951 sai peamaja uueks omanikuks Saaremaa metsamajand. Mõisa puidust peahoone hävis tulekahjus 1984. aastal (Kullapere 2006). Atla (*Attel*) mõisa ühekorruseline kivist peahoone on täielikult hävinenud (Särg 1970). Mõisalik ilme on ka Vilsandi saarel asuval Tolli talul, mis oli kunagi üks jõukamaid talusid piirkonnas.

Rahvuspargi kohalike elanike kinnitusel asub Elda poolsaarel vana Põhjasõjaaegne küla. Siiani võib alalt leida metsa kasvanud vanu kiviaiatänakuid ja talukohti. Küla olla tühjaks jäänud pärast katkupuhangut ning ellujäänud inimesed loonud tänini asustatud Atla küla.

Pärandmaastiku ulatus on rahvuspargis olnud ajalooliselt väga muutuv. Oma maksimumi saavutas see kindlasti 20 sajandi alguses, kui ka kohapeal elavate inimeste arv oli suurim. Rahvuspargis pole seni toimunud maastikuliste väärtuste kaardistamist, kuid üldjoontes võib öelda, et suurimad säilinud pärandmaastike massiivid seostuvad eelkõige Atla külaga, Elda ja Eeriksaare poolsaare ning Kõruse kandi loopealsetega, Loona mõisasüdame ja Vilsandi saarega. Kaitsealale jäävad ka

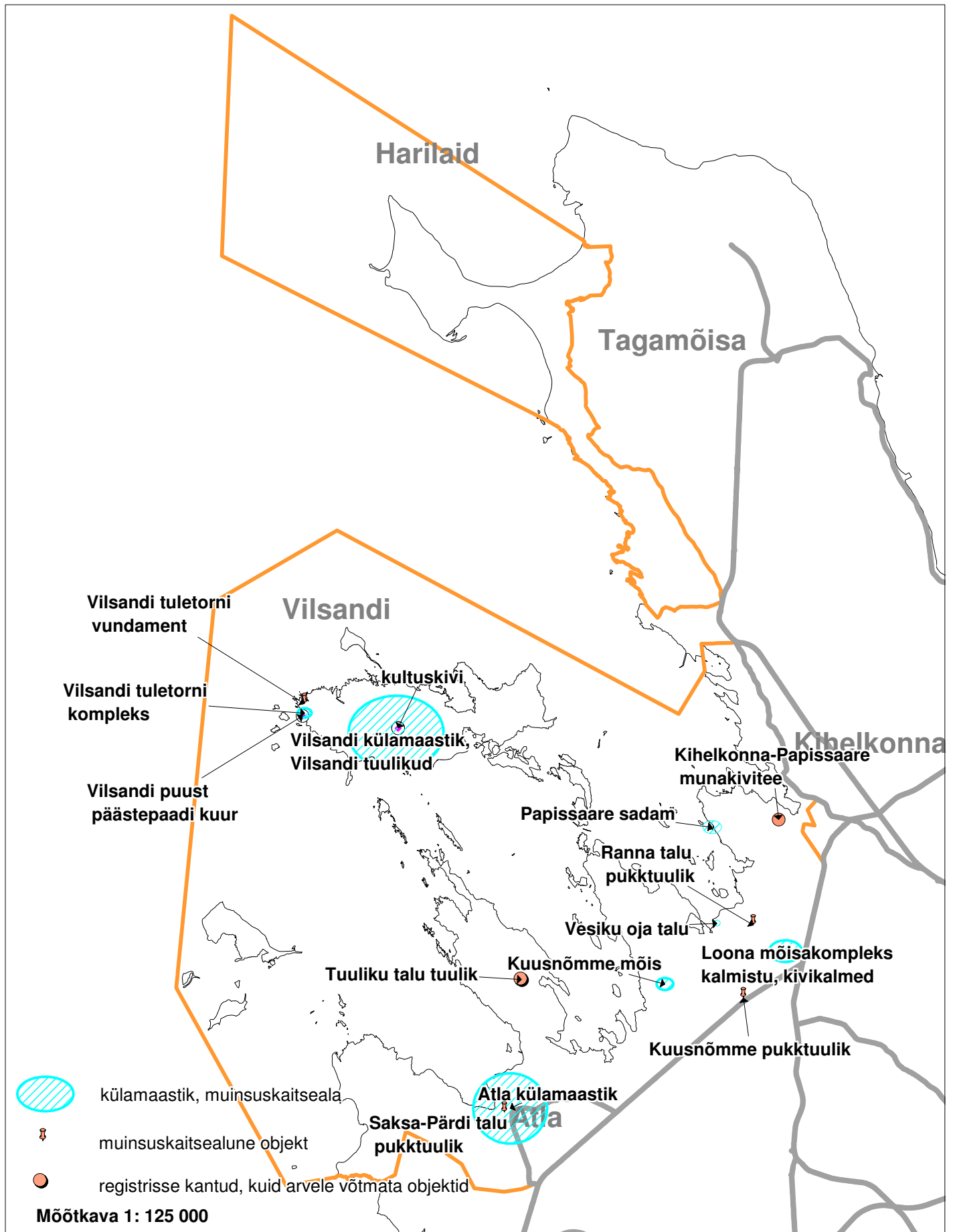
mitmed II maailmasõjaaegsed ja Nõukogude ajast pärinevad militaarsed objektid, mis tänaseks on oma funktsiooni minetanud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Pärandmaastike esindusalad on määratletud ja kaardistatud, kaitsekord tagab nende säilimise ja rakendatud on maastikuhoolduse meetmed

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Piirkonnale omane pärandmaastike ilme, struktuur ja põhilised elemendid on esindusaladel säilinud ja kasutuses

Joonis 9. Vilsandi rahvusparki muinsuskaitsealused objektid ja pärandmaastike keskused.

2.4.2 Rannikumaastik ja meremaastik

Vilsandi rahvuspark jääb Varepi maastikulise rajoneeringu järgi Saaremaa ja Ruhnu maastikurajooni. Geoloogiliste ja geomorfoloogiliste tingimuste alusel eristasid Urve Ratas ja Reimo Rivis (2002) rahvuspargi piires Vilsandi maastiku mikrorajooni ja Tagamõisa-Kihelkonna maastiku mikrorajooni. Rahvuspargi meremaastikku ilmestabki eelkõige Vilsandi saar koos rohkem kui 100 väikesaarega. Viimastest on paljud kujunenud lubjakivist aluspõhjakkõrgendikele ja sageli paljanduvad randades väikesed astangulised paljandid (pangad), nt Loonalaid, mis sõltuvalt rannavallide liikuvusest on kord paljandunud kord jällegi mattunud kibuvallide alla. Aluspõhjakkõrgendikest saartele on iseloomulik ka aluspõhjaline nn põrand, mis ulatub saartest eemale merre ja teeb neile lähenemise madala veeseisu korral tavalise paadiga raskeks ja ohtlikuks. Madal laidudevaheline meri, koos ohtrate karidega on rahvuspargile iseloomulik. Lisaks aluspõhja kõrgendikest laidudele on rahvuspargile iseloomulik lainetuse kuhjava tegevuse tulemusena tekkinud liivased ja klibused väikelaiud, mis on sageli nii väikesed, et kogu saar võib olla mere poolt üleujutatav. Looduslik rannik oma pideva dünaamilisusega hoiab laiud ja ranniku tervikuna pidevas muutumises. Lisaks mere pidevale murrutavale tegevusele kujundab rannikut ja meremaastikku ka pidev maakerge (u 2-3mm aastas), mis viib merd maismaast (ka praegustest pankadest) eemale ja avab järjest uusi alasid murrutusele. Vilsandi meremaastik läheb väga sujuvalt üle maismaaks, kuna paljud laiud on sisuliselt poolsaarte pikendused asudes samadel aluspõhjakkõrgendikel, nt Kuusnõmme ja Eeriksaare poolsaarte juures. Rahvuspargi Saaremaa osa rannik on väga liigestatud rannajoonega, kus sügavale maismaale ulatuvad lahed on loode-kagu suunalised, mida seostatakse mandrijää liikumisega. Seoses maakerkega võib rannikul jälgida väga vahelduvat mere poolt mõjutatud maastikku, mille osaks on astangud, rannavallid, eri vanusega maasääred, rannikulüited, primaarseid rannaniidud ja rannikujärved (Varep 1983). Alale on iseloomulik ka äärmiselt suur rannatüüpide mitmekesisus, alates ala lõunaosas muljetavaldavast Soegnina pankrannast kuni Harilaiu liivarandadeni. Nende vahele jäävad kõikvõimalikud Eestile omased rannatüübid. Rannikumaastiku puhul tuleb esile tõsta selle looduslikkust st rannik ei ole täisehitatud ega muul moel oluliselt rikutud. Rannikumaastikul on suurimad muutused toimunud Harilaiul, kus peale II MS on suurtel pindaladel rajatud männikultuure. Männikultuuride poolt kinnistatud lüited ja rannavallid on oluliselt muutnud alale iseloomuliku mikrokliimat ja elupaikade struktuuri. Vähenenud kinnistamata ja rohttaimede poolt kinnistatud luiteelupaikade pindala, samuti on endine avatud maastikuvorm muutunud suletuks. Sellega on kindlasti vähenenud Harilaiu kui maastikuvormi atraktiivsus ja unikaalsus nii elupaigakompleksina kui maastikuvormina.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Ranniku looduslikkus on säilinud (Harilaiul suurenenud) ja rannaniidud on hooldatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ranniku looduslikkus on säilinud ja rannaniidud on hooldatud

2.4.3 Maastikuvaated

Maastikuvaate eksponeerimiseks on kaitsealal Kuusnõmme poolsaare tippu rajatud vaatetorn. Kaitsealal ei ole teadaolevalt kaardistatud maismaalt ja merelt lähtuvaid olulisi maastikuvaateid. Merele suunatud maastikuvaadete seisukohast on olulisemad kohad kindlasti seotud pankadega: Soeginina pank, Elda pank, Vilsandi läänerannik ja tervikuna Harilaiu rannik. Oluline merele ja laidudele suunatud maastikuvaade asub ka Väike-Vilsandi lõunarannikul endise Saarejaagu talu juures, kus kasvavad männid on hakanud osaliselt maastikuvaadet varjama. Olulised maastikuvaadete ilmestajad ja ka vaatepunktid on kindlasti rahvuspargi majakad (Vilsandi ja Oju). Vaateplatvormidena on kasutatud ka Nõukogude piirivalve vaatlustorne ja Kiipsaare majakat, kuid

nende puhul on kindlasti probleemiks inimeste turvalisuse tagamine. Endiseid piirivalve vaatlustorne on alles 3 tükki. Vilsandi saare keskel (JRO) ja läänerannas (era) ning Elda poolsaare otsas (riigi). Kiipsaare majakas ise on Vilsandi rahvusparki jaoks oluline maastikuline üksikobjekt, mille vastu on külastajatel suur huvi.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Parimad maastikuvaated on kaardistatud ja avatud.

Maastikuvaated on külastajatele ohutul viisil eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Valitud vaateid hoitakse avatuna ning need on külastajale ohutul viisil eksponeeritud

2.5 Kultuuripärand

2.5.1 Suuline pärimus

Vilsandi rahvusparki aladel levinud ohtrad legendid vajavad süsteemset koondamist. Väiksel hulgal Vilsandi saarel teatud eriliste paikadega seotud legende on välja toonud Alma Thom oma 1932. a. raamatus „Vilsandi linnuriik“ – Maturahule, Vesiloole ja mujale rannikule on maetud hukkunud meremehi, Aarma allikal elab haldjas, kes on surnud meremeestega seotud, Tontjaagu mäel elas kunagi Vilsandi esimene elanik jne. Need on levinud legendidest vaid ilmselt kaduv- väike osa ning ülejäänud rahvusparki piirkondade kohta eraldi andmeid ei ole koondatud.

19. saj. teisel poolel hakkas levima nn uuem rahvalaul. Saaremaal olid üheks uue rahvalaulu tüübiks loomult lõbusad meremeestelaulud, mida eraldi Vilsandi rahvusparki ala kohta koondatud ei ole.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): On säilinud ülevaade kohapärimusest ja traditsiooniliste elatusaladega seotud suulisest pärandist ja seda on võimalik kasutada elavaks esitamiseks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Suuline pärand on väärtustatud ja kasutuses

2.5.2 Ajaloolised koha- ja perenimed

Eraldi väärtusena võib välja tuua ka Vilsandi saare perenimed, millel on olnud väga pikk ajalugu. Saaremaa kohanimed ja nende pärinemine on koondatud Marja Kallasmaa poolt 1996. aastal ilmunud raamatutesse „Saaremaa kohanimed I ja II“. Saaremaa kohanimed erinevad Mandri-Eesti omadest, sest paljud pärinevad rootsi ja alamsaksa keeltest. Vilsandi kohanimi pärineb Kallasmaa sõnutsi saksakeelsest nimest *Felsland*, mis tähendab eesti keeles kaljumaad. Lisaks on kohalik elanik Andrus Aumees välja toonud, et Vilsandi saart on ajalooliselt nimetatud veel nimedega Stora, Stura Felsland või Lilla felsland. Aastast 1752 pärit Vene merekaardil on Väike Vilsandit nimetatud Ostrov Heineks.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Ajaloolised nimed on väärtustatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ajaloolised nimed on väärtustatud

2.5.3 Ajalooline hoonestus

Ajalooliselt on Saaremaal taluhooned ehitatud enamasti palkidest. Hooneid katsid roost kõrged kelpkatused, mida kaunistasid nikerdustega unkalauad. Talu peahooned – rehielamud – kuuluvad Lääne-Saaremaal rehielamu lõunatuüpi, mis on tavaline veel Lõuna- ja Kagu-Eestis ning Hiiumaal. Seda tüüpi rehielamutel on rehetuba ja rehealune enam-vähem võrdse kõrgusega. Rehielamu

kõrval jätkus Lääne-Saaremaal vana, rehielamule eelnenud kahe elamutüübi – suitsutoa ja roovialuse – ehitamine.

Taluõued koosnesid vabalt paiknevatest hoonetest, nendevahelistest õueplatsist ja neid ümbritsevatest aiamaadest. Õuesid ja nende erineva funktsiooniga osi eraldati kiviaedadega. Hoonete ümbruses kasvatati üksikuid suuri puid, mis muidu lagedal maastikul selgelt silma paistsid. Ranna lähedal paiknesid võrgukuurid, kus hoiti kalavarustust. Enamasti paiknesid ühe või mitme küla võrgukuurid koos ning võrgukuuride juures kuivatati võrke võrguaedadel. Võrgukuurid koos võrguaedadega rajati lautrikohtade juurde (Troska 2002). Vanas Kihelkonna kihelkonnas leidis Saaremaal suhteliselt haruldast elamutüüpi – kalamajasid, mida Kihelkonna kihelkonnas kutsuti rannamajadeks või meremeeste saunadeks, mis kujutasid endast kalurite poolt ühiselt ehitatud elamuid, mida kasutati ajutise peavarjuna.

Saaremaal oli iseloomulikuks õueehituseks suveköök, mille kuju ja suurus oli väga varieeruv – neid ehitati lattidest, laudadest, hirtest, paadipoolikutest ja kivist. Lääne-Saaremaal sh Kihelkonna kihelkonnas levisid enam puidust suvekojad. Iga talukoha juurde käisid reeglina saunad. Saaremaal on saunad väga ühtlase ehitusega, kuid Kihelkonna kihelkonnast on leitud mõned väga eripärased maa sisse ehitatud koobassaunad. Tüüpilisteks kõrvalhooneteks vanas taluõues olid aidad, mida tavaliselt oli ühes õues mitu (Ränk 1939).

Rahvuspargi territooriumile jääb 3 mõisa – riigimõis Atla (*Attel*) ja rüütlimõisad Kuusnõmme (*Kusnöm*) ja Loona (*Kadvel*). Mõisahooned on tänaseni säilinud vaid Loonal.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Väärtuslikud hooned on inventeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ajalooline hoonestus säilinud, restaureeritud ja kasutuses

2.5.3.1 Taluelamud

Vanas Kihelkonna kihelkonnas on levinud lõuna tüüpi rehielamud. Eesti Vabaõhumuuseum on kaardistanud maa-arhitektuuri ja maastike programmi raames tänini kasutusesolevaid, hästi säilinud rehielamuid. Endise Kihelkonna kihelkonna aladel on kaardistatud 8 rehielamut. Undva külas on kaardistatud Peetri ja Vanatalu, Neeme külas Laasi ja Neeme talu, Kõruse külas Oolu ja Lahepere talu, Kurevere külas Maandli talu ja Karala külas Sarapiku talu. Vilsandi rahvuspargi territooriumil ei ole hetkel Eesti Vabaõhumuuseumi poolt rehielamuid kaardistatud, kuid kindlasti selliseid rahvuspargis leidub – näiteks Kusti ja Männiku talu Vilsandi saarel. Vana Kihelkonna kihelkonna aladel on Eesti Vabaõhumuuseum kaardistanud rehielamuid Saaremaa kihelkondadest kõige rohkem. Teistes Saaremaa kihelkondades oli kaardistatud kokku vaid 4 rehielamut. Seega jäävad mitmed piirkonnale iseloomulikud, hästi säilinud rehielamud täna kaitseala piiridest välja. Taluelamutest on rahvuspargis säilinud mitmeid huvitava planeeringuga hooneid, mille arhitektuurilist eripära on vaja rohkem uurida.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Taluelamud rahvuspargis on kaardistatud ja säilinud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Väärtuslikud taluelamud on säilinud

2.5.3.2 Väärtuslikud kõrvalhooned taluõuedel

Iseloomulikeks kõrvalhooneteks kaitsealal on ajalooliselt olnud suveköögid, saunad, aidad, sepikojad jne. Nende esinemise ja seisukorra kohta ei ole teadaolevalt rahvuspargis ja selle ümbruses andmeid koondatud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Väärtuslikud hooned on inventeeritud ja säilinud, ehitustraditsioon jätkub

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ajaloolised taluhooned on säilinud, traditsioonilistest ehitusvõtetest ollakse teadlikud ja kasutatakse oskuslikult sidudes kaasaegsete võimalustega

2.5.3.3 Ajaloolised mõisasüdamed

Vilsandi rahvuspargi alal on olnud kokku kolm mõisat – Loona, Kuusnõmme ja Atla. Tänapäevaks on terviklikult taastatud Loona mõisakompleks. Kuusnõmme mõisast on säilinud varemed ning Atla mõisa peahoone on hävinenud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Mõisasüdamed on eksponeeritud ja tähistatud. Loona mõis on heas seisukorras

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Info ajalooliste mõisasüdamete kohta on talletatud. Loona mõis on heas seisukorras

2.5.4 Pärandkultuuriobjektid

Olulisemad kaardistatud pärandkultuuriobjektide paiknemine on toodud joonisel 9.

2.5.4.1 Tuletornid

Harilaiu Kiipssaare päevamärk ehitati tuletornina 1934. aastal. Kunagi rannale püstitatud majakas on nüüdseks rannikuprotsesside tulemusel meres. Vana majakas on avatud ning sinna on lihtne sisse pääseda, kuid see võib kujutada ohtu külastajatele.

Abaja lahe idakaldal asub Oju majakas, mille rajamise aeg ei ole koostajatele teada, hoone on eraomandis, hetkel rahuldavas seisus ja sissepääsud on avatud.

Vilsandi tuletorn on Saaremaal säilinud tuletornidest vanim. Tuletorn sai algsel kujul valmis 1809. aastal, seda on pidevalt ümber ehitatud ja täiendatud. Vilsandi tuletorn on muinsuskaitse all ning lisaks kuuluvad tuletorni juurde veel järgmised muinsuskaitsealused hooned – uus kivist elamu, kivist generaatori-tehniline hoone, kivist kuur, puidust ait, kivist kütteladu, kivist kelder, kivist saun, Vilsandi merepäästejaama puidust paadikuur koos kivist paadislipiga, teenijate elamu – vahimaja ja ülevaataja elamu. Hooned on võrdlemisi halvas seisus ja erinevas lagunemisastmes v.a Vilsandi merepäästejaama puidust paadikuur ja teenijate elamu, mis saavad korrastatud 2012. aastal). Vilsandi saare läänetipp on võetud selle hoonetekompleksi säilitamiseks muinsuskaitse alla.

Vilsandi tuletorni alus. 1841 aastal alustati Vilsandil uue põhjamajaka ehitamist, kuid 1942 aastal varises ehitustööde käigus kokku, kuus töölist hukkus varingu käigus. Peale õnnetust loobuti plaanist ehitada Vilsandile kaks majakat (Pao 2009). Vilsandi tuletorni alus on muinsuskaitse all.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Tuletornid on maastikuelementidena säilinud ja võimalusel ohutult eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Tuletornid maastikuelementidena säilinud ja eksponeeritud (v.a. Kiipssaare tuletorni eksponeerimine)

2.5.4.2 Pääste-, militaar- ja piirivalveobjektid

Papissaare vesilennukite baas. Baas avati 1913. aastal, tegemist oli suurejoonelise mereväelise ehitisega, kompleksi kuulus oma elektrijaam ja haigla (Kaljo 2003). Tänapäevaks on baas halvas seisus ja lagunenu.

Vilsandi päästejaama paadikuur. Päästejaamade meeskonnad koosnesid vabatahtlikest, kes päätsid merehätta sattunud laevade meeskondi (Kaljo 2003). Vilsandi saarel on säilinud vana puidust päästejaama kuur, mis on muinsuskaitse all ja mida on hakanud eraomanik korrastama. Objekt on tähistamata.

Kihelkonna-Papissaare munakivitee. Munakivitee on ehitatud Papissaare angaaridesse relvastuse vedamiseks. Munakivitee laius on 4 m ja pikkus 3,1 km. Tee on üldiselt rahuldavas seisukorras, ainult üks sillapealne osa on hävinenud ning mõned tee osad vajaksid ümberladumist.

Piirivalvetornid. Alale jääb kolm vana piirivalvetorni. Kaks neist asuvad Vilsandi saarel, üks Elda poolsaare otsas. Praegu on tornide seisukord külastajatele ohtlik.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Info objektide kohta on koondatud ja valitud objektid on eksponeeritud. Papissaare munakivitee on hooldatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Info objektide kohta on koondatud. Väärtuslikud objektid on konserveeritud ja eksponeeritud

2.5.4.3 Tuulikud

Muinsuskaitseameti poolt kaardistatud tuulikud:

Saksa-Pärdi talu pukktuulik Atlas – emapuusse lõigatud aastaarv 1701, selle aastaarvu järgi Saaremaa vanim tuulik. Suhteliselt hästi säilinud.

Ranna talu pukktuulik Kiirasaare lahe all – hiljuti renoveeritud, heas seisukorras.

Tuuliku talu tuulik Eeriksaare külas – Hollandi tüüpi tuulik, töötas veel 1958. aastal, rajatud 20. saj. alguses.

Kuusnõmme pukktuulik – üldseisukord on hea, mõned detailid on hävinud

Vilsandi saare tuulikud on Muinsuskaitseameti poolt hetkel kaardistamata. Vilsandil on kokku olnud 8 pukktuulikut, millest on tänaseks säilinud neli. Üks säilinud tuulikute asub Väike Vilsandil, teised kolm tuulikut Tolli talu lähistel. Seisukord ei ole ühelgi neist kuigi hea – tuulikute tiivad on hävinud, trepid on katkised ja ohtlikud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Praegu alles olevad tuulikud on taastatud ja võimalusel külastajatele eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Vilsandi rahvuspargi pärandmaastikke ilmestavad tuulikud on säilinud

2.5.4.4 Võrgukuurid ja -aiad, kalamajad

Kalandusega seotud vanad ehitused rannal – võrgukuurid, kalamajad ja võrguaiad – on tänaseks hävinenud, kuid on olnud traditsiooniliseks rannaäärseks hoonestuseks. Nende vanad asukohad ei ole kaardistatud, kuid selliste rannarajatiste paiknemine on tihedalt seotud lautrikohtadega.

Tähelepanuväärse objektina on välja toodud Papissare sadamakail asuv kalapumpla, millega kalapüügipaatidest masskala (räim) välja pumbati. Praeguseks on kalapumpla tormiga hävinenud ja kunagist asukohta saab aimata kai sopistuse järgi.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Võrgukuuride ja -aedade ja kalamajade ajaloolised asukohad on kaardistatud ja traditsioonilise ehitusstiili kirjeldused on talletatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Võrgukuuride ja -aedade ja kalamajade ajaloolised asukohad on kaardistatud ja traditsioonilise ehitusstiili kirjeldused on talletatud

2.5.4.5 Sadamarajatised ja lautrikohad

Vana Kihelkonna kihelkond oli kunagi tähtsaks laevateeks, mistõttu leidis siin palju sadamaid. Põhiliseks sadamaks oli Kihelkonna sadam, millele lisandusid hiljem Jaagarahu, Vilsandi sadam, Atla lahe kaks sadamat, Papissaare ja Kiirassaare sadamad.

Vilsandi vana sadam asus tuletorni juures, Vikati sadam on hilisem, sadamahoone pärineb eelmise sajandi algusest. Jaagarahu sadam kujunes suureks ja oluliseks sadamaks, sest oli „Jaagarahu marmori“ e. dolomiidi transpordisadamaks (Kaljo 2003).

Paadilautrid on kividega ääristatud randumiskohad, mida kasutasid madalapõhjalised kaluripaadid. Täna on enamik vanadest lautritest hävinud tormide ja jää tegevuse tõttu.

Taastamisperspektiiviga lautrikohti rahvuspargi alal on kaardistatud Lümända valla ja Kihelkonna valla üldplaneeringutes (Kihelkonna valla üldplaneering 2010; Lümända valla üldplaneering 2006/2007).

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Kasutuses on selgelt piiritletud ja hästi välja arendatud objektid kohtades, kus see ei kahjusta rahvuspargi looduskaitselisi väärtusi

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Säilinud on kogukonna vajadustele vastav ligipääs merele

2.5.4.6 Kiviaiad

Madis Rennu (2010) välitööde põhjal koostatud kaartide järgi on Saaremaal tervikuna kiviaedade traditsioon hästi säilinud ning kõik vanemad külad on tiheda kiviaedade võrguga. Kõige enam on Vilsandi rahvuspargi kiviaiad koondunud Atla küla ja teiste vanade külade ümber.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Asustuse ja teedega seotud kiviaiad on säilinud vähemalt tänases mahus

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kiviaiad on säilinud maastikke ilmestava elemendina vähemalt tänases mahus

2.5.4.7 Veealune kultuuripärand

Miljöö- ja merekultuuriliselt on olulised Vilsandi madalas meres paiknevad vanad laevavrakid ja rannikul asuvad vanad laevakiilud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Säilinud objektid on kaardistatud ja valitud objektid on eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Info laevavakkide ja -kiilude kohta on talletatud ja näidisobjektid on võimalusel eksponeeritud

2.5.4.8 Arheoloogiamälestised

Mitu muinasajast pärinevat objekti on leitud Loona külast, kus on leitud neli kivikalmet ning meie ajaarvamise eelse II aastatuhande teise ja kolmandasse veerandisse dateeritud asulakoht.

Lisaks on Loona külast leitud veel 13. sajandist pärinev maa-alune kalmistu (Kultuurimälestiste riiklik register 2010) (joonis. 9)

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Mälestised on säilinud, registrisse kantud, tähistatud ja eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Mälestised on säilinud, registrisse kantud, tähistatud ja eksponeeritud

Pärandkultuuriobjektidena võib veel välja tuua **Loonalaiu talukompleksi, Vilsandi surnuaia, kaks hauda Vilsandi tuletorni juures, kasarmu diislijaama, Vilsandi kadaka ning Vilsandi tulekahjukella**, mille kohta ei õnnestunud kirjandust leida.

2.5.5 Traditsioonilised elualad

2.5.5.1 Kalandus

2.5.5.1.1 Kalavarud

Kuna Eesti Kalanduse Infosüsteem talletab andmeid nn. väikeruutude kaupa, ei saa rääkida ainuüksi Vilsandi rahvuspargis toimuvast kalandusest, sest väikeruudud katavad rahvuspargist pisut suurema ala. Vilsandi rahvuspargis ei ole kutseline kalapüük enam kuigi märkimisväärne. Peamine kalaliik, keda rahvuspargis ja selle lähedastel aladel püütakse on lest. Aastatel 2007-2009 oli iga-aastane summaarne kalasaak Vilsandi rahvusparki hõlmavates väikeruutudes ligi 20 tonni, millest u 90% moodustas lest. Paarkümmend aastat tagasi oli tähtsateks püügikaladeks haug ja ahven, kuid nende arvukus on Vilsandi rahvusparki aladel drastiliselt langenud. Oluliselt on tõusnud karpkalaliste (särg, nurg) osakaal, mida võib seletada röövkalade arvukuse vähenemisega. Kunagi on olnud tähtsaks püügiobjektiks angerjas, kelle arvukus on tänaseks järsult langenud. Merisiig on olnud eelmise sajandi keskpaigas samuti oluline püügikala, kelle püügimaht Kuusnõmme ja Kihelkonna lahest oli 1961 aastal 33,2 tonni. Aastal 2009 püüti rahvuspargist ja selle lähiümbrusest 157 kg merisiiga.

Jaan Ärmuse sõnul leidub kaitseala Saaremaa osas jõevähki.

Vilsandi rahvusparki kaitsekorralduskava mustandis (2003) soovitab Toomas Saat merisiiga suure mahu taasasustada, et taastada selle vähenenud arvukust. Vilsandi rahvusparki aladel on taasasustamisega tegeletud, kuid millises mahus ning mis liikide puhul, on teadmata.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Kalavarude seisud ja liigiline koosseis on paranenud. Kalapüük on rahvusparkis elatusalana säilinud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kalavarude kasutus vastab populatsioonide taastootmisvõimele. Kalapüük on rahvusparkis elatusalana säilinud

2.5.5.1.2 Traditsioonilised püügiviisid

Põhilised Saaremaa rannakülade vanad traditsioonilised kalapüügivahendid olid noodad ja võrgud. Noodapüük oli kollektiivne tegevus. Ühe või mitme küla mehed moodustasid koos noodaseltsi, mida juhtis noodakipper. Iga noodaseltsi liige meisterdas ühe osa noodast, mis hiljem koos kokku pandi. Noodalaev oli noodaseltsil ühine. Noodapüüki tehti ka talvel jää alt (Troska 2002). Selleks tehti jäässe rida auke, esimesest august lasti noot vette ning kõite ja pika lati abil tõmmati viimastest august välja. Jääaluse noodapüügi tarvis kasutati mitmeid abivahendeid – tuura, vinna, harke, kouke ja kahva (ERM püsiekspositsioon). Võrgupüüki tehti samuti koos, selleks moodustasid 3-4 meest paatkonna, kus igaühel olid omad võrgud. Võrkudest moodustati pikad võrgurajad, mis ankurdati ööseks kohale. Võrgupüük hoogustus 19. sai lõpus, kus võrke hakati punuma puuvillniidist ning turule ilmusid vabrikuvõrgud. Suvise noodapüügi osakaal jäi võrkude kõrval järjest väiksemaks, eriti kahanes selle osatähtsus siis kui kasutusele võeti mõrrad. Lesta ja angerjaid, lisaks veel teisi suuremaid kalu püüti kaldalt ahinguga nii päeval kui ka öösel tulevalgel. Tuli tehti öiseks ahingupüügiks toosehargile (paadi otsa seatud raudhark) või paadis olevale alusele, sellist kalalkäimist kutsuti „toosel käimiseks“. Turska püüti kas paadist käsiõngega või unnaga, mis kinnitati suvel merepõhja löödud vaia või talvel jääaugu servale. Enne suurte meremõrdade kasutuselevõttu kasutati ranna lähedal angerjate ja teiste suuremate kalade püügiks väikesi rüsaid, mis on noodast ja võrgust mõnevõrra uuem püügivahend (Troska 2003). Rüsad on puitvõrudele tuginevad vitstest, võrgust või peergudest kerega kalapüünised. Rüsa sees on mitu võrgust lehtritaolist käiku (pujust), mis takistavad kaladel võrkudest väljapääsu. Rüsa kinnitati vaiadega merre (ERM). Püügivarustust hoiti väikestes palkseintega võrgumajades, mis ehitati mereranda. Igal perel oli oma võrgukuur, kuid ühe küla perede kuurid ehitati tavaliselt ühte kohta kokku. Võrgukuurid ehitati kohtadesse, mis sobisid kõige paremini lautrite rajamiseks (Troska

2002). Võrgud kuivatati peale igakordset püüki võrgukuivatuspuudel ehk vabedel. Need paiknesid ridadena ning nende vahele riputati võrgud, moodustades nõnda pikki võrguaedu (ERMI püsiekspositsioon). Kohaliku kalatööstuse OÜ Papissaar juht Jaan Köster tõi siinse piirkonna unikaalse püügivahendina välja pöörinooda, millest paar eksemplari on veel tänaseni säilinud.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Traditsiooniliste püügiviisidega seotud tavad, töövõtted ja püügivahendid on talletatud ja eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Traditsiooniliste püügiviisidega seotud tavad, töövõtted ja püügivahendid on talletatud ja eksponeeritud

2.5.5.2 Randa ujutud mereheite kasutamine

Lümända vald sh Vilsandi rahvuspargi ala on Eesti tähtsaim, pea ainuke agariku kogumise piirkond. Merekaldale ujutud adru kogumine on vana kogukondlik tava (Lümända valla arengukava aastani 2020). Agariku kogumise kohad ja mahud sõltuvad sellest kui palju ja kuhu meri agariku kokku kuhjab. Seetõttu on ka võimatu öelda, millistest piirkondadest ja kui suures mahus agarikku igal aastal Vilsandi rahvuspargi alal kogutakse. Hetkel tegelevad agariku kogumisega Vilsandi rahvuspargis ja ümberkaudsetel aladel väikeettevõtted. Varem tegelesid agariku korjamisega väikses mahus ka mitmed kohalikud elanikud, kes nende randadesse kuhjunud agariku kokku kogusid, hetkel kohalikud üldiselt enam sellega ei tegele. Olenevalt kohast, kuhu meri agariku kannab, sõltub ka viis, kuidas seda kogutakse – üpris suures osas toimub agariku kogumine käsitsi ning on väga töömahukas protsess. Agariku kokkuostjaks on Kärla külas tegutsev AS Est-Agar. Rannale ujutud agarikku ja muda on läbi aegade põldudele väetiseks veetud. Rannast agariku ja meremuda kogumine on alal toimunud ka enne marmelaaditööstuse tekkimist, mil seda kasutati põldude väetamiseks. Tänapäeval toimub põldude ja aiamaalappide meremuda ja adrua väetamine väga väheses mahus.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Traditsioon on elujõulisena säilinud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Traditsioon on elujõulisena säilinud ja info selle kohta talletatud

2.5.5.3 Ravimuda, pilliroo ja haakriku kogumine

Ravimuda. Eesti esimene mudaravila avati 1824. aastal Rootsikülas, mille muda koguti Abaja lahest (Soorsk jt. 2007). Siiamaani kasutavad kohalikud inimesed ravimuda liigestehaiguste ja muude tõbede raviks, suuremat tööstuslikku kasutust Abaja lahe ravimudal siiski hetkel ei ole.

Pilliroog. Katuseroo varumine on olnud traditsiooniline tegevus, mis tänaseks on teadaolevalt lakanud. Puudub ülevaade roovarumise nii ajaloolistest kui ka tänastest mahtudest.

Haakrik. Läbi aegade on rannarahvas, nende hulgas ka Vilsandi rahvuspargi elanikud, kogunud mere poolt rannale ujutud vara ehk haakrikku. Meri toob kaldale mitmesugust vajalikku kraami – alates saematerjalist kuni pudelikirjadeni (Jakovlev 2003). Saaremaal on hakatud korraldama spetsiaalseid haakrikunäitusi ja -laatu, kus oma erilisi leide esitletakse ja müüakse.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Info traditsioonilise kasutuse kohta on talletatud ja traditsiooniline kasutus alal võimalik

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Traditsioon on säilinud

2.5.5.4 Merega seotud infrastruktuuride kasutamine

Vilsandi rahvuspargi sadamatel on pikk ajalugu, vanim siinne sadam on Kihelkonna lahe Rootsiküla sadam, mis on arvatavasti olnud kasutusel enne 13. sajandit.

Tänaseks on rahvuspargis kasutuses kaks sadamat – **Papissaare sadam** Kiirassaare lahe ääres ja **Vikati sadam** Vilsandi saarel. Paadid sõidavad Papissaarest Vilsandile läbides Käkisilma süvendatud paadikanali Kiirassaare ja Kuusnõmme lahte eraldavate laidude vahel. Madala veeseisu ja vaiksete ilmade korral pääseb jalgsi ja suuremate masinatega Vilsandile mööda Noogimaad, Rinurahu, Kalarahu, Käkimaad ja Oostemaad kulgevat teed. Merega seotud infrastruktuuri elementideks on ka kaitseala **majakad** – Vilsandi, Oju ja Kiipsaare. Kiipsaare majakatest on tänaseks saanud päevamärk, Vilsandi majakat kasutatakse siiani tuletornina. Merele pääsemiseks on ajalooliselt kasutatud **lautreid**, millest suur osa on tänaseks hävinud. Taastamispersektiiviga lautrikohad on kaardistatud Lümända (2006/2007) ja Kihelkonna (2010) valla üldplaneeringutes. Säilinud lautrite tähistamine ja taastamine parandaks küll väikepaatide, kajakkide jms ligipääsu merele, kuid lautrite ja paadisadamate taastamisel tuleb arvestada tegevuse mõju ala loodusväärtustele.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Ligipääs merele on tagatud selleks valitud kohtades. Laevatee Vilsandile on tähistatud ja vajadusel süvendatud ja Vilsandi-Kuusnõmme tee on liikumiseks avatud ja tähistatud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ligipääs merele vastab kohaliku kogukonna vajadustele. Vilsandi ja Kuusnõmme vaheline tee on liikumiseks avatud ja tähistatud

2.5.5.5 Merenduse ajalugu

Kihelkonna kihelkonna aladel algab sadamate ajalugu enne 13. sajandit. Siinse kihelkonna kaudu käis pikka aega suur osa Saaremaa kaubaveost. Põhiliseks sadamaks on läbi aegade olnud vana Kihelkonna sadam, millele hiljem lisandusid kaks sadamat Atla lahes, Vilsandi, Jaagarahu, Papissaare ja Kiirassaare sadamad. Tänapäevaks toimib ajaloolistest sadamatest ainult Papissaare. Vilsandi ajalooline sadam asus tuletorni all, täna kasutuses olev Vikati sadam on ehitatud hiljem. Papissaare sadamas käis 19. sajandil hoogne laevaehitus. Väiksemaid kaluripaate hakati tegema 19. saj alguses, suuremad purjelaevad valmisid 19. saj. teises pooles. Esimene purjekas valmis Papissaares 1859. aastal – selle nimeks sai „Adler“ ja selle ehitas Peeter All, kes elas Loonalaiul. Laevade ehitus ja meresõidud tõid sel perioodil piirkonda palju jõukust. Kihelkonna alevik kasvas ja arenes, Vilsandi saarele ja mujale rajati juba linlikuma ehitusstiiliga, verandade ja värvitud voodrilaudadega jms elementidega maju. Nimekaim kapten alal on Vilsandil elanud Jaen Teär, kes omas mitmeid laevu, oli paljude laevade suurosanikuks ning vedas aktiivselt Papissaares laevaehitust. Kuulus kapten on Karl Truuväärt, kes seilas peamiselt Vaiksel ookeanil (Truuväärt 1997). Lisaks on tuntud Menderite kaptenisuguvõsa Vilsandilt, kust pärineb kolm põlvkonda kaugsõidukapteneid, kes tegutsesid Kaug-Idas.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Merenduse ajalugu on talletatud ja eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Merenduse ajalugu on talletatud ja eksponeeritud

2.5.5.6 Traditsiooniline põllumajandus

Väheviljakates piirkondades on tegeletud karjatamisega ning viljakamad piirkonnad on olnud kasutusel põldudena. Vanad põllulapid on koondunud peamiselt Elda poolsaarele, Atlasse ja Kuusnõmme poolsaarele. Vanasti oli kombeks põlde väetada mereäärest toodud muda ja adruga.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Info traditsioonilise põllumajanduse kohta on talletatud ja eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Info traditsioonilise põllumajanduse kohta on talletatud ja eksponeeritud

2.6 Kohalik kogukond

Kihelkonna ja Lümanda valla rahvaarvud on II maailmasõja eelsest perioodist kuni tänase päevani langenud üle kolme korra. Aastal 1939 elas Kihelkonna vallas 3393 inimest (Kaljo 2003), 2010 aastal Eesti Statistikaameti 2010. aasta andmetel 745 inimest. Lümanda vallas elas 1940. aastal 3835 inimest, tänase seisuga on seal elanikke Statistikaameti andmetel 797. Kihelkonna vallavanema sõnutsi elab Kihelkonna valla elanikest umbes 250 Vilsandi rahvuspargi aladel. Lümanda valla küladest jäävad rahvuspargi aladele Atla, Kuusnõmme ja Eeriksaare, mille rahvaarvud olid 12 inimest Atlas ja Kuusnõmmes ning 1 inimene Eeriksaare külas (Lümanda vald 2010).

2.6.1 Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv majanduslikult elujõuline püsielanikkond

Kaitsealal tegutseb kolm aktiivset kohaliku kogukonna arenguga seotud ühendust – MTÜ Atla Külaselts, MTÜ Tagamõisa ja MTÜ Vilsandi Külaselts. Atla ja Roopa sadama arendamiseks on loodud kohalike elanike initsiatiivgrupp MTÜ Lümanda Sadamad. Lümanda vallas tegeleb pärand- ja merekultuuriga seonduvaga MTÜ Lümanda Muuseum ja merekultuuriselts Salava. Suuremad turismiga seotud ettevõtjad Vilsandi rahvuspargis on Vilsandil baseeruv OÜ Islander ja Loona mõisa peamaja haldav MTÜ Loona. OÜ Vilsandi Liin teeb regulaarse ja tellimusreise Vikati ja Papissaare sadama vahel. Suurim kalatöötaja Vilsandi rahvuspargis on OÜ Papissaar. Piirkonnas tegutsevad erinevad loomakasvatamise ja poollooduslike koosluste hooldusega tegelevad ettevõtted, suurimas mahus neist Saaremaa Ökoküla AS, lisaks neile tegutseb Vilsandi rahvuspargis veel hulk füüsilisest isikust ettevõtjaid ja MTÜ Ökoabi, kes samuti tegelevad poollooduslike koosluste hooldamise ja loomakasvatusega.

Seda, millised hoiakud on maaomanikel ja teistel kohalikel elanikel Vilsandi rahvuspargi suhtes ning millised on nende teadmised sealsetest loodusväärtustest, uuritud ei ole. Tähtis on, et maaomanikud oleksid teadlikud nende maadele jäävatest loodusväärtustest ning mõistaksid neid hinnata.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Püsielanikkond on kaitseala väärtustest ja majandamisvõimalustest teadlik. Püsielanikkond on säilinud vähemalt tänasel tasemel

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv majanduslikult elujõuline püsielanikkond on säilinud

2.6.2 Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv kogukond (püsielanikkond ja suvitajad)

Raske on hinnata suvitajate arvu kaitsealal, kuna suvitajad on valdavalt mujale Eestisse sisse kirjutatud. Kihelkonna vallavanema sõnutsi suvitab rahvuspargi Kihelkonna valla osas u 100 inimest, Lümanda valla kohta hetkel hinnangud puuduvad. Vilsandi saare kogukond koosneb põhiliselt suvitajatest, kellel on tugev ühtekuuluvustunne. Loodud on internetifoorum, kus arutatakse jooksvalt eluoluga seotud küsimusi.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Kogukonnal on tugev identiteet ja inimesed on kaitsealal asuvatest väärtustest ja nende hoidmiseks vajalikest tegevustest teadlikud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Kaitsealal elavad inimesed moodustavad tugeva identiteeditundega ühtse kogukonna

2.7 Puhkemajandus ja loodusharidus

2.7.1 Eksponeeritavate väärtuste loodusõppe võimaluste mitmekesisus

Kaitsealal leidub suurel hulgal erinevaid geoloogilisi väärtusi (pangad, kaljurannad, kivistised ja rannikuprotsessid) ning palju erinevaid looduslikke ja poollooduslikke kooslusi, millest tuleneb väga mitmekesine taime- ja loomastik. Lisaks on alal pikk looduskaitse ajalugu ning omanäoline pärandkultuur. Kõik need väärtused loovad väga head eeldused loodusõppe ja -turismi arendamiseks kaitsealal. Hetkeseisuga ei ole rahvusparkis looduse või pärandkultuuri õpperadasi, mistõttu loodusõppe ja -turismi potentsiaal alal on suures osas kasutamata. 2012. a muudetakse olemasolev Vilsandi matkarada ja Harilaiu matkarada õpperadadeks, sest sinna lisatakse infostendid loodusväärtuste tutvustamiseks.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Ala loodusväärtused koos kultuuripärandiga on säilinud ja eksponeeritud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Väärtused on säilinud

2.7.2 Kaitseala väärtustest teadlik turismiettevõtja

Vilsandi rahvuspark on loodusturismi ja puhkemajanduse mõttes väga atraktiivne paik. Alal leidub loodusharuldusi, mis pakuvad huvi loodusturistidele. Samal ajal on siin palju eeldusi aktiivseks puhkuseks – näiteks Harilaid surfipaigana. Selline väärtuste mitmekesisus ja atraktiivsus võib alale meelitada palju ning väga erinevate huvidega inimesi. Seetõttu on oluline, et turismiettevõtjad oleksid motiveeritud vastutustundlikult kasutama kaitseala potentsiaali ning panustaksid oma tegevuses kaitseala väärtuste pikaajalisele püsijäämisele.

Rahvusparkis leiduvatest puhkeobjektidest annab ülevaate joonis 10.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Turismiettevõtjad on teadlikud rahvusparki väärtustest ja neid ohustavatest tegevustest ning arvestavad nendega

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Turismiettevõtjad eksponeerivad rahvusparki erinevaid väärtusi jätkusuutlikul viisil

2.7.3 Matkamiseks sobiv ajalooline teedevõrk

Ajalooline teedevõrk Vilsandi rahvusparkis on tihedalt seotud sealse põlise asustustrigiga. Neid ääristavad mitmel pool vanad kiviaiad ning nad läbivad karjamaid, metsi ning vanu külasid, mistõttu saaks neid edukalt kasutada matkaradadena nii jalgsi- kui ka jalgrattamatkajate tarvis.

Vana, hetkel raskesti läbitav teedevõrk jääb peamiselt Atla, Elda ja Kuusnõmme piirkonda.

Matkaradu on kaitsealal hetkel vähe – enamik tänastest matkaradadest on sisuliselt autoteed (va Harilaid), millest marsruutide Loonalt Vilsandile ja Loonalt Harilaiule kohta on välja antud kaks ammendavat reisiruutu inglise ja eesti keeles (Kullapere 2005; Kullapere & Ratas 2007). Alates 2010. aastast on Riigimetsa Majandamise Keskus hakanud tegelema kaitseala puhkemajanduse korraldamisega ning on koostanud ala kasutuskorralduskava aastateks 2010-2015, mis näeb ette paljude seniste matkaradade ja kaasnevate rajatiste korrastamise. Nende üldine seisukord RMK hinnangul 2010. a. suve seisuga on toodud lisas 5, millest selgub, et enamik objektidest on

mitterahuldavas seisus ja vajavad renoveerimist. Matkaradade puudulikkusele viitab ka 2010. aasta maikuus Vilsandi saarevahi Jaan Tätte ja saarevanem Neeme Randi koostatud pöördumine RMK peadirektori Aigar Kallase ja Keskkonnaministri Jaanus Tamkivi poole, kus kirjeldatakse Vilsandi saare külastuse infrastruktuuridega seotud probleeme ja esitatakse konkreetsed ettepanekud, kuidas võiks olukorda parandada. 2012. aasta seisuga on Vilsandi saarele rajatud tähistatud matkarajad.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Osa ajaloolisest teedevõrgust on avatud kergliikluseks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ajalooline teedevõrk on matkamiseks kasutatav

2.7.4 Puhkevõimalused merel

Vilsandi rahvuspargi rannik on väga liigendatud ning seal leidub palju erineva suurusega saari ja laide. See eripära loob eeldused paljude merega seotud tegevuste harrastamiseks. Kaitsealal tegeletakse praegu aktiivselt näiteks sukeldumisega, kajakisõiduga, surfamisega ja muu säärasega. Rahvuspargis on hinnatud surfipaigana palju kuulsust kogunud Harilaid. Kajaki- ja süstamatkajate jaoks on ligitõmbavateks paikadeks kõikvõimalikud väikesaared ja laiud.

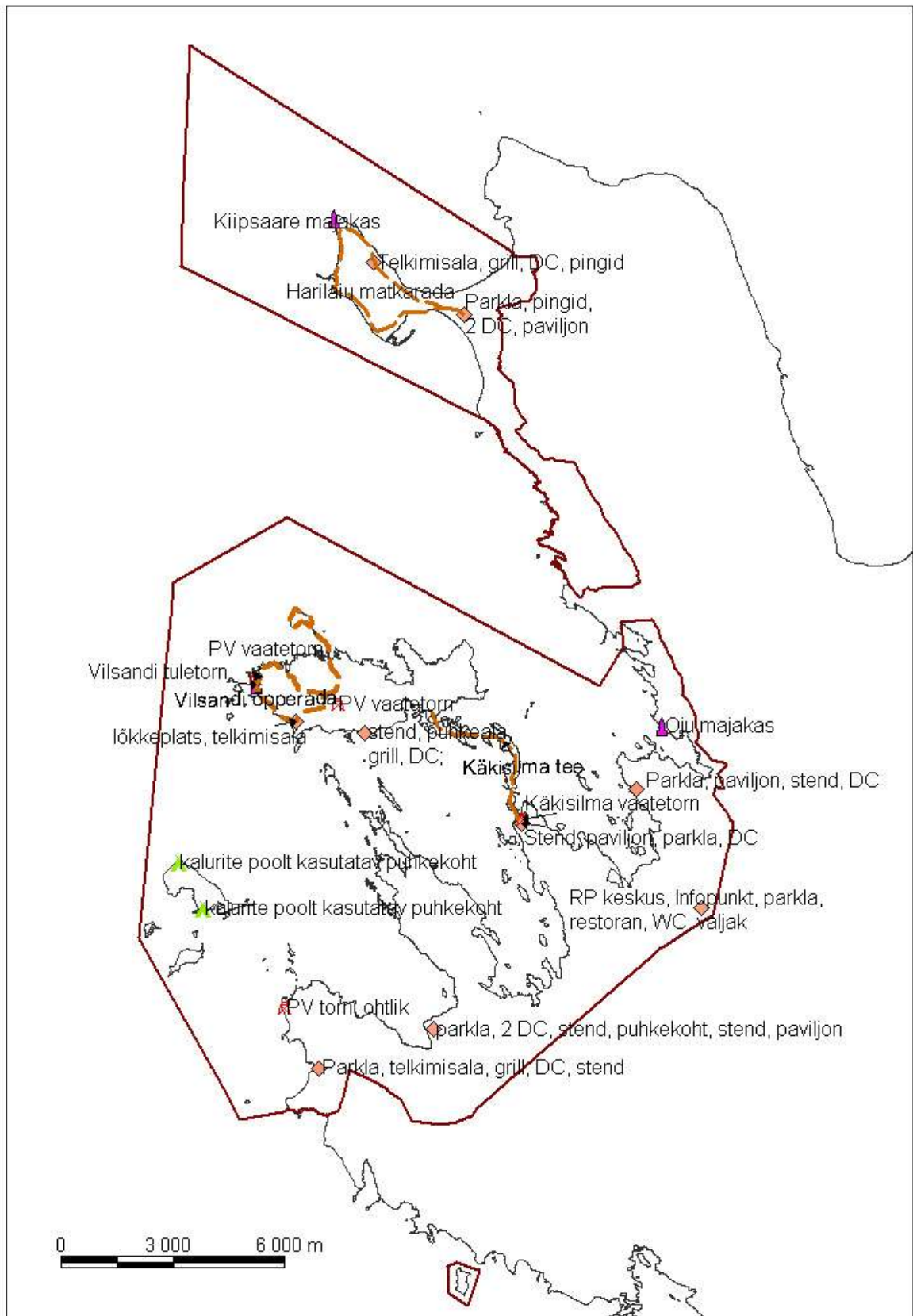
Merega seotud puhketevõimalused loovad surve merele uute ligipääsude avamiseks, koormavad infrastruktuuri ning võivad ohustada tallamisõrnu kooslusi, lisaks võidakse häirida laidudel pesitsevaid linde.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Mereliste puhkevõimaluste kasutamiseks on loodud infrastruktuur, mis väldib ala looduskaitse väärtuste kahjustumist

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Toimub loodusäästlik mereline rekreatsioon

Joonis 10. Rahvuspargi olemasolevad puhkemajanduslikud objektid.

2.8 Teaduslik väärtus

Rahvuspark sai suurema teadusliku tähelepanu osaliseks peale 1920. aastat, kui Tartu Ülikool asutas Kuusnõmme mõisa oma bioloogiajaama, kus prof. Piiperi juhtimisel erinevaid uurimistöid alustati. Uuringute põhifookus on kogu aeg olnud seotud eelkõige linnustikuga, kuid suurt tähelepanu pöörati ka botaanilistele ja metsanduslikele uuringutele

2.8.1 Majutusvõimaluste olemasolu hariduslikel eesmärkidel

Teadlaste jaoks on tarvis piisavalt ööbimisvõimalusi ja muid tingimusi välitööde, praktikate jms. läbiviimiseks. Hetkel on sellised tingimused loodud rahvuspargile lähedal oleval Viidumäe looduskaitsealal. Vilsandi saarel on vana bioloogiajaam, mis on hetkel väga halvas seisus ja vajaks taastamist. Lisaks on Vilsandi saarel veel Mändre talu, mille ruumides tegutses eelmise sajandi 60ndatel ja 70ndatel aastatel muuseum ning mida oleks võimalik kasutada majutuseks.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Olemas on majutusvõimalused loodushariduslikel ja teaduslikel eesmärkidel Vilsandi saarel ja Loona külastuskeskuses ning Mändre talus eksponeeritakse rahvuspargi looduskaitse ajalugu

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Vilsandi rahvuspargis on säilinud hariduslikel eesmärkidel tarvitavad majutusvõimalused

2.8.2 Pikaajalised andmerekad ja ajaloolised andmed looduse kohta

Vilsandi ja seda ümbritsevate väikesaarte linnustiku ja taimestiku kohta on olemas väga pikaajalised andmerekad, mis loovad suurepärased eeldused erinevate kordusuuringute tegemiseks. Näiteks on juba ka tehtud töid, mis vaatlesid Harilaiu flora kujunemist viimase 70 aasta jooksul (Altnurme 2007) jne. Viimasel 30 aastal on hakatud Vilsandit järjest rohkem väärtustama kui Siluri ajastu fossiiliderikaste lademetes avamusala ja rannikuprotsesside etalonala (Kullapere 1980; Orviku 1980). Viimastel aastatel rahvuspargis tehtud uuringute alusel avaldatud teadusartiklid ongi enamuses seotud rannikuprotsesside jm geoloogiliste nähtuste uurimisega (ISI web of Knowledge 2010). Rahvuspargi teaduslikust uuritusest on koostanud väga hea ülevaate 1980. aastal Arvo Kullapere Vilsandi Riikliku Looduskaitseala 70. aastapäevale pühendatud ettekannete teeside kogumikus. Tänapäevani toimub rahvuspargis aktiivne uurimistegevus, mis seostub geoloogiliste protsesside, loopealsete taime- ja putukakooslustega, atmosfääri füüsika ja keemia uuringute jt. valdkondadega.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Andmerekad on korrastatud, koondatud ja kättesaadavad uuringuteks

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Andmerekad on talletatud ja kättesaadavad

2.8.3 Ajaloolised metsateaduslikud püsikatsealad

Kuusnõmme metsandikku kasutati mitmete võõrpuuliikide (250 liiki) kasvupotentsiaali katsetamiseks ja samuti testiti siin loometsade majandamise võimalusi (Meikar 2008). Kuusnõmme metsandusteaduslik tähtsus on tänaseks muutunud eelkõige ajalooliseks, kuna peale Nõukogude okupatsiooni seal sisuline uurimistöö lakkas ja paljud võõrpuuliikidega kultuurid hävisid. Kuid kindlasti oleks vajalik nende tänane levik ja seisukord metsandusteaduslikust seisukohast üle vaadata.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Püsiakatsealad on kaardistatud ja alad on eksponeeritud
Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Püsiakatsealad on kaardistatud ja info nende kohta Keskkonnaametis säilitatud

2.8.4 Pikaajaliste riiklike seireprogrammide toimumisala

Lisaks teadustööle toimub rahvuspargi tänastes piirides väga erinevate keskkonnanähtude riiklik seire 127 mõõtekohas või seirejaamas, millest avalikud on 73 (Seireveeb 2010). Rahvuspargis toimuvate riiklike seireprogrammide täisnimekiri on lisatud lisa 4.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Seireprogrammid jätkuvad, tulemused on avalikult kättesaadavad ja analüüsitud

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Seireprogrammid jätkuvad, tulemused on koondatud ja analüüsitud

2.8.5 Looduskaitse ajalugu

Vilsandi rahvuspargist on saanud alguse põhimõtteliselt kogu Eesti looduskaitse ajalugu, mis algas 1910. aastal Vaika loodusreservaadi moodustamisega. Peale Vaika saarte kaitse alla võtmist on kaitseala pidevalt laienenud kuni 1993. aastal reorganiseeriti kogu ala rahvuspargiks. Vaika reservaadi moodustamisel oli tähtis roll Riia Looduskaitseühingu liikmel F. E. Stollil. Vaika saartele loodud reservaatide vabatahtlikuks hoidjaks jäi Artur Toom, kes pidas Vilsandil 1906. aastast majakavahi ametit.

Kaitse-eesmärgid

Oodatavad tulemused (5 a.): Ala looduskaitse ajalugu talletatakse

Pikaajaline kaitse-eesmärk (30 a.): Ala looduskaitse ajalugu talletatakse

3 Väärtuste mõjutegurid ja tegevused

2.1.1.1.1 Merikotkas

Mõjutavad tegurid

1. Pesapaikade kõikide asukohtade kohta rahvuspargis puudub täpne info
2. Ebaseaduslikud raied pesitsuspiirkonnas või raied seniteadmata pesitsuskohtades
3. Kontrollimatu külastus ja turism

Tegevused

- Inventuur merikotka võimalikes pesitsuspiirkondades (1,2,3)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Merikotka seire.

Kontrollimatu külastuse ja turismi ohjamiseks tuleb rakendada külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtteid (vt ptk 4.4). Külastust suunata nii, et merikotka elupaigad jääksid peamistest külastuspiirkondadest välja. Üheks tegevuseks saab olla rahvuspargi koostöökogu⁶ kohtumised, kus selgitatakse ka merikotka kaitseks vajalikke piiranguid, lisaks pesade leidmisel operatiivne tegutsemine võimalike raiete peatamiseks.

2.1.1.1.2 Tutkas

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine võimalikust esinemisest kaitsealal
2. Sobivate elupaikade ebapiisav hooldus

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Väikesaarte linnustiku riikliku seire jätkamine (1)
- Rahvuspargi rannikualade linnustiku seire. Seiret viiakse läbi Harilaiu poolsaare rannikul, Eeriksaare poolsaare rannikul ning Vilsandi saare põhja- ja lõunarannikul (seirealad KKK elektroonse lisana). Tulemusseire läbiviimine seirealadel vähemalt üks kord 5 aasta jooksul (1)
- Potentsiaalsete sobivate elupaikade (rannaniitude) taastamise ja hooldamise tagamine (2)

Rannaniitude kui elupaigatüübi laiaulatuslikum taastamine ja hooldamine tagab ühtlasi tutkale sobivate elupaikade tekke. Tutka pesitsemise avastamisel tuleb tagada, et rannaniidul säiliks lisaks madalmurustele aladele ka veidi kõrgema rohustuga piirkondi ja arvestada tutka kaitse tegevuskavas antud soovitudustega.

Tutka võimaliku paiknemise mitteteadmise tõttu on vajalik väikesaarte linnustiku seireskeemi täiendamine. Laidude, kus on oluline iga-aastase seire läbiviimine, nimekiri on esitatud tabelis 14., kus on märgitud ka minimaalne vajalik loenduste arv aastas.

2.1.1.1.3. Kassikakk

Mõjutavad tegurid

⁶ Rahvuspargi koostöökogu täpse kontseptsiooni töötab välja Keskkonnaameti rahvusparkide töögrupp. Koostöökogu eesmärgiks on kaitsekorralduskava elluviimise jälgimine ja vajadusel ettepanekute tegemine Keskkonnaametile kaitsekorralduskava täiendamise või muutmise kohta.

1. Väikekiskjate, eriti kähriku kõrge arvukus
2. Ebaseaduslik raie ja häirimine pesitsuspaikades
3. Võimalik külastajatepoolne ebaterve huvi liigi pesitsuspaikade vastu

Tegevused

- Väikekiskjate arvukuse reguleerimine (1)

Pesitsuspaikade häirimise ohjamiseks tuleb rakendada külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtteid (vt ptk 4.4). Suunata külastust nii, et kassikaku elupaigad jääksid peamistest külastuspiirkondadest välja. Üheks tegevuseks saab olla rahvuspargi koostöökogu kohtumised, kus selgitatakse ka kassikaku kaitseks vajalikke piiranguid.

2.1.1.1.4 Niidurüdi

Mõjutavad tegurid

1. Täpse info puudumine leviku kohta
2. Elupaikade kehv/ebahühtlane kvaliteet
3. Väikekiskjate kõrge arvukus

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Väikesaarte linnustiku riikliku seire jätkamine ja seirealade täpsustamine
- Rahvuspargi rannikualade linnustiku seire. Seiret viiakse läbi Harilaiu poolsaare rannikul, Eeriksaare poolsaare rannikul ning Vilsandi saare põhja- ja lõunarannikul (seirealad KKK elektroonse lisana). Rannikualade linnustiku seire läbiviimine seirealadel vähemalt üks kord 5 aasta jooksul (1)
- Rannaniitude hooldamise ulatuse ja kvaliteedi tõstmine (2)
- Väikekiskjate arvukuse reguleerimine põhitähelepanuga laidudel(3)

Niidurüdi võimaliku paiknemise mitteteadmise tõttu on vajalik väikesaarte linnustiku seireskeemi täiendamine. Nimekiri seiratavatest laidudest on esitatud tabelis 14..

2.1.1.2 Haudelinnustik laidudel ja saartel

Mõjutavad tegurid

1. Nõrk järelevalve laidudel toimuva üle
2. Info puudumine – seireandmestik haudelinnustiku kohta on ebapiisav
3. Väikekiskjate kõrge arvukus ja nende esinemine laidudel
4. Laidude maastikulised muutused (nt võsastumine)
5. Laidude intensiivne külastus ning külastajate informeerimatus
6. Invasiivsed liigid (näiteks kanada lagle)
7. Osadel laidudel (Naistekivimaa, Salavamaa, Aherahu, Säinastekuiv, Tõrvakuiv, Punasekivirahu, Laasirahu, Väike Kolmekivirahu, Suur Kolmekivirahu, Laurisaar, Urved, Kurgurahu, Sepasitik, Rannasitik, Telvemaa, Kuivarahu, Pihlalaid, Laiarahu, Karirahu, Alumine Vaigas, Mustpank) jahikeeld, mis ei võimalda küttida väikekiskjaid

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Hanede, luikede ja sookurgede seire igal aastal. Korraga seiratakse ühte liiki kolme aasta tagant.

- Väikekiskjate arvukuse reguleerimine. Jahimeeste motiveerimine, jahilepingute täiendamine, püüniste soetamine (8 rebase püünist ja 15 kährakupüünist), vajadusel kompenseerida transpordikulud laidudele (3)
- Poollooduslike koosluste hooldamine laidudel näiteks Vassiklaiul, Suur-Antsulaiul, Ojurahul, Käkimaal ja teistel Vilsandi teele jäävatel laidudel, kus kaitsekord seda võimaldab (4)
- Kaitse-eeskirja muutmine ning Aherahul, Karirahul, Alumisel Vaikal, Mustpangal, Laurisaarel, Urvedel, Naistekivimaal, Pihlalaiul, Laiarahul, Salavamaal, Telvemaal, Kuivarahul, Säinastekuival, Tõrvakuival, Punasekivirahul, Laasirahul, Väike Kolmekivirahul, Suur Kolmekivirahul, Kurgurahul, Sepasitikul ja Rannasitikul jahipidamise võimaldamine väikekiskjatele (7)
- Haudelinnustiku seireandmestiku ebapiisavuse tõttu tuleb järjepidevalt igal aastal seirata tabelis 14. nimetatud laide vastavalt 1 korda pesitsusperioodil (2)
- Järelevalve tõhustamiseks laidudel tuleb teha koostööd kohalike elanikega, sh rahvuspargi koostöökoguga, tõsta Keskkonnainspektsiooni reidide arvu laidudele (soovitavalt vähemalt 2 korda kuus kevadisel liikumiskeelu ja kalapüügikeelu ajal) (1)
- Liiga intensiivset või ebaseaduslikku laidude külastust ning külastajate informeerimatust vähendavad rahvuspargi koostöökogu kohtumised, kus selgitatakse laidude külastamisega seotud regulatsioone ja külastuse võimalikku mõju, vajalikud on täiendavad infomaterjalid (nt teabetahvlid, teave rahvuspargi kodulehel ja voldikus) (5).
- Invasiivsete liikide arvukuse jälgimine laidude seire käigus, arvukuse tõusul liigi ohjamiskava (-meetmete) koostamise vajaduse selgitamine (6)

Tabel 14. Laidude nimekiri, kus on oluline läbi viia iga-aastane haudelindude üldloendus

Laid	Minimaalne vajalik loenduste arv aastas
Ülemine Vaika	1
Keskmine Vaika	1
Alumine Vaika	1
Kullipank	1
Karirahu	1
Mustpank	1
Punasekivirahu	1
Laasirahu	1
Joosepi kuiv	1
Uusikuiv	1
Ojuru	1
(Suur- ja Väike-)Kolmekivirahu	1
Koerakuiv	1
Aherahu	1
Atla-Urve	1
Suurrahu	1
Telve	1
Ülemine Vaika	1
Telve-Kuiv	1
Pihlala	1
Laiamadal	1
Suur-Antsulaid	1
Väike-Antsulaid	1

Mustarahu	1
Sepasitik	1
Rannasitik	1
Pätsurahu	1
Suur-Urve	1
Väike-Urve	1
Võrkrahu	1
Lauri Saar	1
Kurgurahu	1
Innarahu	1
Nootamaa	1
Naistekivimaa	1

2.1.1.3 Rändel peatuvad ja talvituvad linnud

Mõjutavad tegurid

1. Põllumajandusliku maakasutuse hääbumine, mis suunab rändlinnud põldudele toituma
2. Ranniku poollooduslike koosluste hooldamine, mis tagab rändlindude puhke- ja toitumisalade hea kvaliteedi ja vähendab rändlindude poolt põldudel tekitatavaid kahjusid
3. Mereökosüsteemi seisund, võimalik õlireostuse oht
4. Peatuvate rändlindude arvukus vähe teada, olulised rändekogumid jäävad väljapoole kaitseala piire

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Randa uhitud lindude loenduse jätkumine (3)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine (3)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Kesktalvine veelinnuloendus.
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Hanede, luikede ja sookurgede seire igal aastal. Korraga seiratakse ühte liiki kolme aasta tagant.
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (3)
- Kaitse-eeskirja muutmine. Kaitse-eeskirja muutmise ettepanek, et haarata rahvusparki läänepoolne mereala koos sealsete madalike ja karidega (4)
- Sügiseste ja kevadiste rändekogumite loendamine lennukilt. Seiresamm igal 6. aastal (4)

Oluline on rändlindude kahjustuste kompenseerimise ning põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine. Maakondlikus lehes kirjutada mereökosüsteemi seisundist, et vältida kohalikku merereostust.

2.1.2.1 Hallhüljes

Mõjutavad tegurid

1. Kaitsekorda rikkuvad külastajad. Võimalik häirimine sukeldujate poolt
2. Pideva ülevaate olemasolu liigi seisundist
3. Mereökosüsteemi seisund, võimalik õlireostuse oht
4. Kalapüük hüljestele ohtlike kalapüünistega.

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku hallhülje seire jätkumine (2)

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine (3)
- Õlireostuse õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (3)

Kaitsekorda rikkuvaid külastajaid ja võimalikku häirimist sukeldujate poolt aitab vähendada rahvuspargi koostöökoogu kohtumised, kus selgitatakse hallhülge kaitseks vajalikke tegevusi ja külastuse mõju liigi seisundile. Maakondlikus lehes kirjutada hülgele ohututest püügivahenditest.

2.1.2.2 Nahkhiired

Mõjutavad tegurid

1. Ülevaate puudumine nahkhiirte seisundist.

Tegevused

- Nahkhiirte inventuur detektoriga. Inventuure alustatakse olulisima – pesitsuskolooniate asukohtade väljaselgitamiseks. Esmalt on vaja inventeerida toitumisalad - veekogud ja vanad lehtmetsad/pargid. Sellest inventuurist saab teada, kas alal leidub suuremaid lendlaste kolooniaid, mida oleks tarvis üles otsida. Teised nahkhiire liigid ei moodusta suuri kolooniaid ja neid on igal pool hoonetes ja õõnsustega puudes, milliseid leidub rohkem talude juures ja parkides/alleedel. Järgmisel KKK perioodil planeerida tegevusi vastavalt pesitsuskolooniate asukohtade väljaselgitamise inventuuri tulemustest. Teha võib rändevaatlusi, mis on detektoriga lihtsasti teostatav, kuid rändekoridoride määratlemine ei ole vajalik. Nahkhiired rändavad piki rannikujoont, mis rahvuspargis on väga liigendatud. Seepärast on väga tõenäoline, et selgelt piiritletud rändekoridore ei leita (1)

2.1.3.1 Kõre

Mõjutavad tegurid

1. Info puudus kõre asurkondade paiknemise kohta
2. Elupaikade seisund
3. Inbriiding
4. Kehtiv kaitsekord ei luba karjatamist Kiipsaare sihtkaitsevööndis

Tegevused

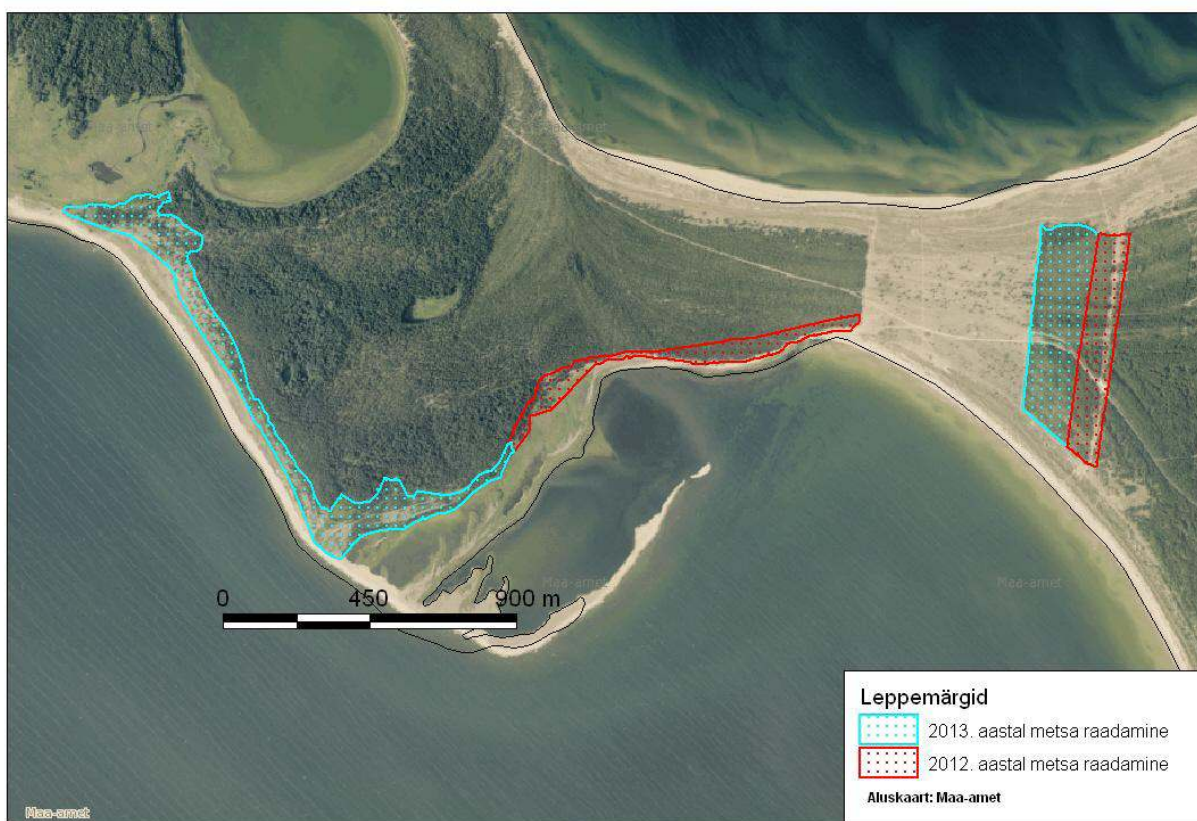
- Harilaiul metsa raadamine. Luidete avamine kultuurpuistu alt ja kõre rändekoridori tekitamine ca 36,5 hektaril Harilaiul. Pärast luiteala avamist kultuurpuistust, puhastada luidetevahelisi märesid taimestikust, luues nii kõrele sobivaid kudemisalasid. Raadatav ala loob kõrele uue liikumistee Laialepalahe suunas. Kõre seire käigus hinnatakse raadamise edasist vajadust ja planeeritakse seeläbi uusi vajalikke raadamisalasid Harilaiu poolsaare luitekooslustele rajatud männi kultuurpuistutes. (vt. joonis 11) (2)

Viimastel aastatel on Eestis läbi viidud mitmeid kõre elupaikade taastamisi, mille käigus on kõrede elupaikades (peamiselt liivakarjäärides) eemaldatud võsa ja puhastatud veekogusid taimestikust. 2012. aasta kevadel tehtud kõre seire neil aladel on väga ilmekalt tõestanud, et kõred hakkavad sigima vaid siis kui nende elupaik on avatud (ilma puude ja põõsasteta). Taastatud elupaikades on sigivate kõrede arv tõusnud ja mitmetes seni väga vähese sigivusega asurkondades on pärast puu- ja põõsarinde eemaldamist leitud rohkem kudu ja häälitsevad isasloomi (Riinu Rannapi andmed).

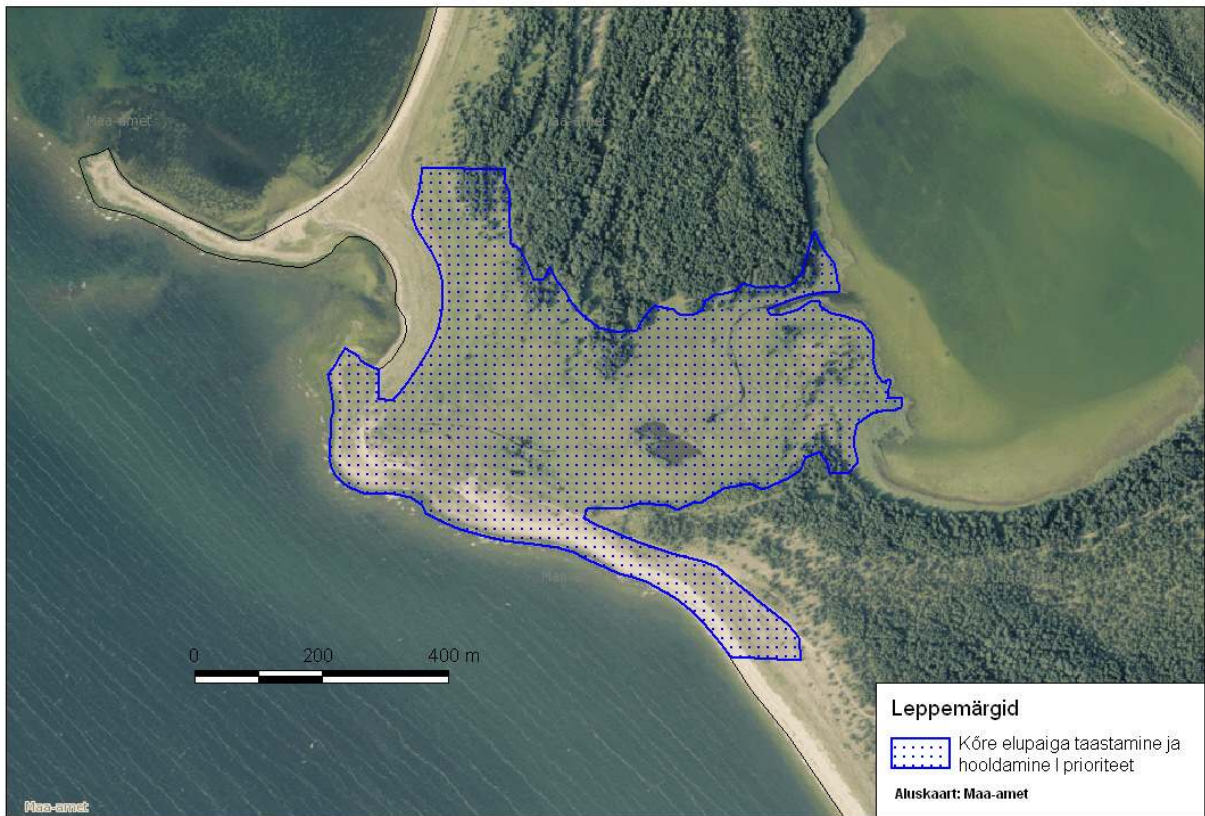
Vastavalt kõre kaitse tegevuskavale (Tegevuskava kõre *Bufo calamita* kaitseks Eesti 2010-2015), mis on kinnitatud Keskkonnaministri poolt 22.10.2010 on Harilaiul vajalik männinoorendiku eemaldamine. Sealse väikese kõreasurkonna päästmiseks tuleb seda teha kiiresti ja alustada juba 2012. aastal. Kuna viimastel aastatel on leitud kõresid laulmas Harilaiu kaelast idas ja seal on võimalik edaspidi veekogusid puhastada ning sobivamaks muuta, siis tuleks alustada raadamist just sealt. Kõre kaitse tegevuskava koostamise perioodil ei olnud seal kõresid kohatud ja sealse ala avamist ei ole kavas oleval skeemil olulise tegevusena toodud. Männinoorendik on oluline tegur sealse veerežiimi mõjutajana ja selle eemaldamine on vajalik vee pikemaks püsimiseks veekogudes. Harilaiu kaelast läände jääva ala raadamine on oluline ühendamiseks sealseid veekogusid avatud luidetega. Peale kõre kui I kategooria kaitsealuse liigi kaitseks vajaliku tegevuse, on raadamisel ka lisaväärtus maastiku taastamisel. Männinoorendik on Harilaiu omapärasest luitemaastikku risustav. Selle eemaldamine tooks esile unikaalse ala, mis 1920.-tel aastatel võeti kaitse alla just sealsete liikuvate luidete tõttu. Raadamist on soovitatav läbi viia etapiviisiliselt.

- Kõre elupaiga taastamine ja hilisem hooldamine Laialepa lahe endise mereühenduse ümbruses (roo lõikamine ja võsa raiumine) ca 31 hektaril (I prioriteet). Lõigata alalt roogu vähemalt üks, soovitatavalt kaks korda vegetatsiooniperioodi jooksul (juulist septembrini). Hiljem tuleb ala hooldada ning sigimisveekogude lähiümbruses tuleb taimestik hoida madalmurusena. Parim viis selleks on niitmine (näiteks trimmeriga) või karjatamine. Niide tuleb kindlasti koristada. Karjatamine on võimalik peale kaitse-eeskirja muutmist (vt. joonis 12). (2)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Kahepaiksete ja roomajate seire – kõre seire Harilaiul.
- Kõre sigimisedukuse jälgimine. Vajadusel osa kudust kasvatada üles tehistingimustes (Penijõel kõrekulleste kasvatuskuskes) (1)
- Kaitse-eeskirja muutmine. Mõõdukas karjatamine aitab kõige paremini säilitada kõre elupaikade soodsat seisundit, kuid praegu kehtiv kaitsekord karjatamist ei luba.

Vastavalt kõre tegevuskavale (2010-2015) on Harilaiul planeeritud veel täiendavate kõrele sobivate alade taastamist ja uute lompide tegemist.

Joonis 11. Raie kõre elupaigas Harilaiul.

Joonis 12. Kõre elupaiga taastamine ja hooldamine Harilaiul kõre elupaigas

2.1.3.2 Teised kahepaiksed ja roomajad

Mõjutavad tegurid

1. Elupaiga kvaliteedi langus
2. Info puudumine

Tegevused

- Poollooduslike koosluste hooldamine (1105 ha) (1)
- Kahepaiksete ja roomajate sigimispaike inventuur (2)

Elupaiga kvaliteedi languse vältimiseks on vajalik põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine. Kahepaiksete ja roomajate sigimispaike inventuuri saab teha koostöös koolidega, mis tõstab laste teadlikkust liikidest.

2.1.4.1 Võldas ja jõesilm

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine
2. Elupaiga kvaliteedi langus

Tegevused

- Kaitstavte liikide jõesilmu ja võldase inventuur Vesiku ja Oju ojas (1)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Kalastiku seire.

2.1.4.2 Merisiig ja lõhi

Mõjutavad tegurid

1. Koelmuala kvaliteedi langus
2. Mereskudeva merisiia püük koelmualalt kudeajal
3. Info puudumine merisiia kudealade levikust

Tegevused

- Inventuuri läbiviimine Atla, Kiirassaare, Kuusnõmme lahtedes selgitamiseks piirkonnas olevate mereskudeva merisiia koelmute seisundit ja ulatust (3)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Kalastiku seire.

Vajalik on kalapüügieeskirjas sätestatud püügipiirangute säilimine merisiia koelmutel ja piirangualade täpsustamine. Tegevus peab lähtuma inventuuri tulemustest. Maakondlikus lehes kirjutada kalastiku seisundist.

2.1.5.1. Putukad

Mõjutavad tegurid

1. Maastikumustri muutumine, mosaiiksuse kadumine
2. Info puudumine

Tegevused

- Valitud poollooduslike koosluste looduskaitseolulistest putukarühmade inventuur. Siinkohal on silmas peetud päevaliblikaid, mardikaliste sugukonnast jooksiklased, põrniklased, siklased ja sihktiivalised loopealsetel, puisniitudel, puiskarjamaadel, rannaniitudel. Looduskaitseolulistest putukarühmade (jooksiklased, sihktiivalised, põrniklased, päevaliblikad, siklased) inventuur tehakse kõrge looduskaitse väärtusega (I prioriteet, vähemalt 3 viimast aastat hooldatud, igast elupaigatüübist vähemalt 6 alal) poollooduslikel kooslustel (rannaniidud, puiskarjamaad, loopealsed). (2)
- Vilsandi RP soode selgrootute inventuur. Sealhulgas kiililised, maismaateod (pisiteod - Vertigo), ujurlased – nende rühmade sees looduskaitseolulised liigid (Loodusdirektiivi liigid). Kiililisi tuleb inventeerida esmalt suurematel järvedel ja soodes – kui sealt leitakse olulisi liike, siis vaadata üle ka väiksemad alad. Väiksemate alade üle vaatamine tuleb jätta järgmise kaitsekorralduskava perioodi. Soode selgrootute inventuur (peatähelepanu ujujatel ja pisitigudel) tehakse käsitiivaliste ja kiililiste inventuuriga samades elupaikades ja nendega piirnevates madalsooelupaikades, kokku vähemalt 10 kohas. Kiilid tuleb inventeerida samadel veekogudel, kus nahkhiiri inventeeritakse (seirealad KKK elektroonse lisana) (2)

Arvestades Vilsandi RP-s poollooduslike koosluste ulatuslikku levikut ja väikeste soode suurt hulka, on kõige tõenäolisem leida looduskaitseolulisi selgrootuid soodest ja hooldatud poollooduslikelt kooslustelt, mistõttu selgrootute inventeerimist tuleb alustada nendest elupaikadest. Maastiku mosaiiksuse tagamiseks on vajalik tagada põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumine ning järgida poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldpõhimõtteid (vt ptk 4.1).

2.1.5.2 Apteegikaan

Mõjutavad tegurid

1. Soostunud niitude ja veekogusid ümbritsevate poollooduslike koosluste majandamise vähenemine
2. Elupaiga kvaliteedi vähenemine ja info lünklikus apteegikaani elupaiganõudluse osas

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Apteegikaani riikliku seire jätkumine rahvuspargis (2)

Soostunud niitude ja veekogusid ümbritsevate poollooduslike koosluste majandamise vähenemise peatamiseks on vajalik põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine.

2.1.6.1 Silmjärvikas

Mõjutavad tegurid

1. Kaugele ulatuv võimalik kuivendamise mõju
2. Võimalik ülekarjatamine
3. Kasvukoha degradeerumine looduslikel põhjustel (maakerge)

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Silmjärvika riikliku seire jätkumine, kord 3 aasta jooksul. Viimane seire toimus 2008. (1,2,3)

Ülekarjatamise oht on väike, sest praegustest keskkonnaregistris olevatest silmjärvika kasvukohtadest (kokku u 1 ha) jääb Laistinina sihtkaitsevööndis poollooduslikule kooslusele üks punktobjekt, kus karjatamisel tuleb arvestada koormusega. Kaitsekorralduslike erimeetmete rakendamist ei ole vaja. Tuleb arvestada kaugemale ulatuva võimaliku kuivendamise keskkonnamõju kooskõlastuste andmisel, sh. ka väljaspool rahvusparki toimuvate tööde puhul.

2.1.6.2 Arukäpp

Mõjutavad tegurid

1. Kasvukohtade võsastumine, kinnikasvamine
2. Metssigade tegevus

Tegevused

- Valitud arukäpa kasvukohtade seire kolmel järjestikusel aastal tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Vilsandi saare keskosas, Noogimaal, Kolga metsas ja Kõruse külas (seirealad KKK elektroonse lisana) (1,2)

Oluline on kasvukohtade hoolduse tagamine. Arukäpale on koostamisel liigikaitse tegevuskava, kus on täpsemalt planeeritud konkreetsete leiukohtade majandamissoovitused.

2.1.6.3 Saaremaa sõrmkäpp

Mõjutavad tegurid

1. Kaitsestaatuse puudumine, mistõttu ei ole kaitseks juriidilist alust.
2. Kolleksionääride ja liikide kogujate võimalik suur huvi uue endeemse liigi vastu

Tegevused

- Ettepaneku tegemine saaremaa sõrmkäpa kaitse alla võtmiseks (1)

Kolleksionääride ja liikide kogujate võimaliku huvi ohjamiseks tuleb rakendada külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtteid (vt ptk 4.4). Külastust suunata kasvukohtadest eemale.

2.1.6.4 Soolakutaimed

Mõjutavad tegurid

1. Roostumine

Tegevused

- Roo niitmine Kuusnõmme poolsaarel soolakuliste taimede kasvupaigas 6,8-1 hektaril (vt. joonis 14) (2)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire
- Valitud lääne-sõlmheina kasvukohtade seire igal aastal Kuusnõmme poolsaarel tulemusseirena (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud rand-kesakanni kasvukohtade seire kord viie aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Eeriksaare poolsaarel (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud mustjas sepsika kasvukohtade seire kord kümne aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Oju külas, Papissaare lähedal, Vesiku lähedal ja Kuusnõmme poolsaare otsas (seirealad KKK elektroonse lisana)

- Valitud meripuju kasvukohtade seire kord kümne aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Oju peakraavi suudme lähedal, Papissaare lähedal, Kuusnõmme poolsaarel, Käkimaal, Laistininal, Eeriksaare poolsaarel ja Elda poolsaarel (seirealad KKK elektroonse lisana)

2.1.6.5 Luitetaimed

Mõjutavad tegurid

1. Tallamine, probleem on maastikuautodega ja ATV-dega
2. Rand-ogaputke korjamine ja kasutamine lilleseadetes

Tegevused

- Harilaiu matkarajatiste rajamine. Matkaradade väljaehitamine Harilaiul (vt. joonis 18) (1)
- Laudtee või muu pinnast kaitsva tee rajamine. Tallamisõrnadele kooslustele Harilaiul tee (u 100 m) paigaldamine (1)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire
- Keelumärkide paigaldamine. Harilaiule mootorsõidukite liikumist keelavate märkide paigaldamine (1)
- Harilaiule mineval teel tõkkepuu säilitamine ja uuendamine ning videovalve paigaldamine. Edaspidi lukustatud tõkkepuu eemaldatakse ja alles jääb kaamera ja mootorsõidukite liikumist keelav märk (vt alapeatükk 2.7.1.) (1)
- Stendide uuendamine. Stendidele kaitsealuste liikide korjamist keelava info paigaldamine, Harilaiul vähemalt 1 stend. (2)
- Valitud rand-orasheina kasvukohtade seire kord kümne aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Harilaiu piirkonnas (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud rand-ogaputke kasvukohtade seire kord kümne aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Harilaiu piirkonnas (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud hanepaju kasvukohtade seire kord kümne aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Harilaiu piirkonnas (seirealad KKK elektroonse lisana)

2.1.6.6 Kaljutaimed

Mõjutavad tegurid

1. Võimalik liigne karjatamiskoormus
2. Vanade kiviaedade teisaldamine ja hooldamine

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire
- Metsas olevate seni teadmata kiviaedade kaardistamine ja taimestunud vanade kiviaedade botaaniline inventeerimine (2)
- Valitud taani merisalatid kasvukohtade seire kord viie aasta jooksul Vilsandi tuletorni lähedal tulemusseirena (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud müürkevadiku kasvukohtade seire kord kümne aasta jooksul Neeme külas, Kurevere külas, Väike-Vilsandil, Käkimaal ja Kiirassaare külas (seirealad KKK elektroonse lisana)

Võimaliku liigse karjatamiskoormuse ohjamiseks jätta kaljutaimede kasvuala Vilsandi tuletorni all karjatamisest välja.

2.1.6.7 Niidutaimed

Mõjutavad tegurid

1. Kasvukohtade võsastumine
2. Valed hooldusmeetmed (näiteks liigne karjatamine)
3. Võimalikud valemäärangud

Tegevused

- Poollooduslike koosluste hooldamine (joonis 13) (1105 ha) (1)
- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja selle järelhooldamine (494,3ha) (1)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud taimekoosluste (Natura 2000 kooslused) seire
- Valitud põdrajuure-soomuka kasvukohtade seire kord viie aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Elda poolsaare alguses ja Soeginina lõuka läheduses (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud suur soomuka kasvukohtade seire kord viie aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Elda poolsaare alguses, Kuusnõmme poolsaare alguses ja Loona mõisa lähedal (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud müürkevadiku kasvukohtade seire kord kümne aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Neeme külas, Jaagarahu lähedal, Kiirassaare lähedal, Käkimaal ja Väike-Vilsandil (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud lamava ristiku kasvukohtade seire kord kümne aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Harilaiu lähedal, Kurevere külas, Suur-Vilsandil, Väike-Vilsandil ja Atla teeristi lähedal (seirealad KKK elektroonse lisana)

Kasvukohtade võsastumise ohjamiseks on vajalik põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine.

2.1.6.8 Metsataimed häiludes ja puisniitudel

Mõjutavad tegurid

1. Hooldamise lõppemine
2. Info puudus liikide leviku kohta
3. Metsaraie +/-

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire
- Puisniitude hooldamine, 12 ha (vt. joonis 13) (1)
- Puisniitude taastamine ja selle järel hooldamine (86 ha) (1)
- Valitud mäginaistepuna kasvukohtade seire kord viie aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Soeginina poolsaarel ja Kuusnõmme poolsaare alguses (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud laukapuu kasvukohtade seire kord kümne aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Vesiku talu lähedal ja Kuusnõmme poolsaare keskel (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud põdrajuure-soomuka kasvukohtade seire kord viie aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Elda poolsaare lähedal (seirealad KKK elektroonse lisana)
- Valitud suur soomuka kasvukohtade seire kord viie aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Elda poolsaare lähedal ja Kuusnõmme poolsaare alguses (seirealad KKK elektroonse lisana)

Näiteks poollooduslike koosluste taastamisel ja hooldamisel tuleb kindlasti järgida kauni kuldkinga liigitegevuskavas toodud majandamissoovitusi, et vältida kauni kuldkinga kasvualade kahjustamist (roopad, oksahunnikud). Oluline on, et jätkuks puisniitude hooldamiseks toetuste maksmine. Info puudust aitab vähendada rahvusparki koostöökogu kohtumised, kus selgitatakse ka kaitsealuste liikide hoidmiseks vajalikke tegevusi, lisaks pidev suhtlus raielubade väljastamisel. Vajalik on metsaomanike nõustamine kaitstavate liikide kasvukohanõudlusest.

2.1.6.9 Metsataimed, mis ei talu häirimist

Mõjutavad tegurid

1. Metsaraie
2. Info puudus
3. Andmed kasvukohtade asukohtadest on valed

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire

Info puudust aitab vähendada Keskkonnaregistrisse paranduste ja täienduste sisse viimine.

2.1.6.10 Sootaimed

Mõjutavad tegurid

1. Olemasoleva kuivendusvõrgustiku mõju ja võimalik kuivendussüsteemide rekonstrueerimise mõju taimede kasvupaikadele
2. Võimalik ehitustegevus
3. Karjatamine +/-
4. Soode taastamine

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire

Oluline on arvestada kuivendamise võimaliku keskkonnamõju kooskõlastuste andmisel. Kuivendussüsteeme ei rekonstrueerita väärtustes loetletud sootaimede kasvukohtades. Ühe võimalusena saab rahvusparki koostöökogu kohtumistel selgitada, kuidas arvestada kaitsealuste taimeliikidega. Saaremaa robirohu (*Rhianthus rumelicus* subsp. *osiliensis*) liigikaitseks on täpsemalt kirjeldatud veel kinnitamata liigitegevuskavas (2012-2016).

2.1.6.11 Kaldaveetaimed

Mõjutavad tegurid

1. Kasvualade kinnikasvamine – võsastumine
2. Karjatamine

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire
- Valitud oja-haneputke kasvukohtade seire kord viie aasta jooksul tulemusseirena. Seiret viiakse läbi Kurevere ja Oju külas (seirealad KKK elektroonse lisana)

2.1.6.12 Sammaltaimed

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire. Riiklikult seiratakse Vilsandi rahvuspargis kurdõhikut.

Vajalik on koondada infot sammaltaimede kohta rahvuspargis – ülikoolide herbaariumite põhjal ülevaate koostamine sammaltaimedest.

2.1.6.12.1 Kurdõhik

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine liigi jaoks vajalike kaitsemeetmete kohta

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire
- Seire kurdõhiku seisundi kohta. Kord 5 aasta jooksul (1)

Kurdõhiku jaoks vajalike kaitsemeetmete kohta on plaanis koostada liigikaitse tegevuskava.

2.1.7.1 Bloxami punalehik

Mõjutavad tegurid

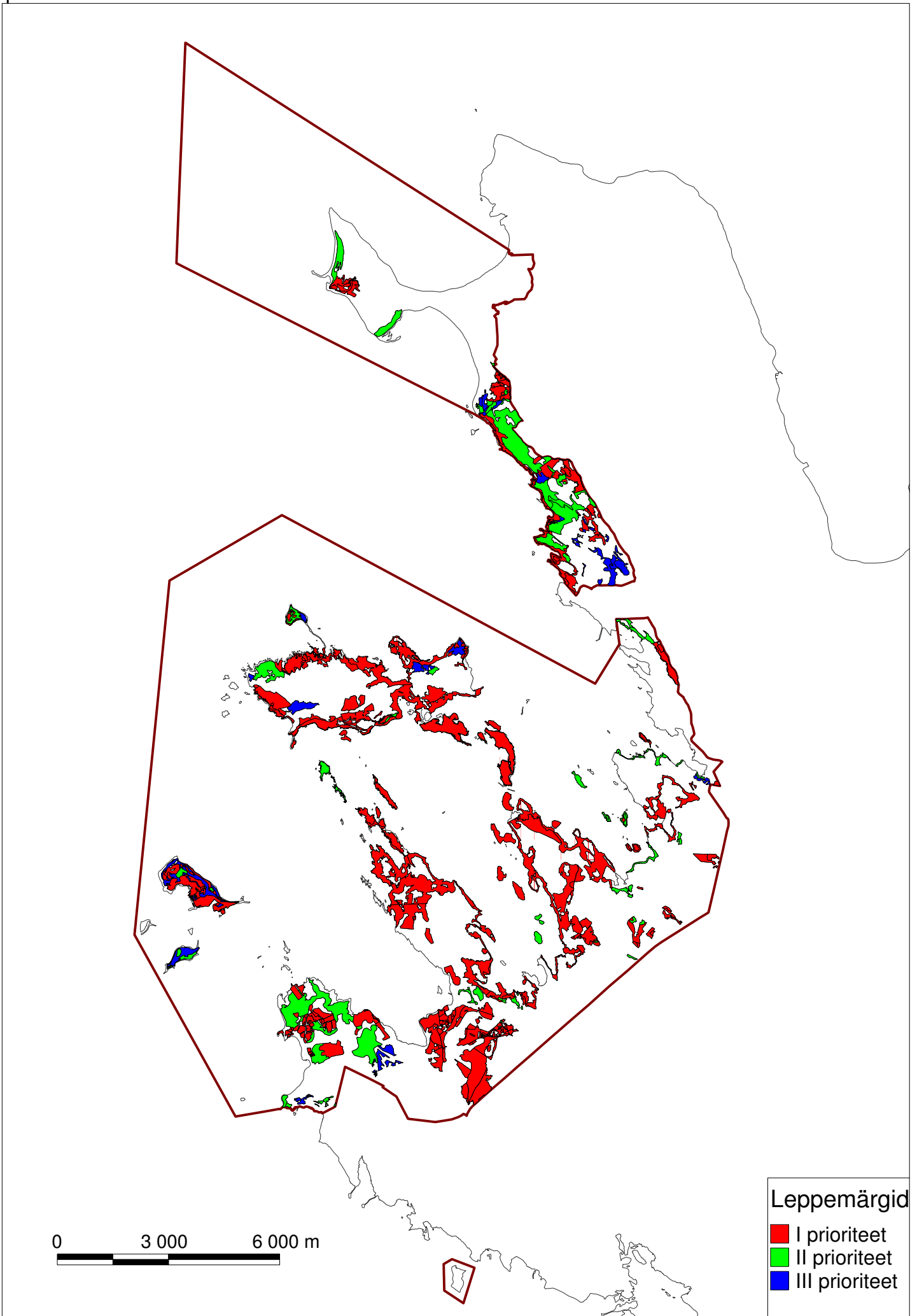
1. Info puudumine liigi jaoks vajalike kaitsemeetmete kohta

Tegevused

- Seire bloxami punalehiku seisundi kohta. Kord 5 aasta jooksul (1)

Bloxami punalehiku jaoks vajalike kaitsemeetmete kohta on plaanis koostada liigikaitse tegevuskava.

Joonis 13. Poollooduslike koosluste hooldamise prioriteetsus lähtuvalt poollooduslike koosluste hoolduskavast.

2.1.7.2 Haruldased seeneliigid

Mõjutavad tegurid

1. Haruldaste seeneliikide kaitsestaatuse puudumine
2. Info puudumine kaitsealal levinud haruldaste seeneliikide kohta

Tegevused

- Mükoloogilise inventuuri läbiviimine kaitsealuste seeneliikide leviku kohta (2)

Vajalik on seniste mükoloogiliste uuringute ja kogutud andmete koondamine ja korrastamine (ülikoolide ja eraisikute kogud) ning kaitset vajavate seeneliikide elupaikades kaitsemeetmete rakendamine. Haruldaste seeneliikide kaitsevajaduse osas tuleb riiklikul tasemel kaaluda kaitsestaatuse taotlemise vajalikkust.

2.1.8 Samblikud

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine kaitsealal levinud kaitsealuste samblikuliikide kohta

Tegevused

- Inventuuri läbi viimine loopealsete kaitsealuste samblikuliikide kaardistamiseks (1)

2.2.1.1. Karid

Mõjutavad tegurid

1. Ehitustegevus, näiteks tuulepargi rajamine
2. Suur osa esinduslikest karidest on levinud väljaspool rahvuspargi tänaseid piire
3. Setetega mattumine
4. Õlireostus

Tegevused

- Kaitse-eeskirja muutmine. Kaitse-eeskirja muutmise ettepanek, et haarata rahvusparki läänepoolne mereala koos sealsete madalike ja karidega (2)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine (4)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (4)

2.2.1.2 Mereveega üleujutatud liivamadalad

Mõjutavad tegurid

1. Ehitustegevus (näiteks ujuvsaunad)
2. Läänemere eutrofeerumine
3. Õlireostus

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine (3)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (3)

2.2.1.3 Liivased ja mudased pagurannad

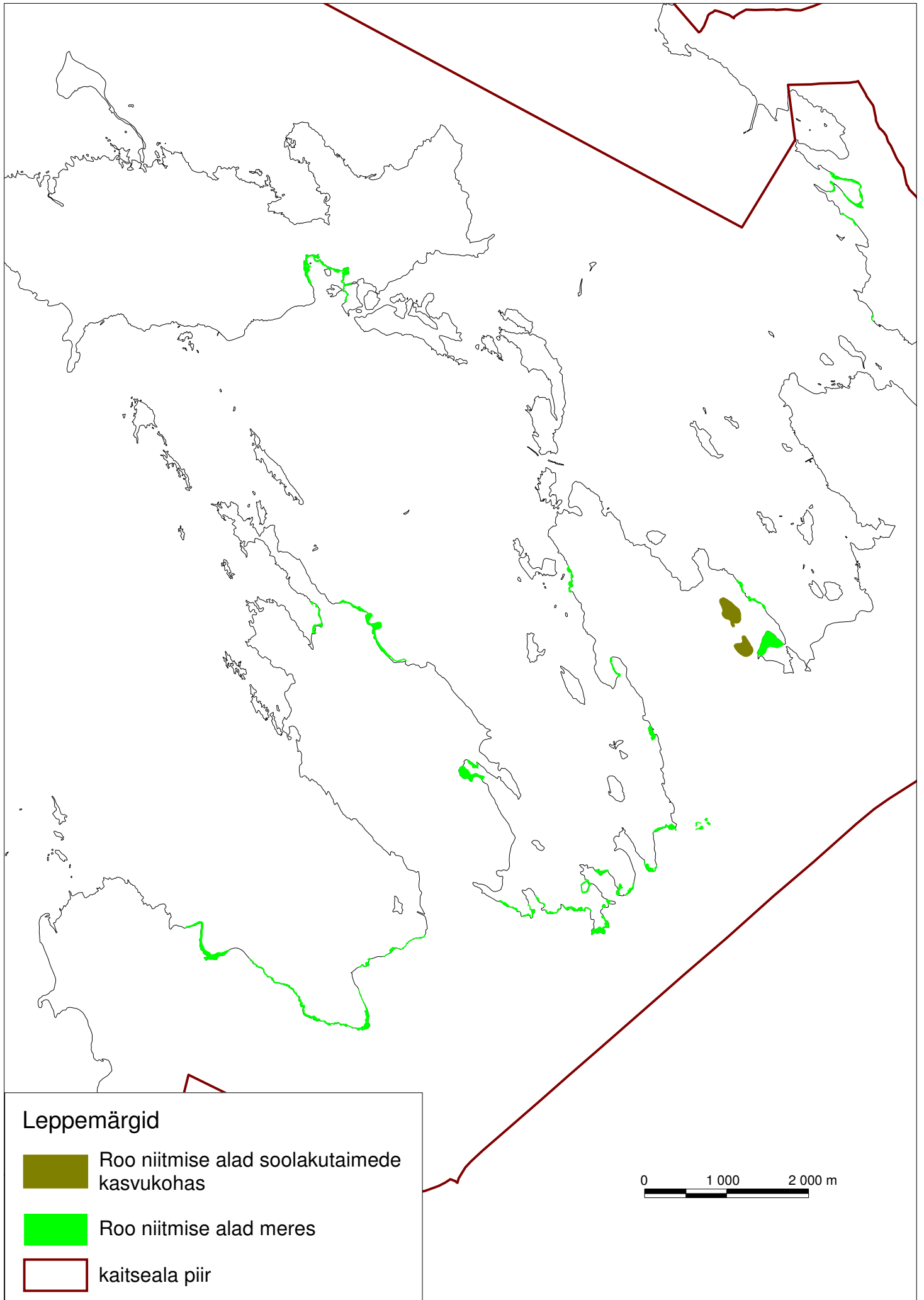
Mõjutavad tegurid

1. Pagurandade kiire roostumine
2. Ehitustegevus
3. Läänemere eutrofeerumine
4. Õlireostus

Tegevused

- Roo niitmine pagurandade elupaigas (meres) 34 hektaril (vt. joonis 14) (1)
- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine (4)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (4)

Joonis 14. Roo niitmise alad meres ja soolakutaimede kasvukohas.

2.2.1.4 Laiad madalad abajad ja lahed

Mõjutavad tegurid

1. Ehitustegevus
2. Läänemere eutrofeerumine
3. Õlireostus

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Riikliku mereseire jätkumine (3)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse kogumiseks (3)

2.2.2.1.1. Esmased rannavallid

Mõjutavad tegurid

1. Pinnase kaevandamine
2. Mootorsõidukiga liiklemine (ebaseaduslik)

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Rannikumaastike seire.
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse, eelkõige Harilaiule (2)

Järelevalve tõhustamiseks esmastel rannavallidel on võimalik Keskkonnainspektsiooni reidide arvu tõstmine.

2.2.2.1.2 Püsitaimestuga kivirannad

Mõjutavad tegurid

1. Pinnase kaevandamine
2. Mootorsõidukiga liiklemine (ebaseaduslik)

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Rannikumaastike seire.
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse, eelkõige Harilaid (2)

Järelevalve tõhustamiseks püsitaimestuga kivirandadel on võimalik Keskkonnainspektsiooni reidide arvu tõstmine.

2.2.2.1.3 Püsitaimestuga liivarannad

Mõjutavad tegurid

1. Pinnase kaevandamine
2. Mootorsõidukiga liiklemine (ebaseaduslik)

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Mererannikute seire.

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Rannikumaastike seire.
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse, eelkõige Harilaiul (2)

Järelevalve tõhustamiseks püsitaimestuga liivarandadel on võimalik Keskkonnainspektsiooni reidide arvu tõstmine.

2.2.2.1.4 Soolakulised muda ja liivarannad

Mõjutavad tegurid

1. Roostumine
2. Mootorsõidukitega liiklemine (ebaseaduslik)

Tegevused

- Roo niitmine soolakulises muda ja liivaranna elupaigas (meres) 34 hektaril (vt. joonis 14) (1)
- Paatide vettelaskmiskohtade tähistamine, 20 kohta (vt joonis 15) (2).
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse Kuusnõmme poolsaarel (2)

2.2.2.1.5 Merele avatud pankrannad

Mõjutavad tegurid

1. Kivististe ja kivide korjamine
2. Õlireostus
3. Teadaolevad merele avatud pankrannad ei ole elupaigatüübina kaardistatud

Tegevused

- Merele avatud pankrandade elupaigatüübi inventuur (3)
- Stendide uuendamine. Kivide ja kivististe kaasa võtmist keelava teksti lisamine stendidele (1)
- Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja kahe seminari korraldamine. Kohalike inimeste koolitamine rannikumerre jõudnud õlireostuse märkamiseks ja kogumiseks (2)

Järelevalve tõhustamiseks kivististe ja kivide korjamisel on võimalik Keskkonnainspektsiooni reidide arvu tõstmine. Ühe võimalusena saab korraldada rahvuspargi koostöökogu kohtumisi, kuhu kaastakse ka turismikorraldajad, selgitatamaks kivististe kaitsega seonduvat.

2.2.2.2.1 Eelluited ja liikuvad rannikuluited

Mõjutavad tegurid

1. Luidete kinnistamine puude istutamise abil
2. Tallamine – mootorsõidukitega sõitmine ja kontrollimatu külustus

Tegevused

- Harilaiul metsa raadamine ca 31 ha. (vt joonis 11) (1)
- Harilaiu matkarajatiste rajamine. Matkaradade väljaehitamine Harilaiul (vt. joonis 18) (2)
- Laudtee või muu pinnast kaitsva tee rajamine. Haagilõuka luidetest üleminek, kokku u 100 m (2)
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse (2)

- Harilaiule mineval teel tõkkepuu säilitamine ja uuendamine ning videovalve paigaldamine. Edaspidi lukustatud tõkkepuu eemaldatakse ja alles jääb kaamera ja mootorsõidukite liikumist keelav märk (vt alapeatükk 2.7.1.) (2)

Järelevalve tõhustamiseks tallamisel on võimalik Keskkonnainspektsiooni reidide arvu tõstmine.

2.2.2.2.2 Hallid luided

Mõjutavad tegurid

1. Tallamine – mootorsõidukitega sõitmine ja kontrollimatu külastus

Tegevused

- Harilaiu matkarajatiste rajamine. Matkaradade väljaehitamine Harilaiul (vt. joonis 18) (1)
- Laudtee või muu pinnast kaitsva tee rajamine. Tallamisõrnadele kooslustele teede paigaldamine. Haagilõuka luidetest üleminek, kokku u 100 m (1)
- Keelumärkide paigaldamine. Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse (1)
- Harilaiule mineval teel tõkkepuu säilitamine ja uuendamine ning videovalve paigaldamine. Edaspidi lukustatud tõkkepuu eemaldatakse ja alles jääb kaamera ja mootorsõidukite liikumist keelav märk (vt alapeatükk 2.7.1.) (1)

Järelevalve tõhustamiseks tallamisel on võimalik Keskkonnainspektsiooni reidide arvu tõstmine.

2.2.2.3.1 Metsastunud luided

Mõjutavad tegurid

1. Raietegevus

Tegevused

Vajaliku tegevusena tuleb järgida metsamajandamise üldisi põhimõtteid (vt alapeatükk 4.2)

2.2.2.3.2 Niisked luitenõod

Mõjutavad tegurid

1. Raie ja väljavedu külmumata mullal

Tegevused

Vajaliku tegevusena tuleb järgida metsamajandamise üldisi põhimõtteid (vt alapeatükk 4.2)

2.2.2.4 Rannikulõukad

Mõjutavad tegurid

1. Traditsioonilise maakasutuse muutus rannikulõugastega piirnevatel aladel
2. Kinnikasvamine, eelkõige roostumine
3. Info puudumine elupaigatüübi leviku kohta

Tegevused

- Roo niitmine. (2)

Rannikulõugaste kinnikasvamise vähendamiseks on vajalik põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine. Vajalik on täpsustada rannikulõugaste paiknemist.

2.2.2.5 Väikesaared ja laiud

Mõjutavad tegurid

1. Lünklikud inventeerimisandmed – elupaigatüüp ei kajastu Vilsandi rahvuspargi elupaigatüüpide ametlikul andmekihil
2. Maastikulised muutused, mis võivad vähendada laidude zooloogilisi väärtusi (võsastumine)

Tegevused

- Poollooduslike koosluste hooldamine laidudel näiteks Vassiklaiul, Suur-Antsulaiul, Ojurahul, Käkimaal ja teistel Vilsandi teele jäävatel laidudel, kus kaitsekord seda võimaldab (2)

Vajalik on täpsustada väikesaarte ja -laidude paiknemist.

2.2.2.6 Rannaniidud

Mõjutavad tegurid

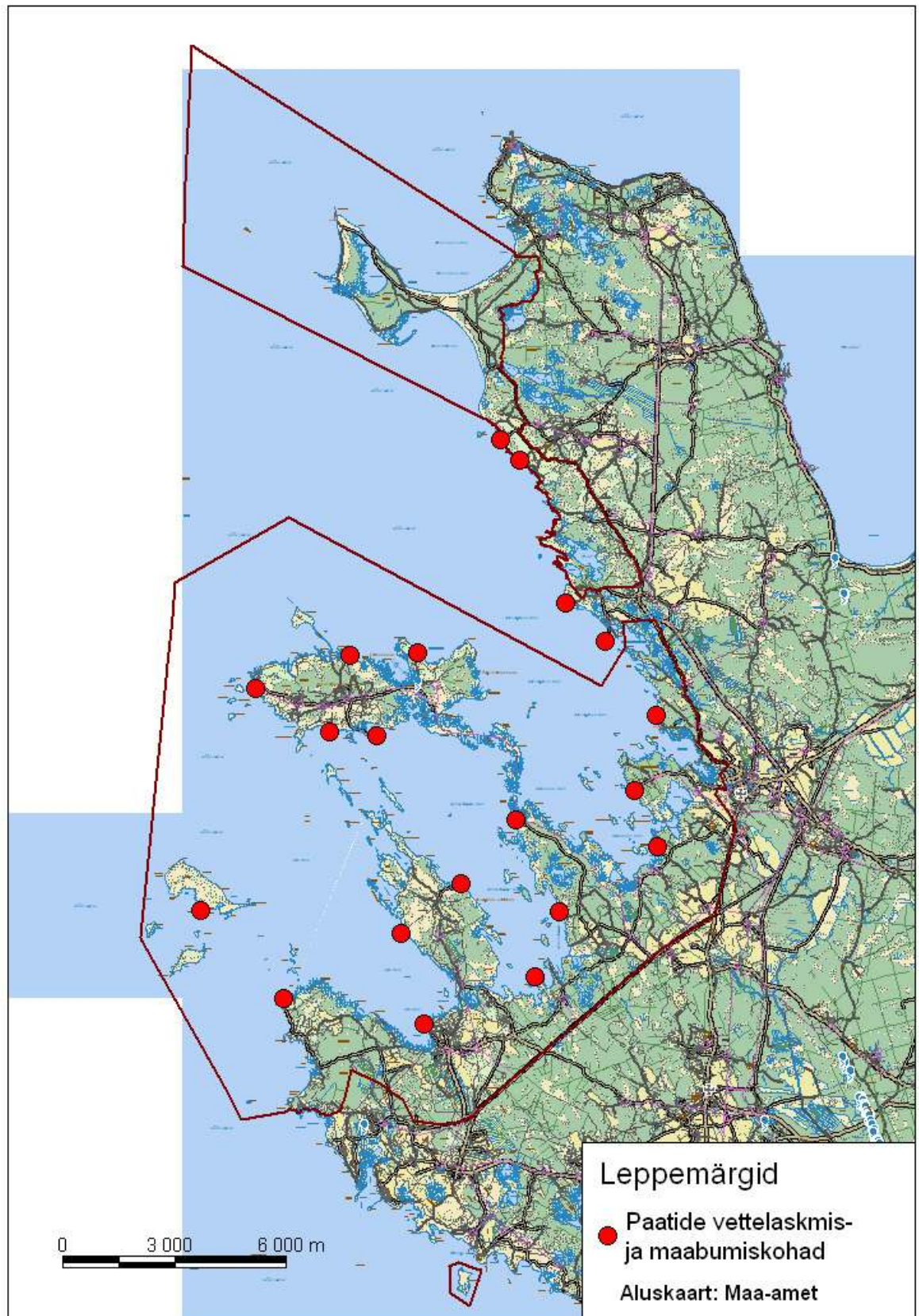
1. Roostumine
2. Võsastumine
3. Maaomanike motivatsioon (+/-)
4. Raske ligipääs laidudel asuvatele elupaikadele
5. Mootorsõidukitega liiklemine (ebaseaduslik)
6. Karjatamine
7. Ligipääs niitudele kohati kehv

Tegevused

- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) hooldamine. Rannaniitude hooldamine vähemalt 658 ha (vt. Joonis 13) (1,2,5)
- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja hooldamine. Rannaniitudel vähemalt 47 ha
- Kariloomade transpordiks sobiva parve ehitamine Loonalaiule pääsemiseks (4)
- Kariloomade transport Vilsandi saarele ja laidudele poollooduslike koosluste hooldamise eesmärgil. Transport Vilsandi saarele toimub traktori ja käruga ning transport Loonalaiule toimub parvega (4)
- Loonalaiule kariloomade transpordi jaoks Elda vettelaskmiskoha juurde mineva tee korrastamine (200 m) (4)
- Paatide vettelaskmiskohtade tähistamine, 20 kohta (vt. joonis 15) (4)

Rannaniitude hea seisund mõjub hästi ka rannikualade linnustiku seisundile. Rannaniitude majandamise jätkumiseks on vajalik põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine ning rahvuspargi koostöökogu kohtumised, kus arutatakse loomapidajatega poollooduslike koosluste majandamisega seotud probleeme ja võimalusi. Rannaniitude majandamisel on oluline ka karjaaedade, läbikäigu väravate või ülekäigutreppide rajamine ja korrashoid. Maakondlikus lehes kirjutada poollooduslike koosluste hooldamise olulisusest.

Joonis 15 Paatide vettelaskmis- ja maabumiskohad

2.2.3 Kadastikud

Mõjutavad tegurid

1. Männiga kinnikasvamine
2. Raske ligipääs laidudel asuvatele elupaikadele

Tegevused

- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja selle järelhooldamine. Männi väljaraie, kadaka harvendamine vähemalt 63 hektaril (1)
- Kariloomade transpordiks sobiva parve ehitamine Loonalaiule pääsemiseks (2)
- Loonalaiule kraliloomade transpordi jaoks Elda vettelaskmiskoha juurde mineva tee korrastamine (200 m) (2)
- Talgud poollooduslike koosluste taastamiseks aladel, kuhu ei maksta muud toetust (3-5 talgut aastas). Keerulise ligipääsuga kohtades vms erilist lähenemist vajavates kohtades (1)

Kadastike hea seisund mõjub hästi ka rannikualade linnustiku seisundile.

2.2.4.1 Loopealsed e. alvarid

Mõjutavad tegurid

1. Loopealsete võsastumine
2. Põllumajanduslike toetuste maksmine hooldajatele
3. Valed hooldamisvõtted (näiteks ülekarjatamine)
4. Kõikide poollooduslike koosluste kohta on inventuuride andmed lünklikud
5. Raske ligipääs laidudel asuvatele elupaikadele

Tegevused

- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) hooldamine. Loopealseid vähemalt 336 hektaril (1)
- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja selle järel hooldamine. Loopealseid vähemalt 178 ha (1)
- Paatide vettelaskmiskohtade tähistamine 20 kohta (5)
- Kariloomade transport Vilsandi saarele ja laidudele poollooduslike koosluste hooldamise eesmärgil. Transport Vilsandi saarele toimub traktori ja käruga ning transport Loonalaiule toimub parvega (5)
- Kariloomade transpordiks sobiva parve ehitamine Loonalaiule pääsemiseks (5)
- Loonalaiule kraliloomade transpordi jaoks Elda vettelaskmiskoha juurde mineva tee korrastamine (200 m) (5)
- Talgud poollooduslike koosluste taastamiseks aladel, kuhu ei maksta muud toetust (3-5 talgut aastas). Keerulise ligipääsuga kohtades vms erilist lähenemist vajavates kohtades (1)

Loopealsete hea seisund mõjub hästi ka rannikualade linnustiku seisundile. Loopealsete majandamisel on oluline ka karjaaedade, läbikäigu väravate või ülekäigutreppide rajamine ja korrashoid. Loopealsete majandamise jätkumiseks on vajalik põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine

2.2.4.2 Puisniidud ja -karjamaad

Mõjutavad tegurid

1. Puisniitude kinnikasvamine
2. Toetuste maksmine hooldajatele
3. Taastamine ei ole jätkusuutlik
4. Toetused ei ole piisavad

Tegevused

- Puisniitude hooldamine 12 hektaril (1)
- Puisniitude taastamine ja selle järelhooldamine (86 ha) (1)
- Puiskarjamaade hooldamine 27 hektaril
- Puiskarjamaade taastamine ja selle järelhooldamine (7 ha)
- Talgud poollooduslike koosluste taastamiseks aladel, kuhu ei maksta muud toetust (3-5 talgut aastas). Keerulise ligipääsuga kohtades vms erilist lähenemist vajavates kohtades (1)

Puisniitude ja –karjamaade majandamise jätkumiseks on vajalik põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine

2.2.4.3. Kuivad niidud lubjarikkal mullal, sinihelmikakooslused ja teised poollooduslikud elupaigad

Mõjutavad tegurid

1. Koosluste kinnikasvamine
2. Toetuste maksmine hooldajatele
3. Valed hooldamisvõtted
4. Raske ligipääs laidudel asuvatele elupaikadele

Tegevused

- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) hooldamine sinihelmika jt kooslustel 17,2 hektaril (1)
- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja selle järel hooldamine sinihelmika jt kooslustel 37,7 hektaril (1)
- Kariloomade transpordiks sobiva parve ehitamine Loonalaiule pääsemiseks (4)
- Loonalaiule kariloomade transpordi jaoks Elda vettelaskmiskoha juurde mineva tee korrastamine (200 m) (4)
- Kariloomade transport Vilsandi saarele ja laidudele poollooduslike koosluste hooldamise eesmärgil. Transport Vilsandi saarele toimub traktori ja käruga ning transport Loonalaiule toimub parvega (4)

Kuivade niitude lubjarikkal mullal ja sinihelmikakoosluste majandamisel on oluline ka karjaaedade, läbikäigu väravate või ülekäigutreppide rajamine ja korrashoid. Kuivade niitude lubjarikkal mullal ja sinihelmikakoosluste majandamise jätkumiseks on vajalik põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine.

2.2.5 Sood

Mõjutavad tegurid

1. Soode kinnikasvamine
2. Kraavide hooldamine ja taastamine

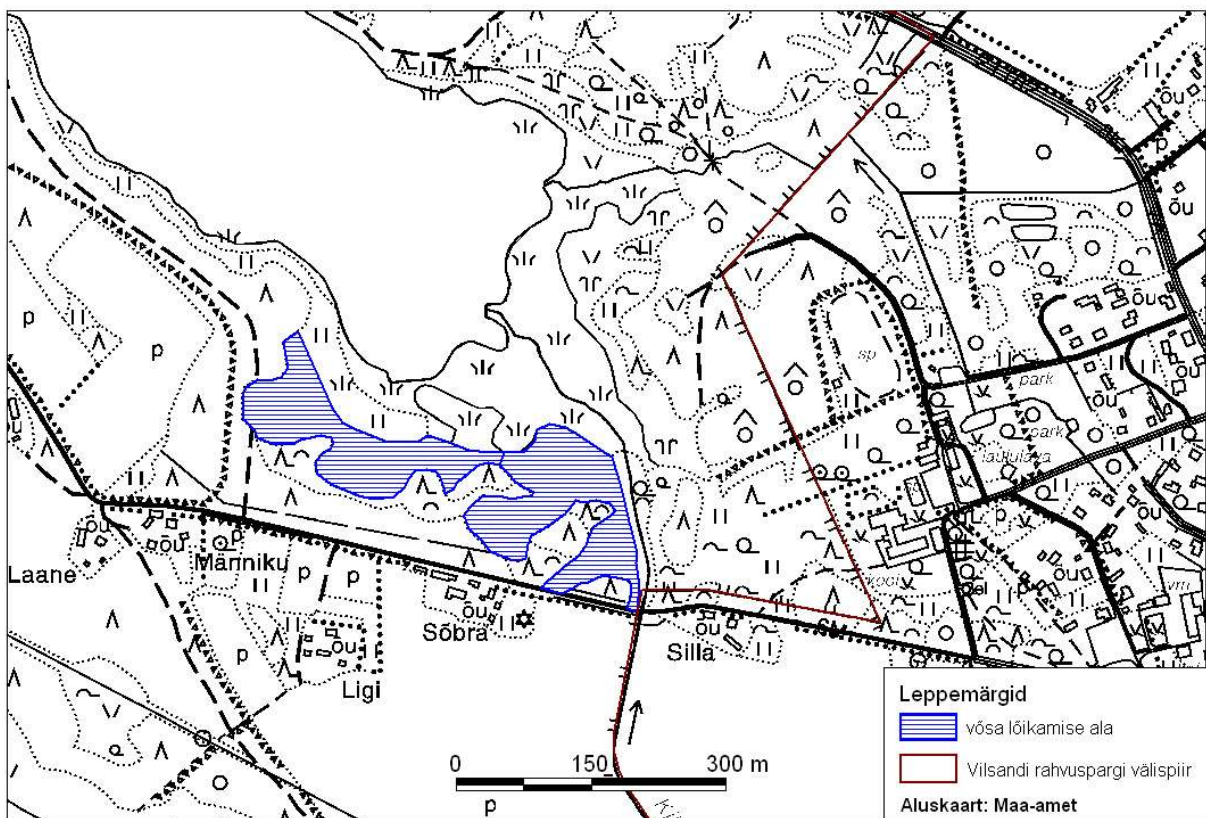
Tegevused

- Võsa raie. Võsa raiumine esinduslikematel kooslustel 5,9 hektaril. Võsa raie on vajalik mustja sepsika ja kärbesõie (II kat) kasvuala säilimiseks (kaart I) ja soohiilaka ja loimvesipaunika (II kat) kasvuala säilimiseks (kaart II). Karjatamine ei ole antud piirkondades otstarbekas, sest tegemist on enamasti allikasoodega ja pindala on väike. Kraavide tõkestamine ei ole vajalik (joonis 16a) (1)

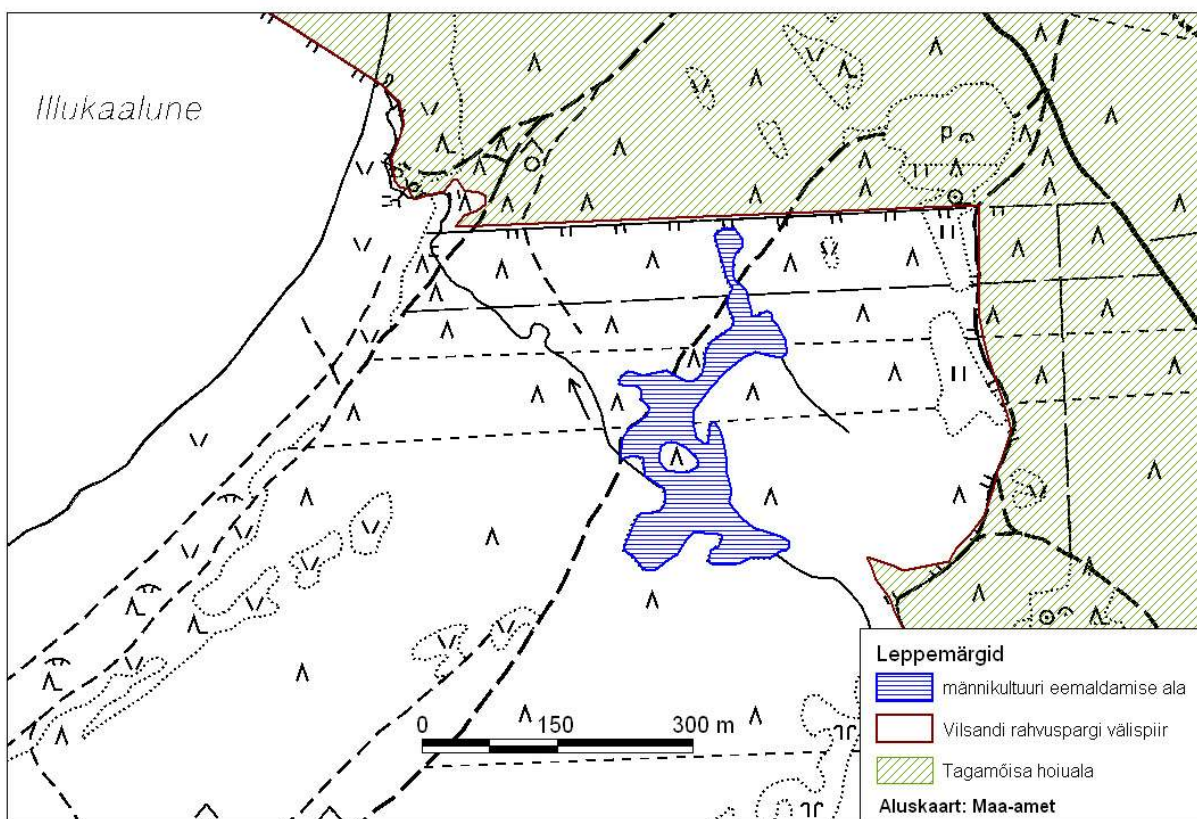
Oluline on arvestada kuivendamise võimaliku keskkonnamõju kooskõlastuste andmisel, sh ka väljaspool rahvusparki toimuvate tööde puhul.

Joonis 16a. Võsa lõikamist vajav soo (kaart I) ja männikultuuri eemaldamist vajav niiske luitenõgu (kaart II)

I

II

2.2.6.1 Plaatlood e. paesillutised

Mõjutavad tegurid

1. Plaatloodude kinnikasvamine
2. Inventeerimisandmed on ebatäpsed
3. Võimalikud valed hooldusvõtted

Tegevused

- Poollooduslike koosluste (va puisniidud) hooldamine (1)
- Kariloomade transport Vilsandi saarele poollooduslike koosluste hooldamise eesmärgil. Transport Vilsandi saarele toimub traktori ja käruga

Plaatloode majandamisel on oluline ka karjaaedade, läbikäigu väravate või ülekäigutreppide rajamine ja korrashoid.

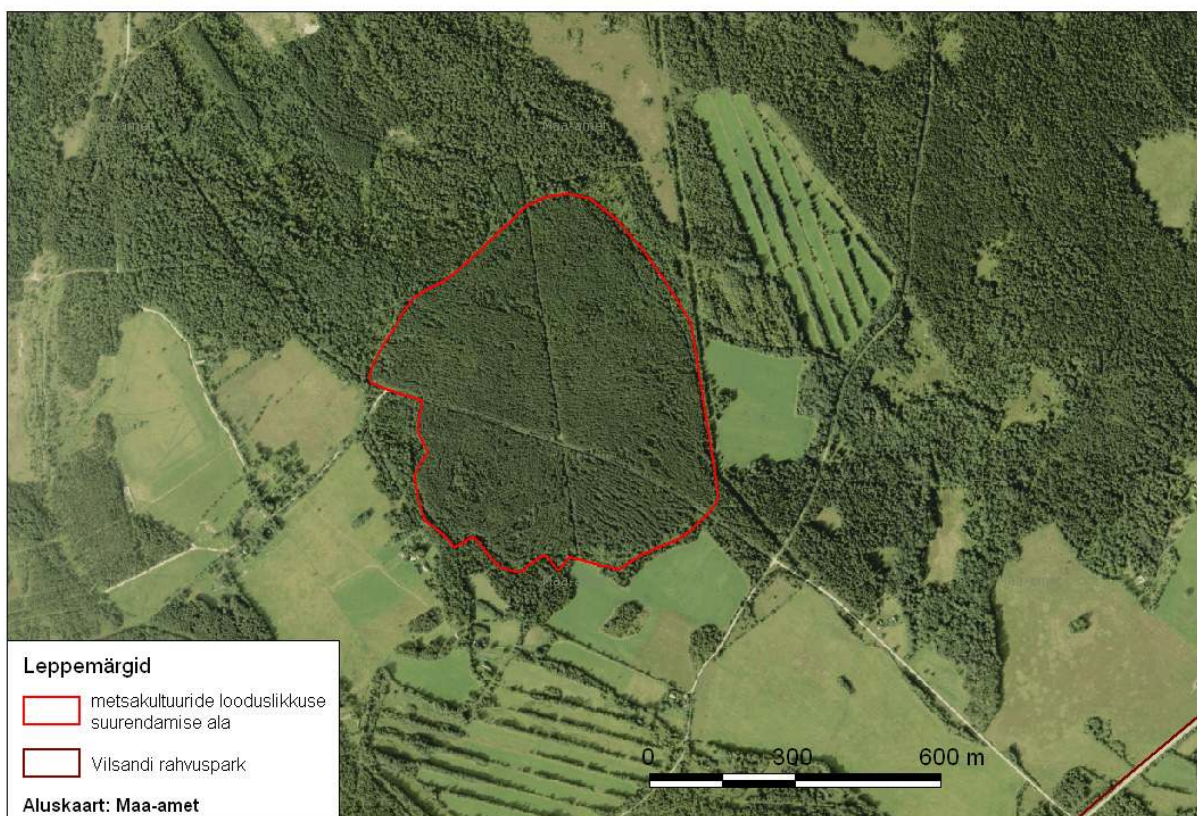
2.2.7.1 Vilsandi rahvuspargile iseloomulikud metsakooslused

Mõjutavad tegurid

1. Valed raievõtted
2. Kunagi rajatud kultuurmännikute ulatuslik olemasolu

Tegevused

- Metsakultuuride looduslikkuse suurendamine endises Kuusnõmme mõisa parkmetsas (joonis 16b). Tegemist on väga tiheda männi kultuurpuistuga, kus leidub veel üksikuid endises parkmetsas kasvanud võõrpuuliike. Puistus tuleb parandada valgustingimusi metsa all ja selle läbi suurendada liigirikkust ja looduslähedase ilme taastumist. Tegevus peab lähtuma rahvusparki metsade majandamise kavast ja metsamajandamise üldpõhimõtetest toodud raie kirjeldustest (2)

Joonis 16b Metsakultuuride looduslikkuse suurendamine endises Kuusnõmme mõisa parkmetsas

2.2.7.2.1 Vana loodumets e. läänetaiga

Mõjutavad tegurid

1. Kaitsekord ei taga looduslikku arengut
2. Puuduvad ühtlased inventeerimisandmed Vilsandi saare metsade kohta
3. Metsaraie

Tegevused

- Kaitse-eeskirja muutmine. Mittemajandatavate sihtkaitsevööndite loomise ettepanekute esitamine vastavalt läänetaiga elupaigatüübi metsade levikule (1,3)
- Vilsandi saare metsaelupaikade inventeerimine (2)

2.2.7.2.2 Teised LD elupaigatüübi metsad

Mõjutavad tegurid

1. Kaitsekord ei taga looduslikku arengut
2. Metsaraie

Tegevused

- Kaitse-eeskirja muutmine. Mittemajandatavate sihtkaitsevööndite loomise ettepanekute esitamine vastavalt LD elupaigatüübi metsade levikule (1)

2.2.7.2.3 Vääriselupaiga tunnustele vastavad metsaosad Vilsandi saarel

Mõjutavad tegurid

1. Kaitsekord ei taga looduslikku arengut
2. Metsaraie

Tegevused

- Kaitse-eeskirja muutmine. Mittemajandatava sihtkaitsevööndi loomise ettepanek vastavalt vääriselupaiga tunnustega metsaosade levikule (1)

2.2.8 Järved

Mõjutegurid

1. Info puudumine järvede seisundi ja järvede elupaigatüüpide leviku kohta

Tegevused

- Riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine. Väikejärvede seire (Laialepalaht).

2.3.1 Paljandid ja kivistised

Mõjutavad tegurid

1. Kivististe massiline korjamine
2. Illegaalne pinnase kaevandamine
3. Info kaitsealuste kivististe paiknemise kohta puudub

Tegevused

- Stendide uuendamine. Stendidele panna kivististe korjamist keelav info (1)
- Kaitsealuste kivististe esinemiskohtade väljaselgitamine ja nende keskkonnaregistrisse kandmine. Tegevus peab tuginema O. Tinni ja kolleegide poolt tehtud uuringutele 2002 ja 2004 aastal, kus on toodud leitud kivististe liiginimekirjad ja leiukohad (3)

Vajalikeks tegevusteks on ka rahvuspargi koostöökogu (sh turismikorraldajad) kohtumised, kus selgitatakse kaitsealuste kivististega seonduvat ning Keskkonnainspektsiooni reidid.

2.3.2 Rändrahnud

Mõjutavad tegurid

1. Rändrahnude väärtustamatus
2. Rändrahnude teisaldamine

Tegevused

- Esinduslikemate rändrahnude eksponeerimine siltidega (1,2)

Vajalik on Keskkonnainspektsiooni reidid ning lisaks pidev järelvalve kohaliku kogukonna kaudu.

2.3.3 Rannaprotsessid

Mõjutavad tegurid

1. Rannaprotsesside väärtustamatus

Tegevused

- Harilaiu matkarajatiste rajamine. Rannaprotsesse tutvustava õpperaja rajamine Harilaiule (joonis 18) (1)

2.4.1 Pärandmaastik

Mõjutavad tegurid

1. Maaomanike huvi ja teadmiste puudumine
2. Tervikpildi puudumine väärtuslike maastike paiknemise kohta
3. Maaomandi probleemid – Vilsandi rahvuspargis on eramaad killustatud, suur osa maid on täna jätkuvalt riigi omandis reformimata maad
4. Mittesobivate ja ilmet rikkuvate ehitiste ja rajatiste rajamine pärandmaastikusse

Tegevused

- Pärandmaastike (va poollooduslikud kooslused) hooldamine, 654 ha (pindalatoetus)
- Pärandmaastiku ja -kultuuriobjektide (va hooned) inventuur ja kaardistamine (põllumajanduslik pärandmaastik, ajaloolised asustusala, metsalad, ajalooline teede ja kraavide võrgustik lautrikohad, matmispaigad jne) (2)

Ettepanek valdade ehitismääruste täiendamiseks. Viia sisse nõue, et rahvuspargi aladel esitada piirdeaedade kavand. Maakondlikus lehes kirjutada pärandmaastiku väärtustest ja selle hooldamise tähtsusest ja maastiku hooldamiseks mõeldud toetustest.

2.4.2 Rannikumaastik ja meremaastik

Mõjutavad tegurid

1. Ehitustegevus
2. Rannamaastike kinnikasvamine – roostumine ja metsastumine
3. Hooldamine

Tegevused

- Pärandmaastike (va poollooduslikud kooslused) hooldamine. Avatud maastik (2,3)
- Poollooduslike koosluste hooldamine laidudel näiteks Vassiklaiul, Suur-Antsulaiul, Ojurahul, Käkimaal ja teistel Vilsandi teele jäävatel laidudel, kus kaitsekord seda võimaldab (3)
- Harilaiul metsa raadamine. Kuni 40 aastase metsakultuuri raadamine - 31 ha (vt joonis 11)

Oluline on põllumajanduslike ja poollooduslike koosluste toetuste jätkumise tagamine.

2.4.3 Maastikuvaated

Mõjutavad tegurid

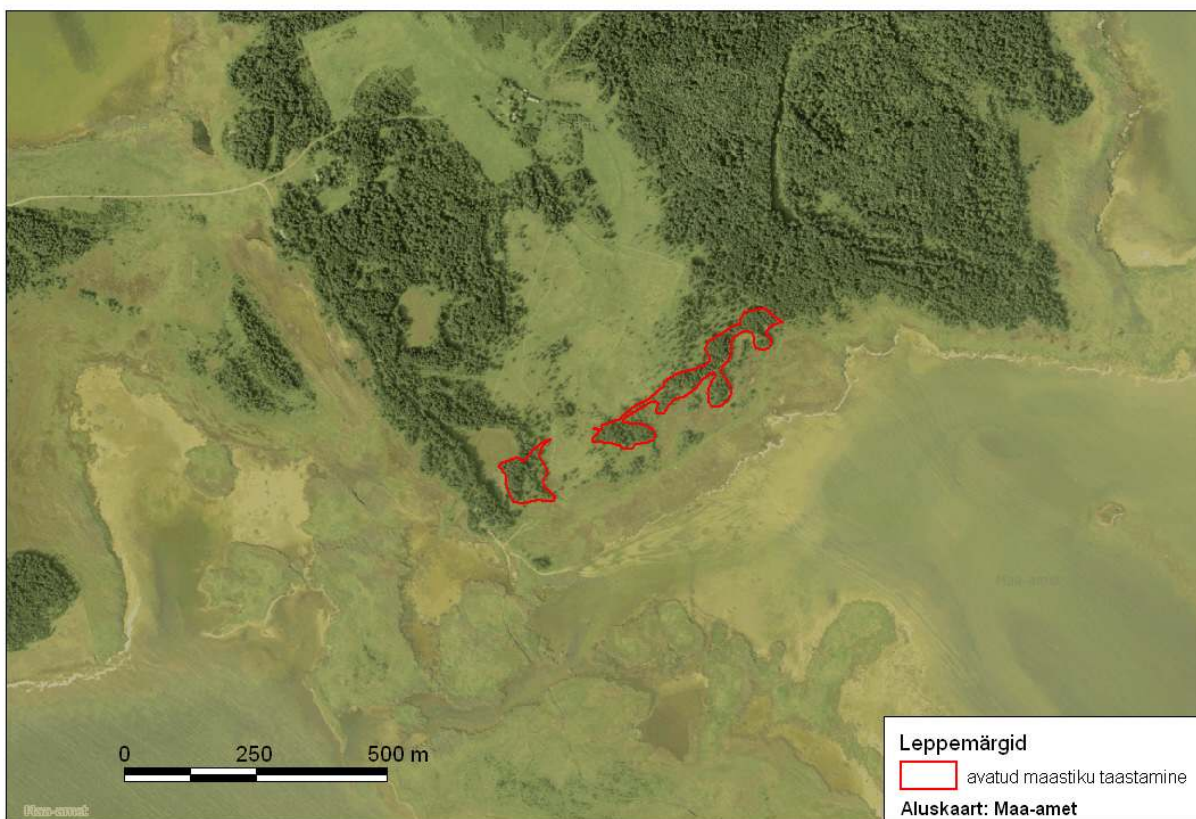
1. Info puudumine väärtuslike vaadete paiknemise kohta
2. Võsastumine ja roostumine, mis segab vaated merelt maale ja maalt merele
3. Vaatetornide tehniline seisukord

Tegevused

- Inventuur väärtuslike vaadete paiknemise kohta. Kaardistatakse vaadete esinemine ja tuuakse kaardipõhiselt välja vaadete säilitamiseks ja taastamiseks vajalikud tööd. Võimalikuks avatud maastiku taastamise kohaks on näiteks Harilaid (joonis 17a) ja Väike-Vilsandi lõunarannik endise Saarejaagu talu juures (joonis 17b) (1)
- Vilsandi saare keskel oleva piirivalvetorni taastamine. Hetkel olemasolevatest kolmest piirivalvetornist taastatakse ja võetakse Vilsandi torn kasutusele enne militaarobjektide inventuuri, sest see on oluline vilsandlastele ka sidemastina. RMK on võtnud juba enda tööplaani Vilsandi saare keskel jätkuvalt riigi omandis oleval maal asuva piirivalvetorni taastamise tööd. Militaarobjektide inventuuris kaaluda ka Vilsandi saare lääneosas oleva piirivalvetorni (asub eramaal) ja Elda poolsaare otsas oleva piirivalvetorni (asub riigimaal) taastamise mõtekust (3)

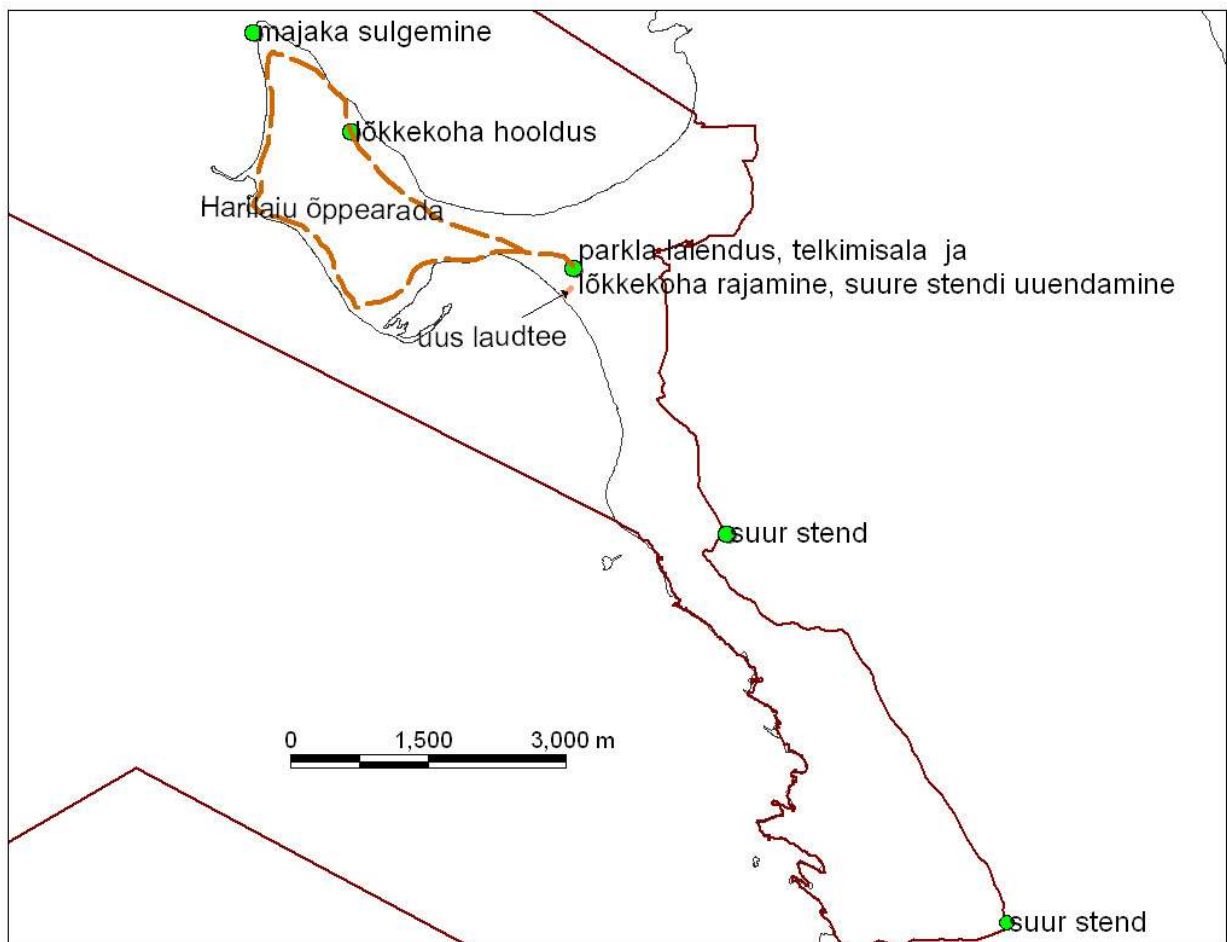

Joonis 17a. Harilaidi avatud maastiku taastamine.

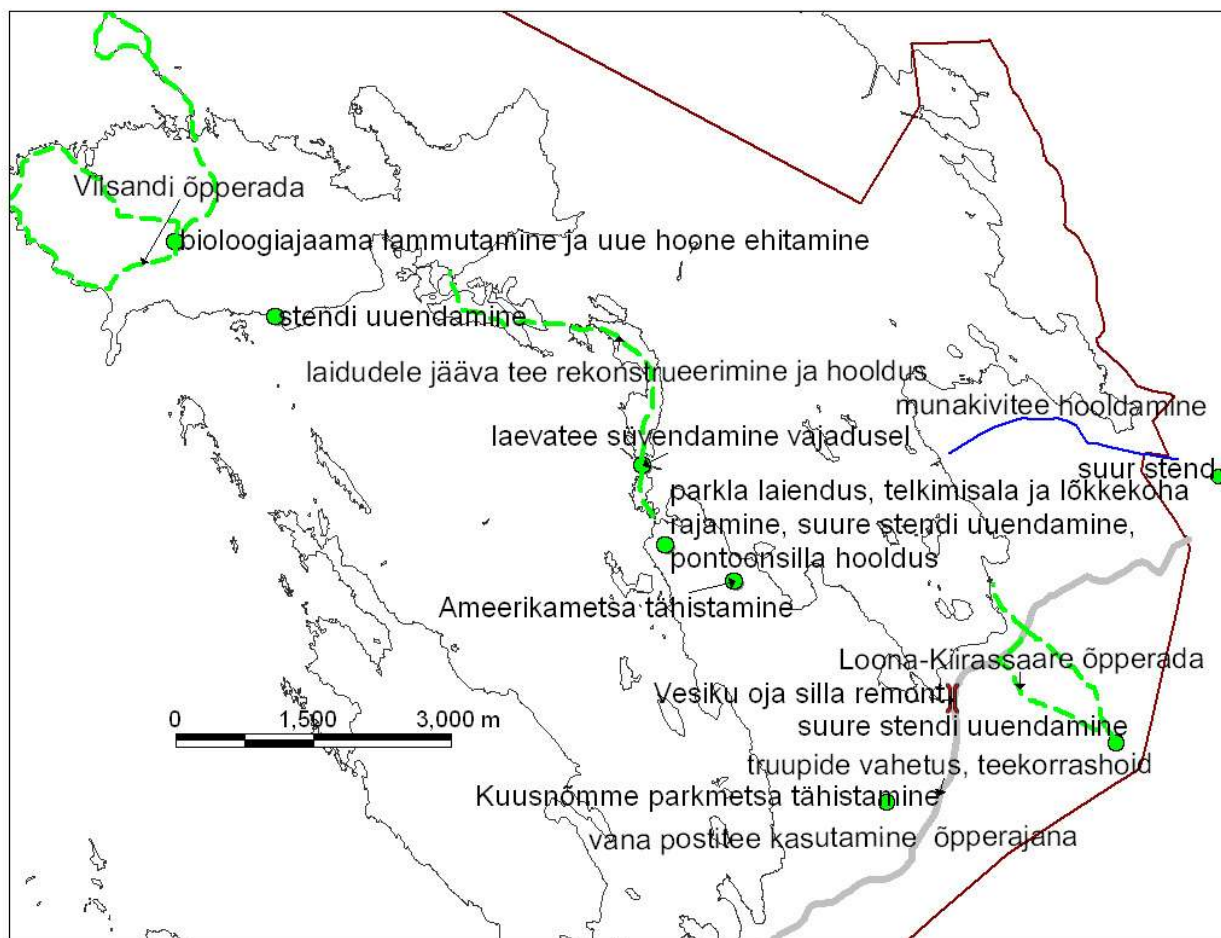

Joonis 17b. Väike-Vilsandi avatud maastiku taastamine

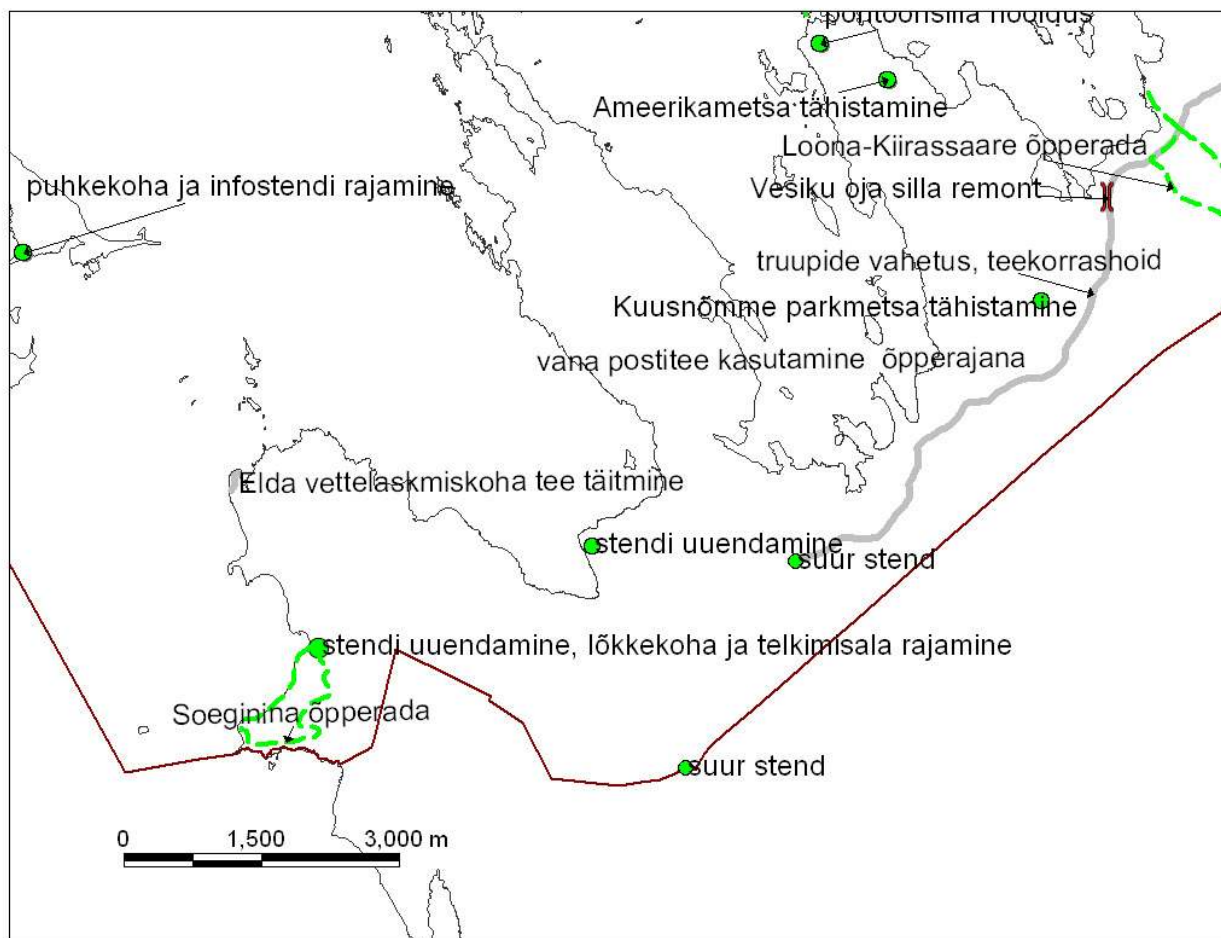
Joonis 18. Rahvuspargis infrastruktuuri ja külastusega seotud tegevused. I leht.

Joonis 18. Rahvuspargis infrastruktuuri ja külastusega seotud tegevused. II leht.

Joonis 18. Rahvusparkis infrastruktuuri ja külastusega seotud tegevused. III leht.

2.5.1 Suuline pärimus

Mõjutavad tegurid

1. Suuline pärimus on süsteemselt koondamata
2. Pärimuse unustamine – kui praegu pärimust ei koguta, kaovad inimesed, kes seda mäletavad.

Tegevused

- Mälumaastike inventuur. Tegemist on kohapärimuse inventuuriga, mis sisaldab paikadega seotud suulise pärandi, fotode, filmide, heli ja tekstide kogumist ning selle kohta veebikeskkonna tekitamist, kus eksponeeritakse suuline jm pärand (1,2)

Koostada kultuuripärandi kohta raamat, mis sisaldab muuhulgas ka suulist pärimust ning planeerida see järgmisesse kaitsekorralduskava perioodi.

2.5.2 Ajaloolised koha- ja perenimed

Mõjutavad tegurid

1. Unustamine, kasutusest välja jäämine. Vanad nimed ununevad ja kasutusele võetakse uued nimed.

Tegevused

- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel, sh vanad kohanimed (1)
- Perenimede ja nende ajaloo koondamine avalikult kättesaadavale andmekandajale (Vilsandi rahvusparki koduleheküljel) (1)

2.5.3 Ajalooline hoonestus

Mõjutavad tegurid

1. Unustamine
2. Info puudus
3. Ei ole piisavalt väärtustatud, eksponeeritud

Tegevused

- Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine (1,2)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel (1,3)
- Infomaterjalide koostamine traditsiooniliste ehitusviiside kohta. Omanike teavitamine, infomaterjalide jagamine traditsiooniliste ehitusviiside kohta, 500 eksemplari (2)

Kõik kaardistatavad ehitised peavad jõudma ühisesse andmebaasi, kus on ka hoone ajaloolise väärtuse lühikirjeldus. Vabaõhumuuseumi rehielamute register on selleks sobiva struktuuriga, kuid kasutus vajab koostööd.

2.5.3.1. Taluelamud

Mõjutavad tegurid

1. Ümberehitamine
2. Lagunemine
3. Majade tühjaksjäämine
4. Palju piirkonnale omaseid rehielamuid jääb väljapoole rahvuspargi piire
5. Talumajad ei ole väärtustatud

Tegevused

- Taluelamute inventeerimine ja rehemajade registrisse kandmise jätkamine (1,4)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel. (4,5)

Jooksvalt on vajalik rahvuspargis inventeeritud rehiruuduga rehemajade omanikega kontakteerumine ja nende nõustamine Eesti Vabaõhumuuseumi poolt.

2.5.3.2 Väärtuslikud kõrvalhooned taluõuedel

Mõjutavad tegurid

1. Ümberehitamine
2. Lammutamine
3. Info puudumine objektide asukoha ja seisukorra kohta

Tegevused

- Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine. (3)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel (3)

2.5.3.3 Ajaloolised mõisasüdamed

Mõjutavad tegurid

1. Hooldamise puudumine
2. Väärtustamatus ja unustamine
3. Omandiprobleemid

Tegevused

- Infotahvlite paigaldamine mõisasüdamete juurde, kolm infotahvlit (2)

Vajalik on toetussüsteemi rakendamine mõisasüdamete hooldamiseks, konserveerimiseks ja eksponeerimiseks.

2.5.4.1 Tuletornid

Mõjutavad tegurid

1. Tähistuse puudumine
2. Info puudumine
3. Halb tehniline seisukord ja kokkulepete puudumine omanikega tornide võimaliku avaliku kasutamise kohta
4. Vandalism

Tegevused

- Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine. Tuletornide kaardistamine koos teiste väärtuslike hoonetega (2)
- Infotahvlite paigaldamine tuletornide juurde või lähedusse, kolm tahvlit (Oju, Vilsandi, Kiipsaare) (1,2)

Vajalik on toetussüsteemide loomine tuletornide renoveerimiseks avalikku kasutusse andmise eesmärgil.

2.5.4.2. Pääste-, militaar- ja piirivalveobjektid

Mõjutavad tegurid

1. Info puudus
2. Halb tehniline seisukord
3. Hooldamise puudumine

Tegevused

- Militaarobjektide kaardistamine ja ekspertiis. Ekspertiis, millest lähtuvalt otsustada, milliseid objekte säilitada, hooldada ja eksponeerida. II maailmasõjaaegsed ja Nõukogude ajast pärinevad militaarsed objektid. Ekspertiisis käsitleda kindalsti Papissaare vesilennukite baasi ning piirivalvetornidest Vilsandi saare lääneosa ja Elda poolsaare torni. (1)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel. See peab sisaldama ka militaarobjekte (1)
- Vilsandi rahvuspargi koduleheküljele militaarseksiooni loomine, kus tutvustatakse väärtuslikemate objektide ajalugu (1)
- Papissaare munakivitee hooldamine. Suuremate aukude parandamine ja teeäärde kruusa panemine (3)

2.5.4.3 Tuulikud

Mõjutavad tegurid

1. Omaniku väärtushinnangud ja tahtmine tuulikuid hooldada
2. Vandalism
3. Info puudumine kõigi rahvuspargis tuulikute ja nende säilinud osade kohta

Tegevused

- Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine. Tuulikute kaardistamine (3)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel (3)

Vajalik on toetussüsteemi loomine tuulikute taastamiseks ja konserveerimiseks ning järelvalve pärandkultuuriobjektide üle.

2.5.4.4 Võrguaiad ja -kuurid, kalamajad

Mõjutavad tegurid

1. Info puudumine
2. Traditsiooni kadumine

Tegevused

- Papissaare sadama võrgukuuride eksponeerimine ja konserveerimine, sest need on ainukesed säilinud võrgukuurid Vilsandi rahvuspargis (1,2)
- Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine. Võrgukuuride ja kalamajade kaardistamine (1)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel. (1)

2.5.4.5 Sadamarajatised ja lautrikohad

Mõjutavad tegurid

1. Maakerge
2. Lautrikivide teisaldamine
3. Info puudumine säilinud lautrikohtade kohta

Tegevused

- Pärandmaastiku ja -kultuuriobjektide (va hooned) inventuur ja kaardistamine, sh. esinduslikemate lautrikohtade kaardistamine (1,3)
- Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel (1,3)

2.5.4.6 Kiviaiad

Mõjutavad tegurid

1. Kivide äravedu
2. Võsastumine
3. Ümberehitamine mittetraditsioonilisel viisil
4. Hoolduse lõppemine
5. Motivatsiooni puudumine asustuse ja teedega seotud kiviaedade taastamiseks
6. Info puudumine kiviaedade kohta

Tegevused

- Metsas olevate seni teadmata kiviaedade kaardistamine ja taimestunud vanade kiviaedade botaaniline inventeerimine. Hinnata tuleb ka taastamise-säilitamise vajadust ja mõttekust.(6)

2.5.4.7 Veealune kultuuripärand

Mõjutavad tegurid

1. Vähene eksponeeritus
2. Rüüstamine

Tegevused

- Teadaolevate veealuste pärandkultuuriobjektide kirjelduste üles panemine rahvuspargi koduleheküljele. Tulenevalt muinsuskaitseaduse muudatusest on vajalik veealuse kultuuripärandi vaatamiseks küsida MKA luba sukeldumisel. Rüüstamise vältimiseks ei ole mõistlik kaardil näidata veealuse kultuuripärandi asukohta. Piirduda üldise kohamääratlusega (1)

Rahvuspargi koostöökogu kohtumistel tuleb alal tegutsevate huvigruppide (sh sukeldujad) esindajatega arutada ka veealuse kultuuripärandi säilitamise ja eksponeerimise võimalusi.

2.5.4.8. Arheoloogiamälestised

Mõjutavad tegurid

1. Vale info Muinsuskaitseameti registrites – Vilsandi saare ohvrikivid
2. Kivide äravedamine
3. Kultuurikihi lõhkumine (näiteks mootorsõidukitega)
4. Detektoristid
5. Teatud objektide õigusliku kaitse puudumine
6. Info puudumine – ilmselt on muinasaja leiukohti rohkem, kui täna Muinsuskaitseametil teada on
7. Arheoloogiamälestised ei ole tähistatud ja eksponeeritud

Tegevused

- Arheoloogilise ekspeditsiooni läbiviimine rahvuspargis ja teatud objektide õigusliku staatuse muutmise ettepanekute tegemine (1,5,6)
- Olemasolevate arheoloogiamälestiste tähistamine muinsuskaitse tähistega. (7)
- Infostendide paigaldamine külastatavate arheoloogiamälestiste juurde. Vähemalt Liiva kiviaja asulakoha juurde (7)
- Pärändmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel. Arheoloogiamälestised on samuti hõlmatud (1,6,7)

Oluline on arheoloogiamälestiste järelvalve.

2.5.5.1.1 Kalavarud

Mõjutavad tegurid

1. Läänemere eutrofeerumine ja teised muutused merekeskkonnas
2. Info puudumine kudealade seisundi parandamiseks vajalike tegevuste kohta
3. Merisiia kudealade halb seisukord
4. Vesiku oja suudme kinni kasvamine

Tegevused

- Uuring piirkonna kudealade parandamise võimaluste ja otstarbekuse kohta ja kudealade kaardistamine. Eesmärgiks on välja selgitada kohad, kus on otstarbekas kudealade parandamiseks, midagi teha ja välja tuua vajalikud tegevused (2)
- Vesiku oja suudme puhastamine. Eesmärk on suudme avamine veekogu seisundi parandamiseks ja kudemistingimuste parandamiseks. Vesiku oja suue on täiesti kinni ja hea forellijõgi on seeläbi oma tähtsuse minetanud (4)
- Inventuuri läbiviimine Atla, Kiirassaare, Kuusnõmme lahtedes, selgitamaks piirkonnas olevate mereskudeva merisiia koelmute seisundit ja ulatust (3)

2.5.5.1.2 Traditsioonilised püügiviisid

Mõjutavad tegurid

1. Unustamine – pädevaid inimesi jääb aja jooksul järjest vähemaks
2. Vanad püügivahendid on hävinud ja laiali kantud

Tegevused

- Merega seotud pärandkultuuri inventuur sh merega seotud nimede kaardistamine (1,2)

- Vanade säilinud püügivahendite muuseumikogudesse koondamine (2)
Koostada kultuuripärnadi kohta raamat, mis sisaldab muuhulgas ka merega seotud pärimust ning planeerida see järgmisesse kaitsekorralduskava perioodi.

2.5.5.2 Randa uhutud mereheite kasutamine

Mõjutavad tegurid

1. Seadusandlusest tulenevad piirangud
2. Traditsioonilised mereheite kogumise meetodid ei ole pärandi seisukohast talletatud

Tegevused

- Kaitse-eeskirja muutmine. LKS adru varumist piiranguvööndis ei reguleeri ja sihtkaitsevööndis on see keelatud, kui kaitse-eeskirjaga ei sätestata teisiti. Kaitse-eeskirjas adru varumist ei reguleerita. Seega sihtkaitsevööndis ei saa adru varuda (1)
- Merega seotud pärandkultuuri inventuur, sh traditsiooniliste mereheite kogumise meetodite ja kasutusviiside kirjeldamine (2)

2.5.5.3 Ravimuda, pilliroo ja haakriku kogumine

Mõjutavad tegurid

1. Seadusandlusest tulenevad piirangud, mis takistavad pilliroo ja haakriku kogumist. Pilliroo varumiseks võib sõita ranna/kalda piiranguvööndis (LKS § 37 lg 6). Suur osa merega piirnevast RP alast on piiranguvöönd, kus pilliroo varumine LKSga on lubatud (v.a külmumata pinnaselt, kui kaitse-eeskiri ei sätesta teisiti). Kaitse-eeskiri ei reguleeri piiranguvööndis roovarumist, seega võib lubada roovarumist vaid külmunud pinnaselt. Samas on kaitse-eeskirja p 11: Jalgratastega liiklemine väljaspool teid ja radu ning mootorsõidukitega liiklemine ja nende parkimine väljaspool selleks ettenähtud teid ja parklaid on keelatud, välja arvatud teaduslikel välitöödel, järelevalve- ja päästetöödel ning käesoleva kaitse-eeskirjaga lubatud metsa- ja põllumajandustöödel. Seega on takistatud pilliroo varumine, sest selleks ei või sõita väljaspool teid. Haakriku kogumise üheks piiranguks on nt see, et ei saa sõita kalda/ranna piiranguvööndis väljaspool olemasolevaid teid st rannas. LKS ei võimalda ka kaitse-eeskirjaga leevendusi seada
2. Info traditsioonide ulatuse kohta kadumas

Tegevused

- Kaitse-eeskirja muutmine võimaldamaks roo varumisel vajadusel sõita mootorsõidukiga väljaspool teid (1)
- Mälumaastike inventuuri raames koguda teavet ravimuda, pilliroo ja haakriku traditsioonide kohta (2)

Maakondlikus lehes artiklite kirjutamine haakriku, pilliroo ja adru varumisest.

2.5.5.4 Merega seotud infrastruktuuride kasutamine

Mõjutavad tegurid

1. Loonalaiul puudub märgistatud maabumise koht
2. Ligipääs paatide vettelaskmiskohtadele on halb
3. Papissaare Vikati laevatee võimalik setetega mattumine
4. Planeeringutes toodud maabumiskohad ei vasta tegelikkusele

5. Vikati, Pappissaare ja Atla sadama infrastruktuuri ebapiisavus
6. Paatide vettelaskmiskohad ei ole tähistatud
7. Käkisilma autotee kehv seisukord laidudel
8. Puudub võimalus väikesaartel kasutada looduslikult esinevat liiva ja kruusa avalike objektide hooldamiseks ja rajamiseks

Tegevused

- Paatide vettelaskmiskohtade tähistamine, 20 kohta (4, 6)
- Poollooduslike koosluste hooldamise eesmärgil Käkisilma tee laidudel asuva teesosa parandus ja hooldus (7)

Oluline on Elda tee osas kokkuleppe vahendamine Hülgeranna kinnistu omanike ja kalastajate vahel.

2.5.5.5 Merenduse ajalugu

Mõjutavad tegurid

1. Ei ole rahvuspargis eksponeeritud ega väärtustatud

Tegevused

- Merega seotud pärandkultuuri inventuur. Vanade sadamakohtade kaardistamine ja Vilsandi vana sadama juurde infostendi paigutamine (1)

2.5.5.6 Traditsiooniline põllumajandus

Mõjutavad tegurid

1. Info traditsioonilise põllumajandusliku maastiku ja traditsiooniliste võtete kohta on koondamata ja kaob lähitulevikus

Tegevused

- Pärandmaastike ja -kultuuriobjektide inventuur. Selle käigus kaardistatakse ka põllumajanduslik pärandmaastik (2)

2.6.1 Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ja sellest huvituv majanduslikult elujõuline püsielanikkond

Mõjutavad tegurid

1. Vähene infovahetus KA ja kohalike vahel
2. Elatusvõimaluste vähesus läbi RP väärtuste kasutamise
3. Ala olemasolev identiteet, Vilsandi kogukond

Tegevused

- Rahvuspargi koostöökogu loomine. Koostöökogu loomine huvigruppide ja aktiivsetest kohalikest elanikest, mis kohtub vähemalt 2 korda aastas Keskkonnaametiga, sealhulgas informeeritakse kohalikku kogukonda võimalikest töödest rahvuspargis (1,2)
- Vilsandlaste kokkutuleku korraldamine. Toimub iga kahe aasta tagant, viimati oli 2011. aastal. (3)
- Vilsandi saare külastuskeskuse väljaarendamine (Vilsandi bioloogiajaama lammutamine ja uue avaliku funktsiooniga maja ehitamine, sh Vilsandi kogukonna kaugtöökeskuse väljaarendamise

võimaldamine ja toetamine) ning Mändre talu renoveerimine ja avaliku kasutusvõimaluse tagamine (1)

Vajalik on Vilsandi rahvusparki kodulehe kaasajastamine ja pidev uuendamine.

2.6.2 Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ja sellest huvituv kogukond (püsielanikkond ja suvitajad)

Mõjutavad tegurid

1. Isoleeritus
2. Madal teadlikkus rahvusparki väärtustest ja kehtivatest piirangutest

Tegevused

- Vilsandi saare külastuskeskuse väljaarendamine (Vilsandi bioloogiajaama lammutamine ja uue avaliku funktsiooniga maja ehitamine, sh Vilsandi kogukonna kaugtöökeskuse väljaarendamise võimaldamine ja toetamine) ning Mändre talu renoveerimine ja avaliku kasutusvõimaluse tagamine (1)
- Rahvusparki koostöökogu loomine huvigruppide ja aktiivsetest kohalikest elanikest. Koostöökogu kohtub vähemalt 2 korda aastas Keskkonnaametiga, sealhulgas informeeritakse kohalikku kogukonda võimalikest töödest rahvusparkis (2)

2.7.1 Eksponeeritavate väärtuste ja loodusõppe võimaluste mitmekesisus.

Mõjutavad tegurid

1. Küllastajale suunatud rahvusparki koondinfokanali puudumine – kodulehekülg on uuendamata, turismiarendajatel raske koondada infot siinsete väärtuste kohta
2. Toimiva rahvusparki keskuse puudumine
3. Puudub konkreetne inimene, kelle kaudu võiks käia arendustegevus ja koostöö kohalike inimestega
4. Kaitseala viitade süsteem on puudulik
5. Õpperadade puudumine ja matkaradade vähesus ning olemasoleva infrastruktuuri puudulikkus
6. Väärtused ei ole eksponeeritud, loodusariduslikke võimalusi ei kasutata piisavalt
7. Puudub ülevaade külastuskoormusest ja selle mõjust kaitseväärtustele
8. Parkimiskohtade ja telkimiskohtade vähesus

Tegevused

- Vilsandi rahvusparki kodulehe kaasajastamine ja pidev uuendamine (1)
- Olemasolevad matkarajad (sh Vilsandi saare ja Harilaiu) kujundatakse rahvusparki väärtusi (taimestik, geoloogia, pärandkultuur, linnustik) tutvustavateks õpperadadeks. Lisatakse infostendid loodusväärtuste tutvustamiseks (5)
- Rotundid likvideerimine lähtuvalt nende seisukorrast. Rotunde ei säilitata, vaid nende seisukorra halvenedes nad likvideeritakse (5)
- Välispiiri tähistuse uuendamine kogu ulatuses (20 silti), vanad koristada või kohendada (4)
- Suurte rahvusparki plakatite (2) ja praegu olemasolevate piktogrammide likvideerimine (4)
- Suurte stendide paigaldamine, 13 stendi (4)
- Elda parkimisala uuendamine. Elda parkla sissesõidu juurde parklamärgi ülespanemine, stendi ümberpaigutamine parkla tagumisele küljele (sissesõidu poolt). Parkla on mõeldud 30-nele autole ja 2 suurele 50 kohalisele bussile(8)
- Käkisilma parkla uuendamine, parkimiskohad 30-le autole(8)

- Papissaare sadamas parkla arendamine 100 autole (8)
- Elda, Käkisilma ja Harilaiu parkimisalade kõrvale telkimisalade rajamine. Kõigis 10 telgikohta ja 2 lõkkekohta (8)
- Õpperadade rajamine Vilsandi saarele, Harilaiule, Elda parklast Soegininale, Loonalt Kiirassaarde (4,5,6)
- Uute õpperadade valmimisel tervikliku kaardi koostamine rahvusparki õppe- ja matkaradadest ning vaatamisväärsustest (6)
- Vilsandi saare külastuskeskuse väljaarendamine (Vilsandi bioloogiajaama lammutamine ja uue avaliku funktsiooniga maja ehitamine, sh rahvusparki väärtuste eksponeerimiseks ning Mändre talu renoveerimine ja avaliku kasutusvõimaluse tagamine (6)
- Maanteeameti ametlikus formaadis rahvusparki suunavate viitade paigaldamine. Viidad peaksid külastajaid suunama alates Kuressaare Kuivastu poolsest sissesõidust (6,4)
- Iga-aastane külastuskoormuse seire Vilsandil ja Harilaiul. Mõõdetakse külastuskoormust ja hinnatakse selle mõju loodusväärtustele (7)
- Piirkonna lastele ja noortele rahvusparki väärtuste tutvustamine hariduslike tegevuste kaudu. Bioloogiapäevade korraldamine üks kord aastas, teemapäevade ja näituste korraldamine 5-6 korda aastas, õppekäikude korraldamine (6)

Loona külastuskeskust tuleb infomaterjalides ja viitadel esiletõsta rahvusparki keskusena. Keskkonnaameti Hiiu-Lääne-Saare regiooni juhataja 2012. a korralduse alusel saab mootorsõidukitega Harilaiu tõkkepuust edasi sõita teaduslikeks välitöödeks, kaitsekorralduslikeks töödeks (sh kaitse-eeskirjas kaitseala valitseja nõusolekul lubatud ulukite arvukuse reguleerimiseks Harilaiu sihtkaitsevööndis), päästetöödeks, järelevalvetöödeks ning eraomanik eraomanduses oleva vallasvara korrastamiseks. Erandjuhtudel saab kaitseala valitseja kaalutusotsusena lubada mootorsõidukiga Harilaiu tõkkepuust edasi sõitmist ka rahvusparki tutvustamise eesmärgil, mis tuleneb LKS § 26 lõikest 1. Erandjuhtudena käsitletakse laiemale avalikkusele looduskaitse ja loodushariduse eesmärgil rahvusparki tutvustamist. Harilaiule pääsevad mootorsõidukitega Keskkonnaamet – kaitsekorralduslikud tööd (nt seired, inventuurid, uuringud, rahvusparki tutvustamine), kaitseala valitseja poolt või kaitseala valitseja nõusolekul teostatavad teaduslikud välitööd, osalemine vajadusel päästetegevuses (nt õlireostuse korral määratud lindude abistamiseks); Riigimetsa Majandamise Keskus – RMK lõkke- ja telkimiskoha ning matkaraja hooldus, kaitseala tähistamine, looduskaitsealalt põhjendatud kaitsekorralduslikud tegevused (nt mereääre koristamine prügist, kõre elupaikade hooldus, vaadete avamine); Päästeamet – päästetööde tegemine; Politsei- ja Piirivalveamet – korra- ja riigikaitse tagamine; Keskkonnainspeksioon – keskkonnajärelevalve tagamine; Kihelkonna vallavalitsus – vallasvara seisukorra kontrollimine ning osalemine vajadusel päästetegevuses. Edaspidi tuleb korda täiendada, kui lukustatud tõkkepuu asendatakse kaameraga, kuid kehtima jäävad ikka samad piirangud mootorsõidukitele, mis eelnevalt kirjeldatud. Alles jääb mootorsõidukite keelumärk. Eesmärk on lihtsustada keelumärgist edasi sõita võivate osapoolte liiklemist. Kui kaamera ja keelumärk ei suuda tagada sama eesmärki, mille tagas tõkkepuu ja keelumärk, siis tuleb endine olukord taastada.

2.7.2 Kaitseala väärtustest teadlik turismiettevõtja

Mõjutavad tegurid

1. Giidide puudus
2. Turismikorraldajate madal teadlikkus

Tegevused

- Rahvuspargi koostöökogu loomine. Koostöökogu loomine huvigruppidest ja aktiivsetest kohalikest elanikest, mis kohtub vähemalt 2 korda aastas Keskkonnaametiga (2)

Keskkonnaameti projekti „Kultuuripärandi koolitused rahvusparkidele“, raames toimuvad 2012. a loodusgiidide koolituspäevad, mis kindlasti vähendavad giidide puudust.

2.7.3 Matkamiseks sobiv ajalooline teedevõrk

Mõjutavad tegurid

1. Vanade teede väärtustamatus
2. Teede halb seisukord ja tähistamine

Tegevused

- Kihelkonna ja Lümända valla ajaloolise teedevõrgu (postimaantee) korrashoid ja tähistamine matkarajana sh Vesiku oja silla kapitaalremont (2)

Radade planeerimisel kasutada maksimaalselt vanu teid.

2.7.4 Puhkevõimalused merel

Mõjutavad tegurid

1. Puudulik infrastruktuur – vähesed peatuskohad
2. Tundlike kaitsealuste liikide häirimine ja kahjustamine
3. Puudub ülevaade kalastajate ja matkajate liikumisest merealadel

Tegevused

- Kalastajate ja matkajate puhkekoha rajamine ja hooldamine ning tähistamine Loonalaiul (1)
- Liikumispääsude teavitava infotahvli ülesseadmine Loonalaiule puhkekoha juurde (2)
- Laudtee või muu pinnast kaitsva tee rajamine. Harilaiust lõunas luidete kaitseks 100 m (2)
- Harilaiu parkimisala laiendamine u 50 auto jaoks. Parkimisala laiendatakse tee suunal, mitte sihtide suunas, kuna seal võib olla kõre elupaik. (1)
- Käkisilma kaile pealeminekuks pontoonsildade vette tõstmine ja kinnitamine (1)
- Kalastajate ja matkajate liikumise seiramine merealadel. Eesmärgiks on saada ülevaade liikumisest merealadel, ohjamaks paremini külastustegevust

2.8.1 Majutusvõimaluste olemasolu hariduslikel eesmärkidel

Mõjutavad tegurid

1. Vilsandi bioloogiajaama ja Mändre talu halb seisukord
2. Loona külastuskeskuses majutusvõimaluste olemasolu

Tegevused

- Vilsandi saare külastuskeskuse väljaarendamine (Vilsandi bioloogiajaama lammutamine ja uue avaliku funktsiooniga maja ehitamine, sh majutusvõimaluste olemasolu hariduslikel eesmärkidel ning Mändre talu renoveerimine ja avaliku kasutusvõimaluse tagamine (1)

Oluline on Loona külastuskeskuses majutusvõimaluse säilitamine.

2.8.2 Pikaajalised andmerekad ja ajaloolised andmed looduse kohta

Mõjutavad tegurid

1. Andmed ei ole süstematiseeritud ja kättesaadavad

Tegevused

- Loona arhiivi korrastamine (1)

Vajalik on Loona arhiivi ümberkolimine arhiivi säilimist tagavate tingimustega ruumidesse. Teha arhiivi kartoteegi digitaliseerimine ja arhiiv avalikkusele kättesaadavaks. Kaasaegse andmebaasi loomine teavikutest. Kaitsekorralduskava eelarve tabelisse Loona arhiivi korrastamist ei lisata, kuid see jääb jooksvaks tööks.

2.8.3 Ajaloolised metsateaduslikud püsikatsealad

Mõjutavad tegurid

1. Ajaloolised metsanduslikud püsikatsealad ei ole väärtustatud
2. Puudub ülevaade võõrpuuliikide seisundist ja täpsest levikust

Tegevused

- Ajalooliste metsanduslike püsikatsealade (Ameerikamets, Kuusnõmme mõisa parkmets) maastikus tähistamine (1)
- Metsandusajaloolise voldiku koostamine (1)
- Võõrpuuliikide leviku ekspertiisi läbiviimine Kuusnõmme poolsaarel (2)

Võõrpuuliikide leviku ekspertiisi eesmärk on anda ühtlasi ka püsikatsealade majandamise soovitusi.

2.8.4 Pikaajaliste riiklike seireprogrammide toimumisala

Mõjutavad tegurid

1. Eluslooduse seire on puudulik
2. Seireandmete vähene sünteesimine
3. Riikliku seire toimumine

Tegevused

- Rahvuspargis tehtud teadustööde ja seirete põhjal populaarteadusliku raamatu koostamine (2)

Oluline on väikesaarte linnustiku seireskeemi täiendamine ja riiklike seireprogrammide jätkumise tagamine

2.8.5 Looduskaitse ajalugu

Mõjutavad tegurid

1. Looduskaitse ajalugu ei ole väärtustatud

Tegevused

- Alma Thomi „Vilsandi linnuriik“ uuesti väljaandmine, 2000 tk (1)
 - Film rahvuspargi ajaloost ja loodusväärtustest (eesti, vene, inglise keelne) (1)
- Täiendada saab rahvuspargi looduskaitse ajaloo eksponeerimist Vilsandi RP kodulehel.

4 Üldised põhimõtted Vilsandi rahvuspargis

Üldised põhimõtted ei sea täiendavaid piiranguid, vaid aitavad selgitada kaalutusotsuste andmise aluseid, sest mitmed teemad on Vilsandi rahvuspargi kaitse-eeskirjas seni vähe reguleeritud. Järgnevad üldised põhimõtted ongi aluseks kaitseala valitsejale kaalutusotsuste andmisel.

4.1 Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamise üldised põhimõtted

Poollooduslike koosluste hooldamise juhised on kirjas Keskkonnaameti peadirektori poolt kinnitatud hoolduskavades

<http://www.keskkonnaamet.ee/keskkonnakaitse/looduskaitse-3/pool-looduslikud-kooslused-2/>

Järgnevalt on lühikokkuvõtte kõige olulisemast.

Hooldamise põhimõtted:

- rannaniitude, loopealsete ja plaatloodude peamiseks hooldusvõtteks on karjatamine.
- poollooduslike koosluste hooldamisel tuleb hoiduda ülekarjatamisest, kuid samas ei anna soovitud efekti ka liiga madal karjatamise intensiivsus, seega tuleb erinevate koosluste karjatamisel silmas pidada:
 - loopealsete karjatamiseks on optimaalne karjatamiskoormus vahemikus 0,2-0,5 lü⁷/ha;
 - rannaniitude karjatamiskoormus peab jääma vahemikku 0,4-1,3 lü/ha;
 - puiskarjamaadel peab karjatamiskoormus jääma vahemikku 0,3-1,0 lü/ha;
 - plaatloodudel tuleb karjatamiskoormus hoida väga madal – 0,04-0,08 lü/ha;
 - sooniitude karjatamiskoormuseks on 0,2-1,0 lü/ha;
 - sinihelmikakooslustes peab karjatamiskoormus jääma vahemikku 0,2-1,0 lü/ha ning karjatada tuleb kas varakevadel või sügisel;
 - linnurikastel laidudel alustada karjatamist 15. juulist, karjatada ainult lambaid;
- taastamisjärgsetel esimestel aastatel võib pioneerliikide tõrjumiseks rakendada esialgu suuremat karjatamiskoormust (3 esimest aastat). Vajadusel rakendada esimestel aastatel lisahooldust – näiteks roolõikamist, võsa eemaldamist ja niitmist;
- alvarite ja rannaniitude puhul on karjatamiskoormus piisav, kui loomad on söönud kättesaadavast biomassist poole (pool alast on söödud madalmuruseks). Juhul, kui söödud on alla poole, tuleb ala niita ning niidetud hein alalt eemaldada. Niita tohib suve teisel poolel;
- vajadusel tuleb karjatavatel aladel viia läbi iga 5 aasta tagant kadakate ja muu võsa eemaldamine;
- kariloomade lisa söötmine poollooduslikel kooslustel on keelatud. Loomade kogunemiskohtadesse meelitamiseks võib ühekordselt kasutada alusele pandud sööta;

⁷

Loomühikute arvestuse alus:

1 lü= üle 24 kuu vanune veis, sh ammlahm

0,6 lü= 6-24 kuu vanune veis

0,2 lü= kuni 6 kuu vanune veis

0,7 lü= üle 6 kuu vanune hobune või mära koos varsaga

0,15 lü= üle 1 aasta vanune kits või lammas, kits või utt kuni 6 kuu vanuste talledega

0,05 lü= 6 kuu kuni 1 aasta vanune kits või lammas

- karjajad tuleb rajada kõlvikupiirini, tee äärtes kuni teehooldusalani, metsaservadesse ei jäeta hooldamata ribasid. Karjajad võiksid järgida maastiku struktuuri (kõlviku piire, reljeefi, olemasolevaid teid jne.) ning vanade kiviaedade asupaiku;
- karjajad tuleb jätta metsloomade liikumist võimaldavad läbipääsud, mis peavad olema avatud väljaspool karjatamisaega;
- alvaritel ja rannaniitudel on soovitatav karjatada läbisegi erinevaid kariloomaliike. Suurekasvulistele ja rasketele veisetõugudele tuleb eelistada väikesekasvulisi ja kergeid (šoti mägiveis, eesti maatõugu veis jt.);
-
- orhideerikastel aladel on soovitatav kas hoida madalat karjatamiskoormust eemaldades iga viie aasta tagant puittaimi, karjatada madala koormusega hobuseid, karjatada sügisel, kui käpalised on juba ära õitsenud või võimalusel piirata esinduslikud käpaliste kasvukohad elektrikarjusega.
- niita tuleb kõlviku piirini, jätmata kasvama tee ja rohumaa vahelisi ribasid ja metsa ja rohumaa vahelisi ribasid jne. Tee ja kraavi kaldad tuleb niita võimalikult objekti servani;
- niitmise algusaeg määratakse kohapõhiselt, sõltuvalt sealse koosluse spetsiifilistest vajadustest;
- niidetud hein tuleb koristada. Niita tuleb keskelt lahku või servast serva meetodil;
- purustamine ilma biomassi kõrvaldamata ei ole niiduhoidusvõte (meede);
- Ohustatud liikide elupaikades tuleb poollooduslike koosluste hooldamisel järgida liikide tegevuskavadest tulenevaid nõudeid;
- metssea poolt tekitatud kahjustused väärtuslike poollooduslike koosluste niidukamaras tasandatakse, ei künta;
- poollooduslikel kooslustel ja vanadest põldudest kujunevatel poollooduslikel kooslustel on väetamine keelatud;
- karjatatavate loopealsete, plaatloodude, soonitute ning sinihelmikakoosluste puu- ja põõsarinde katvus tuleb hoida $\leq 30\%$.

Taastamise põhimõtted:

- poollooduslikke kooslusi taastatakse üldiselt ühekordse purustamise ja võsalõikuse teel, rannaniite lisaks ka roolõikamise teel. Purustamist võib rakendada maksimaalselt kolmel järjestikusel aastal;
-
- võsa eemaldada võimalikult maapinna lähedalt, et tüükad ei segaks karjatamist ja niitmist. Vajadusel tuleb tüükad taastamisele järgneval aastal eemaldada;
- võsa raiumisel arvestada taastatava ala iseloomuga, reljeefi ja muude maastikuelementidega, vältida sirgete servade tekitamist ning kitsaste võsaribade jätmist tee ja piirneva koosluse vahele ning metsaservadesse. Raiejätmed tuleb koondada ning likvideerida;
- raiejätmete põletamisel arvestada tuleohutusega, lõkkesid tuleb teha aladele, kus see kahjustab kõige vähem niidukamarat;
- loopealsete taastamisel tuleks säilitada kadakaid katvusega 10-30%. Kadakatest ja teistest võsa moodustavatest liikidest tuleks säilitada vanemad ja esinduslikumad isendid. Puuliikidest tuleks eemaldada männid, kased, vahtrad, kuused ja saared ning säilitada valikuliselt pooppuud, pihlakad ja tammed. Vanad, erilised ja esteetiliselt väärtuslikud puud tuleks igal juhul säilitada, sõltumata nende liigist. Kõik puud ja võsa on soovitatav raiuda linnustikule olulistelt rannaniitudelt, et vähendada kisklust;
- taastamisel tuleb säilitada põõsarinde liigiline mitmekesisus ning kõrvaldada poolkuivanud

põõsad;

- taastamisele peab järgnema hooldus karjatamise või niitmisenä;
- taastamisel ei tohi kasutada pinnase freesimist/randaalimist ning põõsaste väljajuurimist põllumajandusmasinatega. Niidukamara kahjustamist tuleb vältida;
- puisniitude ja -karjamaade taastamisel tuleb jälgida, et puurinde liituvus ei langeks alla 0,2-e. Sealjuures tuleb soodustada puisniidu algupärast (ajaloolist) liigilist koosseisu (soopuisniitudel näiteks sookask);
- taastamisel tuleb säilitada puisniidu või -karjamaa heterogeensus – lisaks üksikute puudele peab püüdma säilitada puude gruppe, üksikuid põõsaid, põõsaste gruppe ja avatud niidu laiike.

4.2 Metsade majandamise üldised põhimõtted

Vilsandi rahvuspargi Saaremaa osa metsad on terviklikult korraldatud OÜ Metsaruum poolt 2007. aastal. Metsade majandamisel peab lähtuma eelkõige nimetatud korralduse käigus ettenähtud metsamajanduslikest töödest, arvestades seejuures alati iga raie planeerimise ajaks kujunenud hetkeolukorda. Harvendusraieid on kaitsealal ette nähtud rohkem kui 700 hektaril, aegjärgse raiena uuendusraiet 7,4 hektaril. Kuna metsamajandamiskava formaat ei võimalda täpsemalt avada erinevate raiete iseloomu, siis on allpool toodud täiendavad põhimõtted, millest raiete planeerimisel tuleb lähtuda. Alljärgnevad põhimõtted täiendavad kaitse-eeskirjas toodud metsanduslikke sätteid.

Üldine:

- raietöid ei tehta kevadel ja varasuvel ajavahemikus reeglina 1. aprillist kuni 15. juulini, mil on peamine lindude ja loomade pesitsus- ja poegimisperiood. Sõltuvalt esinevatest liikidest võib sobiv raietööde teostamise aeg alata ka juba juuli alguses või lükkuda edasi augusti lõpuni;
- kõrge looduskaitse väärtusega metsad, mis vastavad Loodusdirektiivi metsaelupaikade või Vilsandi saarel vääriselupaikade kriteeriumitele, jäävad looduslikule arengule ja seal majandamise ega looduskaitse eesmärgiga raieid ei tehta, v.a laialehistes metsades, kui osutub vajalikuks teise rinde kujundamine.

Sihtkaitsevööndi metsad:

- sihtkaitsevööndites toimuvad raied kuni 70 aastastes puistutes ja on looduskaitse eesmärgiga e. puistu struktuuri mitmekesistamine ja looduslikkuse taastamine kultuurpuistutes;
- metsa kujundamiseks kasutatakse vaid valikraiet looduskaitse eesmärkidel, kusjuures osa raiutavast puidust tuleb jätta metsa lagunema;
- jämedama lamapuidu ning surnud puidu olemasolul tuleks need säilitada;
- raiete käigus tuleks säilitada vähemalt 20 tk/ha surnud jalalseisvaid puid ning 20tk/ha erinevas laguastmes lamapuitu, kusjuures säilitamisel eelistada kõige jämedamaid puid;
- sihtkaitsevööndites raiudes tuleb säilitada või suurendada puude paiknemise ja dimensioonide ebahühtlust;
- raiuda võib väikese läbimõõduga häile (kuni 20m). Alla 20 m kõrgustes puistutes võib häile olla 4 tk/ha. Sellest kõrgemates puistutes tehakse häile vaid 1 tk/ha. Häilud tehakse nii, et need ei asetseks metsamaa servades. Häilud peaksid olema üksteisest vähemalt 20 m kaugusel, kuid vältida tuleb ka häilude korrapärast paigutust;
- raiutav häil ei tohi ületada läbimõõdult metsa kõrgust eraldisel;
- teele langenud puud võib sihtkaitsevööndis täies pikkuses koristada;

- põõsa- ja puurinde harvendamise käigus ei raiuta täielikult välja ühtegi looduslikku puuliiki;
- raiuda ei tohi teiste kõlvikutega piirnevaid metsaservasid, tekitades nii kaitsva riba võimalike tuulekahjustuste vastu;
- suureulatusliku kahjustuse korral hinnatakse konkreetseid olusid ja lubatakse erandkorras osalist kahjustuse likvideerimist väljaspool LD metsaelupaikasid;

Piiranguvöönd

Vilsandi rahvuspargi piiranguvööndis on lubatud vahekasutusraied ja uuendusraietest turberaie 40 aastase perioodiga. Raiete planeerimisel tuleks silmas pidada järgmisi põhimõtteid:

Turberaied 40 aastase perioodiga:

- männienamusega puistutes eelistatakse aegjärkset ja häilraiet;
- turberaie puhul tuleb jätta eelmisest metsapõlvest vananema ja looduslikult suurema vähemalt 20 suurt vana puud hektari kohta.

Turbe- ja harvendusraied:

- tuleb jälgida, et loodusmetsadele iseloomulik vanuseline ja liigiline mitmekesisus ei väheneks;
- soodustada puuliikide grupilist paigutust;
- igasugune tegevus tuleb läbi viia viisil, mis säilitab kõrge loodusväärtusega puid: iseäranis suured, vanad või silmapaistva võraga puud, suurte linnuliikide pesapuud ja potentsiaalsed pesapuud, suured lehtpuud, suured kadakad jm, põlemisjälgedega puud, õõnsustega puud jms;
- erilisi võtme-elemente nagu vooluveekogusid, märgalaid, kivikülve ja järsakuid tuleb kaitsta ja säilitada. Kui need on saanud mingil moel majandustegevuses kannatada, tuleb endine seisund taastada;
- raiete käigus rajatavaid kokkuveoteid ei ole soovitatav rajada sirgete ja korrapärastena, võimalusel tuleks kasutada ära looduslikud häilud ja puistute hõredamad kohad;
- raiete käigus tuleks säilitada vähemalt 20 tk/ha üle 20 cm diameetriga surnud jalalseisvaid puid ning vähemalt 20 tk/ha üle 20 cm diameetriga erinevas laguastmes lamapuitu, kusjuures säilitamisel eelistada kõige jämedaid puid;
- põlengualadel ja tuulekahjustusega aladel on soovitatav jätta sanitaarraietest puutumata vähemalt 10% katastriüksuse kaitsealal olevate metsade pindalast.

Sanitaarraied:

- sanitaarlageraie puhul säilitatakse piiranguvööndis kuni 20 tk/ha surnud jalalseisvaid puid ning 20tk/ha erinevas laguastmes lamapuitu, kusjuures säilitamisel eelistada kõige jämedamaid puid. Häiringus ellu jäänud elujõulise puud jäetakse kasvama;
- sanitaarraieid kasutatakse määral, mis tagab vähemalt 20 tk/ha üle 20 cm diameetriga surnud jalalseisvate puude ning vähemalt 20 tk/ha üle 20 cm diameetriga erinevas laguastmes lamapuidu säilimise;
- Vilsandi saarel on vastavad määrad 10 tk/ha kohta surnud jalalseisvate puude osas ning erinevas laguastmes lamapuitu 10 tm/ha.

4.3 Jahinduse üldised põhimõtted

Kehtiv kaitse-eeskiri lubab kaitsealal jahipidamist kaitseala valitseja nõusolekul piiranguvööndis ja järgmistes sihtkaitsevööndites - Vahemere, Harilaiu, Laistinina, Soeginina, Kolga, Antsulaiu,

Kuusnõmme ja Mere. Alljärgnevalt on kirjas need tingimused, millest lähtuvalt valitseja jahipidamist rahvuspargis lubab või mitte:

- linnujaht on lubatud kaitseala valitseja kirjalikul nõusolekul, näiteks vareslaste arvukuse reguleerimise eesmärgil, mis võib osutada vajalikuks näiteks niidurüdi kaitse eesmärgil;
- Vilsandi rahvuspargis võib jahti pidada rahvuspargi Saaremaa osa sihtkaitsevööndites (Harilaiu poolsaarel toimub jaht kooskõlastatult kaitseala valitsejaga ja intensiivse külastuse välisel ajal sügisel) ja Vilsandi saarel 1. septembrist kuni 28 (29) veebruarini, välja arvatud jahipiirkonna kasutusõiguse loa muutmise korral kahjustuskolletes (nt hundid vs lambad);
- rahvuspargis metssigade lisaõõtmist ei tehta ja söödapõlde ei rajata (tulenevalt LKS muudatusest);
- väikekiskjate ja metssigade arvukuse reguleerimine võib toimuda kaitseala valitseja nõusolekul järgmistes sihtkaitsevööndites (asuvad laidudel): Naistekivi, Aherahu, Alumise Vaika, Lauri, Pihlalaiu, Salava ja Telve peale kaitsekorra muutmist ja eeldusel, et see on vajalik seal esinevate kaitseväärtuste säilitamiseks.

4.4 Külastuse ja puhkemajanduse arendamise põhimõtted Vilsandi rahvuspargis

- Puhkemajanduse arendamisel rahvuspargis eelistatakse loodusväärtusi ja pärandkultuuri tutvustavat turismi;
- rahvuspargi külastuskeskusteks on Loona külastuskeskus ja rajatav Vilsandi loodusmaja, millele lisaks ei looda täiendavaid infrastruktuure üle 100 inimesega massiürituste läbiviimiseks;
- rahvuspargi matkarajad peavad olema seotud rahvuspargi loodus- ja kultuuriväärtustega ning toimima õpperadadena;
- rahvuspargi õpperadade planeerimisel tuleb need siduda rahvusparki ümbritsevate loodus- ja kultuuripärandit tutvustavate objektidega (Mihkli talumuuseum, Jaagarahu karjäär ja sadam, Undva nina, Miku metsapark jne);
- rahvuspargi külastuseks vajalikud ehitised ja rajatised ehitatakse looduslikest materjalidest nii, et need sobivad piirkonna üldise ehitusstiiliga – lähtuvalt väärtuslike hoonete ja hoonestuse inventuurist;
- rahvusparki ei rajata looduse- ja kultuuripärandi tutvustamisega mitteseotud turismirajatisi;
- rahvuspargi külastajate teenindamiseks vajalikke ettevõtteid arendatakse rahvuspargis endiste ja praeguste talukohtade baasil;
- matka- ja õpperadasid ei planeerita häirimis- või tallamistundlike liikide, nt merikotka, kassikaku, saaremaa sõrmkäpa elupaikadesse;
- matka- ja õpperadade planeerimisel arvestatakse kaitsealuste liikide elupaikadega ja tallamisõrnade koosluste koormustaluvusega;
- Harilaiul on soovitatav hobumatkadeks kasutada olemasolevaid matkaradasid või liikuda rannas pikki veepiiri;
- matka- ja õpperadade rajamisel kasutatakse maksimaalselt vanu teid ja radu;
- Harilaiu sihtkaitsevööndis sõidetakse Harilaiu tõkkepuust edasi mootorsõidukitega ainult teaduslikeks välitöödeks, kaitsekorralduslikeks töödeks (sh kaitse-eeskirjas kaitseala valitseja nõusolekul lubatud ulukite arvukuse reguleerimiseks Harilaiu sihtkaitsevööndis), päästetöödeks, järelevalvetöödeks ning eraomanik eraomanduses oleva vallasvara korrastamiseks. Erandjuhtudel saab kaitseala valitseja kaalutusotsusena lubada mootorsõidukiga Harilaiu tõkkepuust edasi sõitmist ka rahvuspargi tutvustamise eesmärgil, mis tuleneb LKS § 26 lõikest 1. Erandjuhtudena käsitletakse laiemale avalikkusele looduskaitse ja loodushariduse eesmärgil rahvuspargi tutvustamist;

- külastuse planeerimisel arvestatakse kohaliku kogukonna huvidega;
- stendidel, väärtusi tutvustavatel trükistel jm infomaterjalidel tuuakse alati ära rahvuspargi logo;
- külastajatele suunatud reklaam koondatakse rahvuspargi kodulehele ning ühtselt kujundatud stendidele rahvuspargi külastuskeskuses ja Papissaare sadamas;
- Mändre talu ruumides tutvustatakse rahvuspargi looduskaitse ajalugu.

4.5 Ehitustegevus ja planeeringud

Ehitustegevuse kavandamisel ja planeeringute koostamisel tuleb juhinduda järgmistest põhimõtetest:

- rahvusparki ei rajata uusi kompaktsid hoonestusalasid;
- eelistatakse olemasolevate hoonete ja rajatiste taastamist;
- uute hoonete ehitamisel ja olemasolevate taastamisel tuleb järgida piirkonnale iseloomulikke ehitusstiili, hoonete arvu õuel, ehitusalust pinda, hoonemahtusid, katusekuju ja kallet, akende ja uste kuju, akende ruudujaotust ja nende asendit ning kasutada naturaalseid ehitusmaterjale (roog, puit, looduslik kivi) ja värvitoone – lähtuvalt väärtuslike hoonete ja hoonestuse inventuurist;
- palkmajade ehitusel kasutada tahutud palki või käsitsi kooritud ümarpalki;
- uusehitise kõrgus võib olla maksimaalselt 8 meetrit maapinnast, mitte üle 1,5 korruse;
- piirdeaedade rajamisel arvestada traditsiooniliste lahendustega piirdeaia kõrguse, asukoha ja materjali osas, eelistada tuleks kivi-, hirs- ja lattaedu ning traditsioonilisi aiavärvatüüpe;
- olemasolev kõrghaljastus tuleb säilitada;
- uusehitus peab jälgima asustusstruktuuri ja miljööväärtust ning maastikkusobivust;
- uute elamute ehitamine toimub vanade talukohtade baasil (va Atla küla reserveeritud elamumaad 2010. a kehtiva üldplaneeringu järgi ja Kihelkonna vallas Kassiaugust läände jääv juba alustatud arendus), arvestades 20. sajandil olemas olnud talukohtadega, mis on praegu maastikul tuvastatavad. Tõendamiskohustus jääb omanikule;
- kui endine talukoht jääb valdade üldplaneeringute järgi ehituskeeluvööndisse, siis on õigustatud ehituskeeluvööndi vähendamise taotlemine detailplaneeringuga, kui ei ole muid piiranguid;
- vältida tuleb abihoonete juhuslikku ja plaanipärast ehitust. Abihooned ja nende välisviimistlus peavad sobima elamutega ning nende asetus järgima traditsioonilist õueplaneeringut – lähtuvalt väärtuslike hoonete ja hoonestuse inventuurist;
- kiviaedade taastamisel ei lõhuta vanu kiviaedu ega rajata uusi aedu mittetraditsioonilisel viisil;
- vanu lautrikohti ei lõhuta ja kive ei teisaldada;
- teede rekonstrueerimisel ei õgvendata teid ega tasandata pinnavorme, kiviaedu ei tohi tööde käigus kahjustata ega teisaldada va eriolukordades;
- teeärtes (väljaspool teehoolduspiirkonda) säilitatakse vanu puid ja puuderühmi tingimusel, et need ei ohusta inimeste elu ja tervist;
- teehoolduspiirkonnas säilitatakse kaitsealuseid taimeliike ja ei raiuta kaitsealuseid puu- ja põõsaliike (laukapuu ja harilik jugapuu);
- vanu sihtkaitsevöönditesse jäävaid taluteid hooldatakse teedele murdunud puude kõrvaldamise, metsa järelkasvu ja võsa raiumise teel;
- uute elektriliinide paigaldamine on soovitatav teostada piki teid ning olemasolevaid trasse ja vältida metsi läbivate liinide rajamist, eelistatakse maasiseseid kaabelliine;
- uusi lautreid ei rajata, lautrite taastamine peab lähtuma täna kehtivatest valdade üldplaneeringutest (seisuga 14.10.2010);

- merre ei lubata ehitiste, kaasa arvatud ajutiste ehitiste püstitamist v.a sadama ja lautrikohtadesse ujvkaide paigaldamine;
- rahvuspargis on keelatud püsivalt ankurdatud registreerimata ujuvvhendite hoidmine väljaspool sadamaid ja lautreid rahvuspargi mereosas ja siseveekogudel
- soovitatavalt käsitleda rahvuspargi piiranguvööndi kõiki pärandmaastikke edasistes planeeringutes miljööväärtuslike aladena.

5 Kaitsekorralduslike tegevuste eelarve

Kaitsekorralduskavas planeeritud tegevused tulenevad väärtusi mõjutavate tegurite analüüsist ning iga negatiivse mõjuteguri vähendamiseks on kavandatud vastavad tegevused, mis on toodud koos eelarve ja ajakavaga. Ülevaatlikkuse huvides on tegevused grupeeritud ning seostatud väärtustega tulba “väärtus ID” abil; selles toodud numbrid vastavad peatüki 2 väärtuste numeratsioonile. Tegevuste maksumused on kalkuleeritud kaitsekorralduse esimese perioodi kohta. Tegevuste asukohad on toodud joonistel.

Kaitsekorralduskava tegevuste eelisjärjestamisel on lähtutud juhendist „Kaitse- ja hoiuala kaitsekorralduskavade koostamise juhend. Märts 2010“. Tegevused on jaotatud kolme prioriteetsusklassi vastavalt tegevuse olulisusele alljärgneva jaotuse kohaselt:

- esimene prioriteet – hädavajalik tegevus, milleta kaitse-eesmärkide täitmine planeeritavas ajavahemikus on võimatu, see on väärtuste säilimisele ja toimiva ohuteguri kõrvaldamisele suunatud tegevus; kaitsekorralduse tulemuslikkuse hindamiseks vajalik tegevus;
- teine prioriteet – vajalik tegevus, mis on suunatud väärtuste taastamisele, eksponeerimisele ja potentsiaalsete ohutegurite kõrvaldamisele;
- kolmas prioriteet – soovituslik tegevus ehk tegevus, mis aitab kaudselt kaasa väärtuste säilimisele ja taastamisele ning ohutegurite kõrvaldamisele.

Tabel 15. Vilsandi rahvuspargi kaitsekorralduskava rakendamise eelarve aastateks 2012-2016.

Ptk	Tegevuse nimetus	Tegevuse tüüp	Korraldaja	Prioriteet (1-3)	2012	2013	2014	2015	2016	Maksumus kokku
					X 100 eurot					
Inventuurid, seired uuringud										
2.1.1.1.1	Inventuur merikotka võimalikes pesitsuspiirkondades	inventuur	KA	2	13					13
2.1.3.2	Kahepaiksete ja roomajate sigimispaiikade inventuur.	inventuur	KA	3			26			26
2.1.4.1	Kaitstavate liikide jõesilmu ja võldase inventuur Vesiku ja Oju ojas	inventuur	KA	2			13			13
2.1.4.2; 2.5.5.1.1;	Inventuuri läbiviimine Atla, Kiirassaare, Kuusnõmme lahtedes selgitamaks piirkonnas olevate mereskudeva merisiia koelmute seisundit ja ulatust	inventuur	KA	3			19			19
2.1.5.1	Valitud poollooduslike koosluste looduskaitseolulistest putukarühmade inventuur	inventuur	KA	3			58			58
2.1.5.1	Rahvuspargi soode looduskaitseolulistest selgrootute inventuur.	inventuur	KA	3				45		45
2.1.6.6; 2.5.4.6;	Metsas olevate seni teadmata kiviaedade kaardistamine ja taimestunud vanade kiviaedade botaaniline inventeerimine	inventuur	KA	2		26				26
2.1.2.2	Nahkhiirte inventuur detektoriga	inventuur	KA	3					64	64

2.1.7.2	Mükoloogilise inventuuri läbiviimine kaitsealuste seeneliikide leviku kohta	inventuur	KA	2			19			19
2.1.8	Inventuuri läbi viimine loopealsete kaitsealuste samblikuliikide kaardistamiseks	inventuur	KA	3		19				19
2.2.7.2.1	Vilsandi saare metsaelupaikade inventeerimine	inventuur	KA	2	25					25
2.3.1	Kaitsealuste kivististe esinemiskohtade väljaselgitamine ja nende Keskkonnaregistrisse kandmine.	andmete kogumine	KA	3		x				
2.4.1; 2.5.4.5; 2.5.5.6	Pärandmaastiku ja -kultuuriobjektide (va hooned) inventuur ja kaardistamine	inventuur	ülikoolid, KA	2			128			128
2.4.3	Inventuur väärtuslike vaadete paiknemise kohta.	inventuur	ülikoolid	3	10					10
2.5.1; 2.5.5.3	Mälumaastike inventuur	inventuur	ülikoolid, kirjandusmuuseum, KA	2		100	100			
2.5.3; 2.5.3.2; 2.5.4.1; 2.5.4.3; 2.5.4.4	Väärtusliku hoonestuse ja hoonete inventuur ja kaardistamine	inventuur	KA, MKA	2		128				128
2.5.3.1;	Taluelamute inventeerimine ja rehemajade registrisse kandmise jätkamine	inventuur	Eesti Vabaõhu Muuseum	2						
2.5.4.2	Militaarobjektide kaardistamine ja ekspertiis	inventuur	MKA, ülikool	3		19				19

2.5.4.8	Arheoloogilise ekspeditsiooni läbiviimine rahvuspargis ja teatud objektide õigusliku staatuse muutmise ettepanekute tegemine	inventuur	MKA	3					38	38
2.5.5.1.1	Uuring piirkonna kudealade parandamise võimaluste ja otstarbekuse kohta ja kudealade kaardistamine	uuring	KA	3				128		128
2.5.5.1.2; 2.5.5.2; 2.5.5.5;	Merega seotud pärandkultuuri inventuur	inventuur	KA, ülikool, MTÜ-d	2			19			19
2.5.5.1.2	Vanade säilinud püügivahendite muuseumikogudesse koondamine	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine	KA, Merokultuuri Selts Salava	2	7	7				14
2.8.3	Võõrpuuliikide leviku ekspertiisi läbiviimine Kuusnõmme poolsaarel	inventuur	KA	3		13				13
2.2.2.1.5	Merele avatud pankrandade elupaigatüübi inventuur	inventuur	KA	1		x				
2.1.1.2; 2.1.1.1.2; 2.1.1.1.4	Väikesaarte linnustiku seire	riikliseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.1.1.3	Sügiseste ja kevadiste rändekogumite loendamine lennukilt	tulemusseire	KA	2		x				
2.1.1.3	Randa uhitud lindude loendus	riikliseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.1.2.1	Hallhülge seire	riikliseire	KA	2	x	x	x	x	x	

2.1.2.1; 2.2.1.1; 2.2.1.2; 2.2.1.3; 2.2.1.4	Mereseire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.1.5.2	Apteegikaani seire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.1.6.1	Silmjärvika seire	riiklikseire	KA	2	x			x		
2.1.1.3	Kesktalvine veelinnuloendus	riiklikseire	KA	2						
2.1.6.4; 2.1.6.5; 2.1.6.6; 2.1.6.7; 2.1.6.8; 2.1.6.9; 2.1.6.10; 2.1.6.11; 2.1.6.12; 2.1.6.12.1	Ohustatud soontaimede ja samblaliikide seire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.1.6.7	Ohustatud taimekoosluste (Natura 2000 kooslused) seire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.1.3.1	Kahepaiksete ja roomajate seire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.2.8	Väikejärvede seire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.2.2.1.3	Mererannikute seire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.2.2.1.1; 2.2.2.1.2; 2.2.2.1.3	Rannikumaastike seire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.1.1.2; 2.1.1.3	Hanede, luikede ja sookurgede seire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	

2.1.4.1; 2.1.4.2	Kalastiku seire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.1.1.1.1	Merikotka seire	riiklikseire	KA	2	x	x	x	x	x	
2.1.1.1.2; 2.1.1.1.4; 2.2.4.1; 2.2.3; 2.2.2.6	Rahvuspargi rannikualade linnustiku seire	tulemusseire	KA/EOÜ	1		64				64
2.1.6.2	Arukäpa kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1	x	x	x			
2.1.6.6	Taani merisalatid kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1	x					
2.1.6.4	Lääne-sõlmheina kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1	x	x	x	x	x	
2.1.6.4	Rand-kesakanni kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1		x				
2.1.6.8	Põdrajuure-soomuka kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1		x				
2.1.6.8	Suur soomuka kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1		x				
2.1.6.4	Meripuju kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1			x			
2.1.6.11	Oja-haneputke kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1			x			
2.1.6.6	Müürkevadiku kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1			x			
2.1.6.5	Rand-orasheina kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1				x		
2.1.6.5	Rand-ogaputke kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1				x		
2.1.6.8	Mäginaistepuna kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1				x		
2.1.6.8	Laukapuu kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1					x	
2.1.6.5	Hanepaju kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1					x	
2.1.6.4	Mustjas sepsika kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1					x	
2.1.6.7	Lamava ristiku kasvukohtade seire	tulemusseire	KA	1					x	
2.1.6.12.1	Seire kurdõhiku seisundi kohta.	tulemusseire	KA	2	10					10
2.1.7.1	Seire Bloxami punalehiku seisundi kohta	tulemusseire	KA	2	10					10

2.7.4	Kalastajate ja matkajate liikumise seiramine merealadel	uuring	RMK/KA	3		x				
2.7.1	Iga-aastane külastuskoormuse seire Vilsandil ja Harilaiul	uuring	RMK	2	x	x	x	x	x	

Hooldus, taastamine ja ohjamine

2.1.1.1.3; 2.1.1.1.4; 2.1.1.2	Väikekiskjate arvukuse reguleerimine	võõr- ja probleemliigi tõrje	Jahiseltsid	3						
2.1.1.2; 2.1.3.2; 2.1.6.7; 2.2.2.5; 2.2.4.1; 2.2.4.2; 2.2.4.3; 2.2.6.1	Poollooduslike koosluste (va puisniidud) hooldamine (1105 ha) 1 ha 185,98 €/ha	koosluse hooldustöö	KA/RMK	1	2055	2055	2055	2055	2055	10275
2.1.1.2; 2.1.3.2; 2.1.6.7; 2.2.2.5; 2.2.4.1; 2.2.4.2; 2.2.4.3; 2.4.2	Poollooduslike koosluste (va puisniidud) taastamine ja selle järelhooldamine (409 ha); 1 ha taastamine keskmiselt 255,65 €, hilisem hooldus 185,98 €	koosluse taastamistöö	KA/RMK	1	1046	761	761	761	761	4090
2.1.6.8; 2.2.4.2	Puisniitude hooldamine 12 ha, hektari toetuse hind 238,07 €/ha	koosluse hooldustöö	KA/RMK	1	29	29	29	29	29	145
2.1.6.8; 2.2.4.2	Puisniitude taastamine ja selle järel hooldamine (86 ha) taastamine 249,26 €/ha, hilisem hooldus 238,07 €/ha	koosluse taastamistöö	KA/RMK	1	214	205	205	205	205	1034

2.4.1; 2.4.2	Pärandmaastike (va poollooduslikud kooslused) hooldamine, 654 ha, ha hind 102,26 €/ha (pindalatoetus)	maastiku hooldustöö	Huvilised	2	669	669	669	669	669	3345
2.2.3; 2.2.4.1; 2.2.4.2	Talgud poollooduslike koosluste taastamiseks aladel, kuhu ei maksta muud toetust (ca 25 ha). 1000 €/talgu	koosluse taastamistöö	KA	2	50	50	50	50	50	250
2.1.6.4; 2.2.1.3; 2.2.2.1.4; 2.2.2.4	Roo niitmine meres ja mererannikul (41 ha), 230,08 €/ha	koosluse taastamistöö	RMK/KA	2		94	94	94		282
2.2.5	Võsa raie soolupaikades (5,9 ha), 108,65 €/ha	liigi elupaiga taastamistöö	RMK/KA	2		6				6
2.1.3.1; 2.2.2.2.1; 2.4.2	Metsa raadamine kõre elupaigas Harilaiul ca 36,5 hektaril, 1 ha - 191,73 €/ha	koosluse taastamistöö/liigi elupaiga taastamistöö	RMK/KA	1	23	47				70
2.1.3.1	Kõre elupaiga taastamine Laialepa lahe endise mereühenduse ümbruses (31 ha) ning hilisem hooldamine. Taastamine 230,08 €/ha ja hooldamine 185,98 €/ha * a	liigi elupaiga taastamistöö	RMK/KA	1	71	58	58	58	58	303
2.2.7.1	Metsakultuuride looduslikkuse suurendamine endises Kuusnõmme mõisa parkmetsas	koosluse taastamistöö	RMK/KA	2	x	x	x	x	x	
2.5.5.1.1	Vesiku oja suudme puhastamine	liigi elupaiga taastamistöö	RMK/KA	2					200	200
2.1.3.1	Kõre sigimisedukuse jälgimine.	tulemusseire	KA	1	x	x	x	x	x	
2.2.2.6; 2.2.4.1; 2.2.4.3; 2.2.6.1	Kariloomade transport Vilsandi saarele ja laidudele PLK hooldamise eesmärgil	muu koosluse seisundit parandav töö	KA	2	62	62	62	62	62	310

2.5.5.4	PLK koosluse hooldamine. Käkisilma tee laidudel asuva osa parandus ja hooldus (4 km)	muu koosluse seisundit parandav töö	KOV	2	640			32	672
2.2.2.1.4; 2.2.2.6; 2.2.4.1; 2.5.5.4	Paatide vettelaskmis- ja maabumiskohtade tähistamine juhusliku veeskamise vältimiseks (20 kohta, 20 € tähis)	muu koosluse seisundit parandav töö	KOV	2	4				4
2.2.2.6; 2.2.3; 2.2.4.1; 2.2.4.3	Kariloomade transpordiks sobiva parve ehitamine Loonalaiule pääsemiseks	muu koosluse seisundit parandav töö	Huvilised	2	130				130
2.5.4.2	Papissaare munakivitee hooldamine	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine	KOV	2	10	10	10	10	40
2.5.4.4	Papissaare sadama võrgukuuride eksponeerimine ja konserveerimine	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eksponeerimine	Huvilised	2	7				7
2.2.2.6; 2.2.3; 2.2.4.1; 2.2.4.3	Loonalaiule kraliloomade transpordi jaoks Elda vettelaskmiskoha juurde mineva tee korrastamine (200 m)	muu koosluse seisundit parandav töö	KA/RMK	2	16				16
2.6.1; 2.6.2; 2.7.1; 2.8.1	Vilsandi saare külastuskeskuse väljaarendamine ning Mändre talu renoveerimine ja avaliku kasutusvõimaluse tagamine	muu	RMK	3	6391		320	320	7031

Taristu, tehnika ja loomad

2.1.6.5; 2.2.2.2.1; 2.2.2.2.2; 2.3.3	Harilaiu matkarajatiste rajamine	radade ja puhkekohtade rajamine/likvideerimine	RMK	2		19				19
2.1.6.5; 2.2.2.2.1; 2.2.2.2.2; 2.7.4	Laudtee või muu pinnast kaitsva tee rajamine. Kokku 100 m. 1m= 31,96 €	radade ja puhkekohtade rajamine/likvideerimine	RMK	2	32					32
2.1.6.5; 2.2.2.1.1; 2.2.2.1.2; 2.2.2.1.3; 2.2.2.1.4; 2.2.2.2.1; 2.2.2.2.2	Mootorsõidukitega liikumist keelavate märkide üles panemine probleemsetesse kohtadesse, eelkõige Harilaiule (ca 6 märki - 19,17 €/märk).	infotahvlite rajamine/likvideerimine	RMK	2	1		1		1	3
2.1.6.5; 2.2.2.2.1; 2.2.2.2.2; 2.7.1	Harilaiule mineval teel tõkkepuu säilitamine ja uuendamine ning videovalve paigaldamine	radade ja puhkekohtade hooldamine	RMK	2		30				30
2.1.6.5; 2.2.2.1.5; 2.3.1; 2.7.1	Stendide uuendamine. 13 stendi. 1 stend = 958,67 €	infotahvlite hooldamine	RMK, KA	2	125	10	10	10	10	165
2.3.2	Esinduslikemate rändrahnude eksponeerimine siltidega (3 silti). Matkaradade ääres	infotahvlite rajamine/likvideerimine	RMK	3	0,9			0,5		1,4
2.4.3	Vilsandi saare keskel oleva piirivalvetorni taastamine	küllastuskoormuse reguleerimine	RMK, KA, MKA	3	320					320

2.5.3.3	Infotahvlite paigaldamine mõisasüdamete juurde, 3 infotahvlit	infotahvlite rajamine/likvideerimine	MKA, RMK, omanikud	3	64				32	96
2.5.4.1	Infotahvlite paigaldamine tuletornide juurde või lähedusse, 3 tahvlit	infotahvlite rajamine/likvideerimine	MKA; RMK; omanikud	3	64				32	96
2.5.4.8	Olemasolevate arheoloogiamälestiste tähistamine muinsuskaitse tähistega	infotahvlite rajamine/likvideerimine	MKA	2		5				5
2.5.4.8	Infostendide paigaldamine külastatavate arheoloogiamälestiste juurde. Üks stend Liiva asulakoha juurde jne.	infotahvlite rajamine/likvideerimine	MKA	3		10				10
2.7.1	Olemasolevad matkarajad (sh Vilsandi saare ja Harilaiu) kujundatakse rahvusparki väärtusi (taimestik, geoloogia, pärandkultuur, linnustik) tutvustavateks õpperadadeks	radade ja puhkekohtade rajamine/likvideerimine	KA, RMK	2	x					
2.7.1	Rotundide likvideerimine lähtuvalt nende seisukorrast	radade ja puhkekohtade rajamine/likvideerimine	RMK	3						
2.7.1	Välispiiri tähistuse uuendamine kogu ulatuses (20 silti), vanad koristada või kohendada 1 silt 19,17 €	kaitsealuste objektide tähistamine	RMK	2	4				2	6
2.7.3	Kihelkonna ja Lümända valla ajaloolise teedevõrgu (postimaantee) korrashoid ja tähistamine matkarajana sh Vesiku oja silla kapitaalremont	külastuskoormuse reguleerimine	Kihelkonna ja Lümända vallavalitused	2	6	6	6	6	6	30
2.7.4	Kalastajate ja matkajate puhkekoha rajamine ja hooldamine Loonalaiul	radade ja puhkekohtade hooldamine	RMK	2	6	1	1	1	1	10

2.7.4	Liikumispiirangutest teavitava infotahvli ülesseadmine Loonalaiule puhkekoha juurde 958,67 €	infotahvli rajamine/likvideerimine	RMK	2	10					10
2.7.4	Harilaiu parkimisala laiendamine ca 50 auto jaoks piki olemasolevat teed	külastuskoormuse reguleerimine	RMK	2	19					19
2.8.3	Ajalooliste metsanduslike püsikatsealade (Ameerikamets, Kuusnõmme mõisa parkmets) maastikus tähistamine (10 silti) 6,39 €/tk	infotahvli rajamine/likvideerimine	RMK	3	0,64					0,64
2.7.1	Elda parkla uuendamine	külastuskoormuse reguleerimine	RMK	2	10					10
2.7.1	Käkisilma parkla uuendamine	külastuskoormuse reguleerimine	RMK	2		13				13
2.7.1	Papissaare sadamas parkla arendamine	külastuskoormuse reguleerimine	Kihelkonna vald	2		192				192
2.7.1	Elda, Käkisilma ja Harilaiu parkimisalade kõrvale telkimisalade rajamine.	külastuskoormuse reguleerimine	RMK	2		96				96
2.7.4	Käkisilma kaile pealeminekuks pontoonsildade vette tõstmine ja kinnitamine	külastuskoormuse reguleerimine	RMK	2	6	6	6	6	6	30
2.7.1	Suurte rahvusparki plakatite (2) ja praegu olemasolevate piktogrammide likvideerimine	tähiste likvideerimine	RMK, KA	2	3					3

Kavad, eeskirjad

2.1.1.3; 2.1.1.2; 2.1.3.1; 2.2.1.1; 2.2.7.2.1; 2.2.7.2.2; 2.2.7.2.3; 2.5.5.2; 2.5.5.3	Kaitse-eeskirja muutmine	kaitsekorra muutmine	KA	1	x						
	Kaitsekorralduskava uuendamine	tegevuskava		1						128	128
Kaitseala tutvustamine ja keskkonnaharidus											
2.7.1	Õpperadade rajamine 4 marsruudil	radade ja puhkekohtade rajamine/likvideerimine	RMK, KA	2		64	26	26	26		142
2.7.1	Kaardi koostamine õpperadadest, A4, 3000 tk	trükiste väljaandmine	RMK, KA	2		19					19
2.7.1	Maanteeameti ametlikus formaadis rahvusparki suunavate viitade paigaldamine (vähemalt 3) 191,73 €/tk	külastuskoormuse reguleerimine	RMK	2	6						6
2.7.1	Piirkonna lastele ja noortele rahvusparki väärtuste tutvustamine hariduslike tegevuste kaudu	muu	Lümanda põhikool	2	16	16	16	16	16	16	80
2.1.1.3; 2.1.2.1; 2.2.1.1; 2.2.1.2; 2.2.1.3; 2.2.1.4; 2.2.2.1.5	Õlireostuse tõrjumise õppepäeva ja seminari korraldamine.	muu	KA, ELF	3	13						13

2.5.3	Infomaterjalide koostamine traditsiooniliste ehitusviiside kohta	trükiste väljaandmine	KA, MKA	2			13			13
2.5.2; 2.5.3; 2.5.3.1; 2.5.3.2; 2.5.4.2; 2.5.4.3; 2.5.4.4; 2.5.4.5; 2.5.4.8	Pärandmaastike ja väärtuslike hoonete ja hoonestuse kaardi väljaandmine ja avaldamine RP kodulehel	trükiste väljaandmine	KA	2					26	26
2.5.2	Perenimede ja nende ajaloo koondamine avalikult kättesaadavale andmekandajale (Vilsandi rahvuspargi koduleheküljel)	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eks poneerimine	KA, külaseltsid, Kihelkonna ja Lümända vald, ülikoolid	3			6			6
2.5.4.2	Vilsandi rahvuspargi koduleheküljele militaarsektsiooni loomine, kus tutvustatakse väärtuslikemate objektide ajalugu	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eks poneerimine	KA	3					x	
2.5.4.7	Teadsustatavate veealuste pärandkultuuriobjektide kirjelduste üles panemine rahvuspargi koduleheküljele	kultuuriväärtuste hooldus/taastamine/eks poneerimine	KA, harrastussukeldujad, MKA	3			x			
2.6.1	Vilsandlaste kokkutuleku korraldamine	muu	RMK, Kihelkonna vald, KA	3	6		6		6	18
2.8.3	Metsandusajaloolise voldiku koostamine.	trükiste väljaandmine	RMK	3			10			10

2.8.4	Rahvuspargis tehtud teadustööde ja seirete põhjal populaarteadusliku raamatu koostamine	trükiste väljaandmine	KA, ülikoolid	3					64	64
2.8.5	Alma Thomi „Vilsandi linnuriik“ uuesti väljaandmine, 2000 tk (1)	trükiste väljaandmine	MTÜ-d	3		45				45
2.8.5	Film Rahvuspargi ajaloost ja loodusväärtustest (eesti, vene, inglise keelne)	muu	KA	3					320	320
Muu										
2.6.1; 2.6.2; 2.7.2	Rahvuspargi koostöökogu loomine	muu	KA, RMK kihelkonna ja Lümända vald, külaseltsid, MTÜ-d, teised huvigrupid	1	x					
2.1.6.3	Ettepaneku tegemine saaremaa sõrmkäpa kaitse alla võtmiseks	muu liigi elutingimuste parandamistöö	KA, Eesti Orhideekaitse Klubi	2		x				
				prioriteet 1	3438	3219	3108	3108	3108	15981
				prioriteet 2	1090	2426	1243	950	1117	6626
				prioriteet 3	478,5	6497	125	493,5	876	8470,04
				kokku	5007	12142	4476	4551,5	5101	31077,04

6 Kaitsekorralduslike tegevuste tulemuslikkuse hindamine

Väärtuse ID	Väärtus	Indikaator	Kuidas mõõdetakse	Hetke seis	Oodatav tulemus
2.1	Elustik				
2.1.1	Linnustik				
2.1.1.1	I kategooria liigid				
2.1.1.1.1	Merikotkas (Haliaetus albicilla)	merikotka pesitsuspaigad on teada	keskkonnaregister	alal pesitseb 4-6 paari	pesitseb vähemalt 4 paari ja pesakohad on teada
		merikotkaste häirimine	riikliku seire aruanded, KA kooskõlastused	pesitsuspaigad ei ole õppe- ja matkaradade läheduses ja pesitsusala läheduses ei ole tehtud raieid	pesitsuspaigad ei ole õppe- ja matkaradade läheduses ja pesitsusala läheduses ei ole tehtud raieid
2.1.1.1.2	Tutkas (Philomachus pugnax)	tutkale sobilike elupaikade säilimine	riikliku seire aruanded, tulemusseire	tutkale on sobilikud elupaigad olemas, kuid ei pesitse	tutkale sobivad elupaigad on taastatud või säilinud
2.1.1.1.3	Kassikakk (Bubo bubo)	pesitsusterritooriumite arv	riikliku seire aruanded	alal pesitseb 2 kassikaku paari	kassikaku pesitsused on edukad ja esineb vähemalt 2 pesitsusterritooriumit
		kassikaku häirimine	riikliku seire aruanded, KA kooskõlastused	pesitsuspaigad ei ole õppe- ja matkaradade läheduses ja pesitsusala läheduses ei ole tehtud raieid	pesitsuspaigad ei ole õppe- ja matkaradade läheduses ja pesitsusala läheduses ei ole tehtud raieid
2.1.1.1.4	Niidurüdi (Caldris alpina schinzii)	ülevaade niidurüdi arvukusest	riikliku seire aruanded, tulemusseire	pole täpselt teada kui palju niidurüdi paare rahvuspargis pesitseb	on olemas info niidurüdi pesitsuse ja arvukuse kohta

		niidurüdi elupaigad on heas seisundis	riikliku seire aruanded, Rahvuspargi rannikualade linnustiku seire	elupaikade seisundi kohta info puudub	elupaigad on teada ja nad on heas seisus
2.1.1.2	Haudelinnustik laidudel ja saartel	seirataav haudepaaride arv	riikliku seire aruanded	vaata tabel 4	põhilised pesitsusalad on säilinud pesitsemiseks sobivana, liikide arvukus on teada ja kohalikud mõjutegurid ei mõjuta liikide arvukust. Arvukuse püsimine vähemalt samal tasemel, mis tabelis 4
		laidude kinnikasvamine	visuaalne vaatlus	laiud ei ole hooldatud	laiud on hooldatud ja linnustik liigiliselt mitmekesine
2.1.1.3	Rändel peatuvad ja talvituvad linnud	hooldatud rannaniitude pindala	PRIA toetuste alune maa	hooldatud rannaniitude pindala on 421 ha	hooldatud rannaniitude pindala on vähemalt 705 ha
		isendite arv	riikliku seire aruanded, tulemusseire	vaata tabel 5	rahvuspargi ja selle ümbruse rändlindude toitumis- ja puhkepaigad on kaitstud ja nende seisund on lindudele sobilik, kaitsekorralduslikult oluliste rändlindude arvukus on teada. Arvukuse püsimine vähemalt samal tasemel, mis tabelis 5
2.1.2	Imetajad				

2.1.2.1	Hallhüljes (Halichoerus grypus)	hallhülge arvukus ja sigimisedukus	riikliku seire aruanded	hallhülge arvukus on 350-500 isendit	hallhülge arvukus on vähemalt 350 isendit ja poegimisedukusest erinevates lesilates on ülevaade
2.1.3	Kahepaiksed				
2.1.3.1	Kõre (Bufo calamita)	kõrele sobilike kudemisveekogude arv Harilaiul	riikliku seire aruanded	hetkel on teada 5 kõrele sobilikku kudemisveekogu	kõrel on Harilaiul vähemalt 5 sobilikku kudemisveekogu
		kõre populatsiooni seisund Harilaiul	riikliku seire aruanded	populatsioon on väike ja väga ohustatud	Harilaiu populatsioon on suurenenud
2.1.4	Kalad				
2.1.4.1	Völdas (Cottus gobio) ja jõesilm (Lampetra fluvialis)	ülevaade liikide seisundist	inventuuri aruanne	ülevaade liikide seisundist puudub	ülevaade on olemas
2.1.5	Selgrootud				
2.1.5.2	Apteegikaan (Hirudo medicinalis)	apteegikaani elupaigad on Keskkonnaregistris ja soodsas seisundis	riikliku seire aruanded	elupaikade seisund on teada, andmed pole keskkonnaregistris	elupaikade seisund on teada, andmed on kantud keskkonnaregistrisse
2.1.6	Taimed				
2.1.6.1	Silmjärvikas (Litorella uniflora)	silmjärvika soodsas seisundis elupaikade pindala	riikliku seire aruanded	soodsas seisundis elupaika on 1 ha	elupaigad on soodsas seisundis (vähemalt 1 ha suurusel pindalal elujõuline populatsioon)
2.1.6.2	Arukäpp (Orchis morio)	kasvukohtade seisund	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 6 ha	olulisemad lokaalpopulatsioonid on soodsas seisundis ja kasvukohad on hooldatud vähemalt 6 ha-l

2.1.6.4	Soolakutaimed	ülevaade liikide elupaikade seisundist	inventuuri aruanne, keskkonnaregister, tulemusseire	puudub täielik ülevaade levikust ja andmed ei ole keskkonnaregistris	on ülevaade levikust ja andmed on kantud keskkonnaregistrisse
2.1.6.5	Rand-orashein (Elymus farctus)	kasvukohtade pindala	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 0,5 ha	soodsas seisus kasvukohti on vähemalt 0,5 ha
2.1.6.5	Rand-ogaputk (Eryngium maritimum)	kasvukohtade pindala	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 2 ha	soodsas seisus kasvukohti on vähemalt 2 ha
2.1.6.5	Hanepaju (Salix repens)	kasvukohtade arv	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 2 tk	soodsas seisus kasvukohti on vähemalt 2 tk
2.1.6.6	Taani merisalat (Cochlearia danica)	kasvukohtade pindala	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 0,6 ha	soodsas seisus kasvukohti on vähemalt 0,6 ha
2.1.6.6	Müürkevadik (Draba muralis)	kasvukohtade pindala	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 11 tk	soodsas seisus kasvukohti on vähemalt 11 tk
	Lamav ristik (Trifolium campestre)	kasvukohtade pindala	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 4 ha	soodsas seisus kasvukohti on vähemalt 4 ha
2.1.6.8.	Mägi-naistepuna (Hypericum montanum)	kasvukohtade pindala	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 13 ha	soodsas seisus kasvukohti on vähemalt 13 ha
2.1.6.8.	Laukapuu (Prunus spinosa)	kasvukohtade arv	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 4 tk	soodsas seisus kasvukohti on vähemalt 4 tk
2.1.6.8.	Suur soomukas (Orobanche elatior)	kasvukohtade pindala	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 2,5 ha	soodsas seisundis kasvukohti on vähemalt 2,5 ha
2.1.6.8.	Põdrajuure-soomukas (Orobanche elatior)	kasvukohtade pindala	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 0,7 ha	soodsas seisundis kasvukohti on vähemalt 0,7 ha
2.1.6.11.	Oja-haneputk (Berula erecta)	kasvukohtade pindala	tulemusseire	soodsas seisundis kasvukohti on 0,6 ha	soodsas seisus kasvukohti on vähemalt 0,6 ha

2.1.8	Samblikud	info puudumine haruldaste ja looduskaitseolulistest samblikuliikide leviku kohta	ülevaate ja inventuuri aruanne, keskkonnaregister	puudub ülevaade alal kasvavatest samblikuliikidest	on teadmine alal esinevatest väärtuslikest liikidest ja meetmetest, mida peab rakendama liikide seisundi tagamiseks. Meetmed on rakendatud
2.2	Elupaigad				
2.2.1	Mereelupaigad				
2.2.1.1	Karid	piirkonna karide kaitse, säilinud elupaigatüübi pindala	kaitse-eeskiri	osa karidest jääb väljapoole rahvusparki. Elupaika on inventeeritud 3103 ha	rahvusparki koosseisu on haaratud ka läänepoolsed karid. Elupaiga esinemine vähemalt 3103 ha suurusel alal esinduslikkusega A
2.2.1.2	Veealused liivamadald	elupaikade seisund ja liigiline koosseis, säilinud elupaigatüübi pindala	inventuuri aruanne	puudub ülevaade elupaikadega seotud elustikust. Elupaika on inventeeritud 2391 ha	on ülevaade elupaikadega seotud elustikust. Elupaiga esinemine vähemalt 2391 ha suurusel alal esinduslikkusega A
2.2.1.3	Liivased ja mudased pagurannad	elupaikade seisund ja liigiline koosseis, säilinud elupaigatüübi pindala	inventuuri aruanne	puudub ülevaade elupaikadega seotud elustikust. Elupaika on inventeeritud 1917 ha	on ülevaade elupaikadega seotud elustikust. Elupaiga esinemine vähemalt 1917 ha suurusel alal esinduslikkusega A

2.2.1.4	Laiad madalad lahed	elupaikade seisund ja liigiline koosseis, säilinud elupaigatüübi pindala	inventuuri aruanne	puudub ülevaade elupaikadega seotud elustikust. Elupaika on inventeeritud 1206 ha	on ülevaade elupaikadega seotud elustikust. Elupaiga esinemine vähemalt 1206 ha suurusel alal esinduslikkusega B
2.2.2	Rannikuelupaigad				
2.2.2.1	Rannaelupaigad				
2.2.2.1.1	Esmased rannavallid	elupaikade seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed. Elupaika on inventeeritud 88,5 ha esinduslikkusega A	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed. Elupaiga esinemine vähemalt 88,5 ha suurusel alal esinduslikkusega A
2.2.2.1.2	Püsitaimestuga kivirannad	elupaikade seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed. Elupaika on inventeeritud vähemalt 54,7 ha esinduslikkusega B	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed. Elupaiga esinemine vähemalt 54,7 ha suurusel alal esinduslikkusega B
2.2.2.1.3	Püsitaimestuga liivarannad	elupaikade seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed. Elupaika on inventeeritud 24 ha esinduslikkusega C	puuduvad ulatuslikud kaevandamisega ja mootorsõidukitega liikumisega tekitatud jäljed. Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 24 ha. Esinduslikkus C on

					paranenud B-ks
2.2.2.1.4	Soolakulised muda- ja liivarannad	elupaikade seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	elupaigad on mootorsõidukite poolt kahjustatud ja osaliselt roostunud. Elupaika on inventeeritud vähemalt 18,2 ha esinduslikkusega C	alad on hooldatud ja mootorsõidukite ulatuslikud (hooldamisega mitte seotud) kahjustused puuduvad. Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 18,2 ha. Esinduslikkus C on paranenud B-ks.
2.2.2.1.5	Meredele avatud pankrannad	elupaiga levik ja seisund on teada	inventuuri aruanne, visuaalne vaatlus	elupaiga levik ei ole kaardistatud	elupaiga levik on kaardistatud ja elupaik on soodsas seisundis. Kivististe korjamine ei ole elupaika kahjustanud
2.2.2.2	Luiteelupaigad				
2.2.2.2.1	Eelluited ja liikuvad rannikuluited	luidete elupaiga ulatus ja seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	elupaik on heas seisundis. Elupaikasad on inventeeritud vähemalt 36,7 ha esinduslikkusega A	elupaikade pindala on Harilaiul suurenenud ja õrnemad luited on tallamise eest kaitstud. Säilinud on elupaikade soodne seisund vähemalt 36,7 ha suurusel alal esinduslikkusega A

2.2.2.2.2	Hallid luited	luidete elupaiga ulatus ja seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	elupaik on heas seisundis. Elupaik on inventeeritud 116,9 ha esinduslikkusega A	õrnemad luited on tallamise eest kaitstud. Elupaik esineb vähemalt 116,9 ha suurusel alal esinduslikkusega A
2.2.2.3	Metsastunud luited ja niisked luitenõod				
2.2.2.3.1	Metsastunud luited	elupaiga seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	elupaigas ei ole raieid tehtud. Elupaik on inventeeritud 11 ha esinduslikkusega C	elupaigas ei ole raieid tehtud. Elupaika on säilinud 11 ha. Esinduslikkus C on paranenud B-ks.
2.2.2.3.2	Niisked luitenõod	elupaiga seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	elupaigas ei ole raieid tehtud ja elupaika ei ole mootorsõidukitega kahjustatud. Elupaika on inventeeritud 1,2 ha	elupaigas ei ole raieid tehtud ja elupaika ei ole mootorsõidukitega kahjustatud. Elupaika on säilinud 1,2 ha. Keskkonnaametis on olemas info elupaikade seisundi kohta
2.2.2.4	Rannikuklõukad	info elupaiga leviku ja seisundi kohta, säilinud elupaigatüübi pindala	inventuuri aruanne	puudub terviklik info elupaigatüübi leviku kohta rahvusparkis. Elupaika on inventeeritud vähemalt 137 ha suurusel alal	on olemas info elupaigatüübi leviku kohta ja inventuuris soovitatud mahus on niidetud ka roogu. Elupaik esineb vähemalt 137 ha suurusel alal esinduslikkusega A

2.2.2.5	Väikessaared ja laiud	info elupaiga leviku ja seisundi kohta	inventuuri aruanne	puudub info elupaigatüübi leviku kohta rahvuspargis. Elupaika on inventeeritud 0,6 ha	on olemas info elupaigatüübi leviku kohta ja hooldamiskavas toodud laiud on hooldatud
2.2.2.6	Rannaniidud	elupaiga seisund, hooldatud elupaigatüübi pindala	toetustega kaetud elupaiga osa	hetkel on hooldatud 421 ha rannaniite	hooldatud on vähemalt 705 ha rannaniite
		ligipääs rannaniitudele	visuaalne vaatlus	hetkel on ligipääs laidudele raske, maismaaosas on ligipääsud olemas	laidudele pääsemiseks on rajatud sobilikud vettelaskmiskohad ja loomapidajatel on võimalik kasutada loomade transpordiks parve, maismaaosas on ligipääs rannaniitudele tagatud
2.2.3	Kadastikud	elupaiga seisund, hooldatud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	kadastikud on kinni kasvamas vähemalt 63 hektaril	kadastike seisund on hea vähemalt 63 hektaril.
2.2.4	Niidud				
2.2.4.1	Loopealsed e. alvarid	elupaiga seisund, hooldatud elupaigatüübi pindala	toetustega kaetud elupaiga osa	hetkel on hooldatud 192 ha loopealseid	hooldatud on vähemalt 514 ha loopealseid

		ligipääs laidudele	visuaalne vaatlus	hetkel on ligipääs laidudele raske	laidudele pääsemiseks on rajatud sobilikud vettelaskmiskohad ja loomapidajatel on võimalik kasutada loomade transpordiks parve
2.2.4.2	Puisniidud ja -karjamaad	elupaiga seisund, hooldatud elupaigatüübi pindala	toetustega kaetud elupaiga osa	hetkel on hooldatud 17 ha puisniite ja -karjamaid	taastatud ja hooldatud on 98 ha puisniite ja -karjamaid
2.2.4.3	Kuivad niidud lubjarikkal mullal, sinihelmikakooslused ja teised poollooduslikud elupaigad	elupaiga seisund, hooldatud elupaigatüübi pindala	toetustega kaetud elupaiga osa	hetkel on hooldatud 37 ha teisi poollooduslikke kooslusi	taastatud ja hooldatud vähemalt 169 ha teisi poollooduslikke kooslusi
2.2.5	Sood	elupaiga seisund	visuaalne vaatlus	puuduvad hooldatud ja uuendatud kuivendussüsteemid ja sood ei ole kinnikasvanud	puuduvad hooldatud ja uuendatud kuivendussüsteemid ja sood ei ole kinnikasvanud
2.2.5.1.	Allikad ja allikasood	elupaiga seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	Elupaika on inventeeritud 32,3 ha esinduslikkusega B	soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 32,3 ha esinduslikkusega B

2.2.5.2.	Lubjarikkad madalsood läänemõökrohunga	elupaiga seisund, säilinud elupaigatüübipindala	visuaalne vaatlus	Elupaika on inventeeritud 45 ha esinduslikkusega A	soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 45 ha esinduslikkusega A
2.2.5.3.	Liigirikkad madalsood	elupaiga seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	Elupaika on inventeeritud 35,3 ha esinduslikkusega A	Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 35,3 ha esinduslikkusega A
2.2.6	Paljandid	elupaiga seisund	visuaalne vaatlus		
2.2.6.1	Plaatlood e. paesillutised	elupaiga levik	inventuuri aruanne	plaatloode levik Vilsandi saarel on ebaselge	on olemas usaldusväärne info elupaiga levikust Vilsandi saarel
2.2.7	Metsad				
2.2.7.2	Kõrge looduskaitse väärtusega metsad				
2.2.7.2.1	Vana loodusmets e. Läänetaiga	elupaiga kaitstus, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus, kaitse-eeskiri	hetkel pole elupaigatüübi säilimine kaitsekorruga tagatud. Elupaika on inventeeritud 230,2 ha	elupaigatüübi säilimine on kaitsekorruga tagatud. Soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 230,2 ha
2.2.7.2.2	Teised LD elupaigatüübi metsad	elupaiga kaitstus	kaitse-eeskiri	hetkel pole elupaigatüübi säilimine kaitsekorruga tagatud	elupaigatüübi säilimine on kaitsekorruga tagatud
2.2.7.2.2.1.	Vanad laialehised metsad	elupaiga kaitstus, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus, kaitse-eeskiri	elupaika on inventeeritud 38,5 ha	soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 38,5 ha.

2.2.7.2.2.2.	Soostuvad ja soo-lehtmetsad	elupaiga kaitstus, säilinud elupaigatüübipindala	visuaalne vaatlus, kaitse-eeskiri	elupaika on inventeeritud 18,1 ha	soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 18,1 ha.
2.2.7.2.3	Vääriselupaiga tunnustele vastavad metsaosad Vilsandi saarel	elupaiga kaitstus	kaitse-eeskiri	hetkel pole elupaigatüübi säilimine kaitsekorraga tagatud	elupaigatüübi säilimine on kaitsekorraga tagatud
2.2.8	Järved	järvede seisund	Inventuuri aruanne	puudub info järvede elupaigatüüpide leviku ja seisundi kohta	on olemas info järvede elupaigatüüpide leviku ja seisundi kohta ning järvede seisund ei ole halvenenud
2.2.8.1.	Vähe- kuni kesктоitelised kalgiveelised järved	elupaiga seisund, säilinud elupaigatüübi pindala	visuaalne vaatlus	elupaika on inventeeritud 49,9 ha esinduslikkusega A	soodsas seisundis elupaigatüüpi on vähemalt 49,9 ha esinduslikkusega A
2.3	Geoloogilised väärtused				
2.3.1	Paljandid ja kivistised	paljandid ja kivistised on väärtustatud	visuaalne vaatlus	hetkel ei ole paljandid ja kivistised kaitsealal eksponeeritud	õpperadade äärsete paljandite juures on infostendid ja ka kivististe korjamist keelav info
2.3.2	Rändrahnud	rändrahnude väärtustatus	visuaalne vaatlus	hetkel ei ole rändrahnud kaitsealal eksponeeritud	õpperadade äärsed esinduslikud rändrahnud on siltidega eksponeeritud, rändrahnud ei ole teisaldatud
2.3.3	Rannaprotsessid	rannaprotsesside väärtustatus	visuaalne vaatus	rannaprotsessid ei ole alal eksponeeritud	rannaprotsesside tutvustamiseks on Harilaiule rajatud vastav õpperada
2.4	Maastik				

2.4.1	Pärandmaastik	lagedate alade pindala	kaardianalüüs	lagedate alade pindala on 2918 ha	lagedate alade pindala on vähemalt 2918 ha
		ülevaade pärandmaastike- ja objektide paiknemise kohta	Inventuuri aruanne	puudub ülevaade	ülevaade pärandmaastiku väärtustest ja nende paiknemisest on olemas
2.4.2	Rannikumaastik	Ehituse üldiste põhimõtete järgimine	visuaalne vaatlus	rannikul ei ole sobimatuid uusehitisi	rannikule ei ole rajatud uusi ehitisi väljapoole ajaloolisi 20. sajandi talukohti
		Harilaiu avatud maastike osakaal	ortofoto vaatlus	lageda ala pindala on ca 25 ha	avatud alade pindala on Harilaiul vähemalt 25 ha
2.5	Kultuuripärand				
2.5.3	Ajalooline hoonestus	info olemasolu väärtuslike hoonete kohta ja inimeste teadlikkus	inventuuri aruanne	hetkel ei ole väärtuslikud hooned inventeeritud	väärtuslikud hooned ja ehitusstiil on talletatud
		üldiste ehituspõhimõtete järgimine	visuaalne vaatlus	maastik ei ole oluliselt risustatud sobimatute ehitistega	ajaloolised hooned ei ole rikutud sobimatute juurdeehitistega
2.5.3.1	Taluelamud	taluelamute info koondatus ja hoonete olemasolu	visuaalne vaatlus, rehielamute register	hooned on osaliselt kaardistamata	info hoonete kohta on rehielamute registris ja vähemalt esinduslikemad hooned on säilinud
2.5.3.2	Väärtuslikud kõrvalhooned taluõuedel	info koondatus ja hoonete olemasolu	visuaalne vaatlus, andmebaas	hooned kaardistamata	hooned on kaardistatud ja säilinud
2.5.4	Pärandkultuuriobjektid				

2.5.4.3	Tuulikud	tuulikute seisukord	visuaalne vaatlus	paljud tuulikud on lagunenud	suurem osa tuulikuid on taastatud või vähemalt konserveeritud
2.5.4.4	Võrgukuurid ja -aiad, kalamajad	info võrgukuuride ja muude rajatiste kohta on talletatud	inventuuri aruanne	võrgukuurid on kehvast seisust ja info nende kohta koondatud ei ole	info ehitusvõtete ja objektide paiknemise kohta on talletatud
2.5.4.5	Sadamarajatised ja lautrikohad	info olemasolu ajalooliste sadamakohtadest ja lautrikohtadest	inventuuri aruanne	info ei ole koondatud	info on koondatud ja avalikustatud
2.5.4.6	Kiviaiad	info olemasolu kiviaedade kohta ja aedade eksponeeritus	inventuuri aruanne	info ei ole koondatud	aiad on kaardistatud ja eksponeeritud
2.5.5	Traditsioonilised elualad				
2.5.5.1	Kalandus				
2.5.5.1.2	Traditsioonilised püügiviisid	info olemasolu traditsiooniliste püügiviiside kohta	inventuuri tulemused	info on koondamata	info on talletatud ja asjakohased püügivahendid muuseumikogudes talletatud
2.5.5.3	Ravimuda, pilliroo ja haakriku kogumine	info olemasolu traditsioonilise kasutuse kohta	inventuuri aruanne	puudub ülevaade traditsioonilise kasutuse ulatusest	info ajaloolise ravimuda ja pilliroo kasutuse kohta on talletatud
2.5.5.4	Merega seotud infrastruktuuride kasutamine	Käkisilma tee läbitavus	visuaalne vaatlus	tee on läbitav, aga laidudel kehvast seisukorras	tee on terves olukorras läbitav, tähistatud ja heas seisukorras
		vettealaskmiskohtade seisukord	visuaalne vaatlus	palju kehvast seisust tähistamata vettealaskmiskohti	16 vettealaskmiskohta koos juurdepääsudega on tähistatud ja heas seisukorras

2.5.5.6	Traditsiooniline põllumajandus	Info olemasolu põllumajanduslike traditsioonide kohta	inventuuri aruanne	hetkel info puudub	info on koondatud ja eksponeeritud
2.6	Kohalik kogukond				
2.6.1	Loodus- ja kultuuripärandit väärtustav ning sellest huvituv majanduslikult elujõuline püsielanikkond	püsielanike arv	valdade info	püsielanike arv on pidevalt vähenenud	püsielanike arv on säilinud või suurenema hakanud
2.7	Puhkemajandus ja Loodusharidus				
2.7.1	Eksponeeritavate väärtuste loodusõppe võimaluste mitmekesisus	külastajate arv	külastajate seire	külastajate arvu kohta info puudub	külastajate arv on teada
		loodusõppe programmide arv	RMK-st ja KA-st küsida	hetkel aastas a 4-5 teemapäeva, loodud 4 põhilist loodusõppeprogrammi	toodetud on vähemalt 5 uut loodusõppeprogrammi
		õpperadade olemasolu	visuaalne vaatlus	hetkel alal maastikus tähistatud õpperajad puuduvad	vähemalt 2 maastikus tähistatud õpperaja olemasolu
2.7.4	Puhkevõimalused merel	külastuskoormus looduslikel kooslustel	visuaalne vaatlus, seired	hetkel on Harilaiu lõunaosas luited lokaalselt kahjustatud	Harilaiule on tundlikesse kohtadesse tehtud maapinda katvad teed, Loonalaiule on rajatud puhkekoht ja stend merel liikumise piirangutega

7 Viidatud allikad

1. Altnurme, Ü. 2007. Harilaiu flora ja taimkatte dünaamika aastatel 1933-2001. Magistritöö. Tartu Ülikool
2. E-elurikkus. 2008. [<http://elurikkus.ut.ee/>] (külastatud: 26.07.2010)
3. Eesti Punane Raamat. Ohustatud seened, taimed ja loomad. 1998. Eesti Teaduste Akadeemia Looduskaitse Komisjon. Tartu
4. ERMi püsiekspositsioon [<http://www.erm.ee/vanast/pysi/pages/kala.html>] (29.07.2010)
5. Haaberman, H. 1936. Andmeid Kuusnõmme bioloogiajaama ümbruse mardikalistest. *Acta ad res naturae Estonicae perscrutandas. Edita a societate rebus naturae investigandis in universitate Tartuensi constituta*. Ser II, vol . XVI, Fasc. I. Tartu
6. Ilus, A., Kasepalu, A., Pank, & M. Rauniste, V. 2007. Põllumajandus. Rmt. Saaremaa – Ajalugu. Majandus. Kultuur. Toim. Kapp, K. J. Randma, E. Soosaar, M. Koolibri. Tallinn
7. Ingerpuu, N. & Vellak, K. 1998. Eesti sammalde määraja. Eesti Põllumajandusülikool. Zooloogia ja Botaanika Instituut. Eesti loodusfoto. Tartu
8. ISI Web of Knowledge – [<http://apps.isiknowledge.com.ezproxy.utlib.ee>] (1.08.2010)
9. Jakovlev, T. 2003. Läänetuule toodud – muidu saadud. Rmt.-s. Pesti, O. (koost.). Saaremaa Muuseum. Kaheaastaraamat 2001-2002. Kuressaare.
10. Keskkonnaregister [<http://loodus.keskkonnainfo.ee>] (4.08.2010)
11. Kaljo, E. (koost.) 2003. Vilsandi rahvuspargi kaitsekorralduskava aastateks 2003-2008. Käsikiri Keskkonnaametis.
12. Kaljo, E. 2003. Merekultuuri pärand Vilsandi rahvuspargis. Vilsandi rahvuspargi kaitsekorralduskava aastateks 2003-2008. Käsikiri Keskkonnaametis.
13. Kallasmaa, M. 1996. Saaremaa kohanimed I. Eesti Keele Instituut. Tallinn
14. Kallasmaa, M. 2000. Saaremaa kohanimed II. Eesti Keele Instituut. Tallinn
15. Kannuke, L. 1981, The list of mosses of the island Vilsandi, *Folia Cryptogamica Estonica*. Vol 14.
16. Kihelkonna valla üldplaneering. Seletuskiri. 2010. Kihelkonna vallavalitsus. OÜ Hendrikson&Co
17. Kukk, T. 1999. Eesti taimestik. Teaduste Akadeemia kirjastus. Tartu-Tallinn
18. Kukk, T. 2009. Eesti taimede kukeaabits. Kolmas, parandatud ja täiendatud trükk. Varrak. Tallinn
19. Kull, T. & Tuulik, T. 2002. Kodumaa käpalised. Digimap OÜ. Tallinn
20. Kullapere, A. 1980. Vilsandi LKA teaduslikust uurimisest. RMT.-s Kullapere, A. (toim) 1980). Vilsandi Riikliku Looduskaitseala 70. aastapäevale pühendatud ettekannete teesid. Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministerium.
21. Kullapere, K. 2006. Loonalt Vilsandile. Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tallinn
22. Kultuurimälestiste riiklik register [<http://register.muinas.ee>] (4.08.2010)
23. Laasimer, L. 1965. Eesti NSV Taimkate. Valgus. Tallinn
24. Leht, M. (toim) 2010. Eesti taimede määraja. Eesti loodusfoto. Tartu.
25. Lukas, D. & Rennu, M. 2010. Kiviaia rajamine, taastamine ja hooldamine. Teine täiendatud trükk. Põllumajandusministerium. Tallinn
26. Lümada vald. Avalik info. [<http://www.lymanda.ee/index.php?sisu=valitsus&teema=avalik>] (02.08.2010)
27. Lümada valla arengukava. Strateegia aastani 2020. 2008. [<http://www.lymanda.ee/index.php?sisu=valitsus&teema=avalik&pos=12>] (29.07.2010)
28. Lümada valla üldplaneering aastani 2017. Planeeringulahendus. 2006/2007. Lümada vald. OÜ Hendrikson&Co.

29. Meikar, T. 2008. Kuusnõmme metsandik – tulundusmetsast looduskaitsealaks. Rmt.-s Meikar, T. 2008. Saaremaa kaitsealustest metsadest. Akadeemilise metsaseltsi toimetised XXIII. Tartu. Lk 83-104
30. Orviku, K. 1980. Vilsandi riikliku looduskaitseala meresaarte geoloogilisest ehitusest ja arengust. Rmt.-s Kullapere, A. (toim) 1980. Vilsandi Riikliku Looduskaitseala 70. aastapäevale pühendatud ettekannete teesid. Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeerium.
31. Paal, J. 2004. „Loodusdirektiivi“ elupaigatüüpide käsiraamat. Eesti Keskkonnaministeerium. Digimap OÜ. Tartu
32. Pao, B. 2009. Kakssada aastat Vilsandi tuletorni. Rmt. Saaremaa Muuseum. Kaheaastaraamat 2007-2008. Koost. Pesti, O. Kuressaare. 111-125
33. Parmasto, E. 2010. E-kiri, saadetud 30.07.2010 Kaupo Kohvile, ELF
34. Parmasto, E. 2004. Eesti seente levikuatlas 3. Torikseened. Eesti Põllumajandusülikooli Zooloogia ja Botaanika instituut. Tartu.
35. Pikner, T. 2008. Vilsandi rahvuspargi olulised orhidee leiukohad. Käsikiri.
36. Rannap, R., Lepik, I., Pappel, P. 2009. Tegevuskava kõre *Bufo calamita* kaitseks Eestis 2010-2015. Tartu-Tallinn
37. Ratas, U. & Rivis, R. 2002. Maastikud. Rmt-s Kään, H., Mardiste, H., Nelis, R. & Lember (toim), A. 2002. Saaremaa. Loodus aeg Inimene. I. Eesti Entsüklopeediakirjastus.
38. Rebassoo, H-E. Vilsandi riikliku kaitseala taimkattest. Eesti NSV riiklike Looduskaitsealade teaduslikud tööd II. Tallinn. Valgus
39. Rebassoo, H-E. 1983. Vilsandi riikliku looduskaitseala taimkatte geneesist ja kaitsest. Rmt.-s. Kullapere, A. 1983. Vilsandi – looduskaitseala Eesti NSV läänerrannikul. Tallinn.
40. Renno, O. (koost) 1993. Eesti Linnuatlas. Eesti haudelindude levikuatlas. Tallinn. Valgus
41. Ränk, G. 1939. Saaremaa taluehitised. Etnograafiline uurimus I. Õpetatud Eesti Selts.
42. Sang, A. 2010. E-kiri, saadetud 02.08.2010 Kaupo Kohvile, ELF
43. Seireveeb – [<http://eelis.ic.envir.ee:88/seireveeb/>] (29.07.2010)
44. Sillamaa, S. 1977. Vilsandi taimkate. Diplomitöö. Tartu Riiklik Ülikool. Taimesüsteematika ja geobotaanika kateeder. Tartu
45. Soorsk, M., Muru, L., Eelmaa, K. 2007. Turism ja puhkemajandus. Rmt.-s Kapp, K. J. Randma, E. & Soosaar, M. (toim). 2007. Saaremaa – Majandus. Ajalugu. Kultuur. lk 754-801.
46. Särg, A. 2007. Saaremaa mõisad ja mõisnikud. Tallinn. Argo.
47. Talvi, T. 2009. Apteegikaani riiklik seire 2009. a. Aruanne. Keskkonnaamet
48. Tinn, O., Ainsaar, L., Meidla, T., Rubel, M. 2004. Vilsandi väikesaared pole veel valmis. Eesti Loodus, 55(6), 238 - 240.
49. Tinn, O., Ainsaar, L., Meidla, T., Rubel, M. & Sohar, K. 2004. Vilsandi rahvuspargi väikesaarte aluspõhjalised paljandid. Aruanne. Tartu
50. Tinn, O. 2002. Vilsandi rahvuspargi Siluri pankade geoloogiline uuring. Tartu
51. Troska, G. 2002. Aineline kultuur. Rmt. Saaremaa – Loodus. Aeg. Inimene. Toim. Kään, H., Mardiste, H., Nelis, R. & Pesti, O. Eesti Entsüklopeediakirjastus. Tallinn
52. Truuväärt, R. 1997. Kihelkonna aleviku kujunemine. Rmt.-s. Pesti, O. (koost.). Saaremaa Muuseum. Kaheaastaraamat 1995-1996. Kuressaare
53. Varep, E. 1983. Vilsandi riikliku looduskaitseala maastikulisi piirjooni. Rmt.-s. Kullapere, A. 1983. Vilsandi – looduskaitseala Eesti NSV läänerrannikul. Tallinn.
54. Viidalepp, J., Kruus, M., Pedmanson, R., Õunap, E. 2001. Ööliblikate monitooringu projekti faunistilistest tulemustest 1995.-1998. aastal. – LEPINFO. Eesti Lepidopteroloogide Selts. Nr.12. lk. 15-28